

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
EKONOMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN EKONOMİYE ETKİSİ:
GAZİANTEP ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
REZZAN KUZUCU

GAZİANTEP - 2018

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EKONOMİ ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN EKONOMİYE ETKİSİ:
GAZİANTEP ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
REZZAN KUZUCU

TEZ DANIŞMANI
PROF. Dr. SELİM ERDOĞAN

GAZİANTEP – 2018

KABUL VE ONAY

Rezzan Kuzucu tarafından hazırlanan “**Türkiye’ye Gelen Suriyelilerin Ekonomiye Etkisi; Gaziantep Örneği**” başlıklı bu çalışma **14/05/2018** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans / Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selim ERDOĞAN
(Başkan)

Doç. Dr. Filiz GÖLPEK
(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BOZGEYİK
(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 14.05.2018

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye’ye Gelen Suriyelilerin Ekonomiye Etkisi; Gaziantep Örneği**” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 14/05/2018

[İmza]

Öğrenci Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacıların Gaziantep ekonomisine farklı dinamikler üzerinden yarattıkları etki, fırsatlar ve riskler perspektifinden ele alınmıştır. Gaziantep ekonomisinin şekillenmesinde büyük paya sahip olan sığınmacıların yerleşik olmaları kanaatinden yola çıkılarak ileriye dönük nasıl politikalar izlenmesi gerektiği sorgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Gaziantep'in ekonomisini olumlu-olumsuz olarak iki uçlu etkiledikleri bulgularına ulaşılmıştır. Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleri ile katkıda bulunan Prof. Dr. Selim Erdoğan'a ve maddi–manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Gaziantep, 2018

Rezzan KUZUCU

ÖZET

Suriye’ de patlak veren kriz dünyanın en büyük nüfus hareketi ve mülteci krizlerinden birisi olmuştur. Şiddetten etkilenen milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve yaşamlarını sürdürebilmek için başka ülkelere sığınmışlardır. Suriye’ye sınır komşusu olması ve geçmişe dayalı ortak kültürel bağlarının olması Türkiye’yi en fazla sığınmacı barındıran bir ülke konumuna getirmiştir. Bugün yaklaşık 5 milyon Suriyeli sığınmacı “geçici koruma statüsü” ile “misafir” olarak ülkemizde barınmaktadır. Türkiye’ de en çok sığınmacı barındıran kentlerin başında Gaziantep gelmektedir. Gaziantep’te kayıtlı Suriyeli sayısı 370 bin olup, bu sayının sadece 24 bini kamplarda kalmaktadır. Kentte yaşayan sığınmacıların toplumsal, güvenlik, sosyal ve kültürel boyuttaki etkileri bertaraf edilemeyecek kadar önem arz etmektedir ancak kentin bu süreçten olumlu ya da olumsuz etkileneceğinin temel belirleyicisi olan ekonomik etki ele alınacaktır. Bu çalışma da göçle ile Gaziantep’e gelen sığınmacıların ekonomiye entegrasyonları tartışılırken, kentin ekonomisini farklı kanallar üzerinden ne yönde etkilediği, olası problemlere karşı nasıl stratejiler geliştirilmesi gerektiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler; Zorunlu göç, Gaziantep, Suriyeli sığınmacılar, Ekonomik etki

ABSTRACT

The crisis which broken out in Syria has been one of the biggest population movements and refugee crises. Millions of people who were effected by the violence had to abandon their country and had to shelter other countries. Turkey has had common cultural connection with Syria and one of the neighbour countries of Syria, which got Turkey to be refugee hosting country most. Today, approximately five million Syrian refugees have been hosted in our country as “guest” with “temporary connection statute.” Gaziantep is one of the leading cities having refugees in Turkey. There are totally 370 thousand recorded Syrian refugees in Gaziantep, 24 thousand of whom have been staying in the camps. The communal, security, social and cultural effects of the refugees living in the city have a very big importance not to be ignored; however, the economical effect which is the main determiner of the city if it will be effected positively or negatively will be approached. In this study, while the integration of the refugees, coming to the city through migration, into the economy is being discussed, how they have effected on the economy of the city through different ways and what kind of strategies should be developed against possible problems are being tried to be explained.

Key Words: Compulsory migration, Gaziantep, Syrian Refugees, Economical effect

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1. BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM	
GÖÇ, MÜLTECİ VE SIĞINMACI KAVRAMLARI	4
2.1 Göç Kavramı	4
2.2 Göç Çeşitleri.....	5
2.2.1 İç Göç ve Dış Göç	5
2.2.2 Zorunlu Göç	6
2.2.3 Uluslararası Göç ve Türkiye	7
2.3 Uluslararası ve Türk Hukuk Sisteminde Mülteci ve Sığınmacı Kavramları.....	8
2.3.1 Kavramsal Olarak Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	8
2.3.2 Mülteci ve Sığınmacı Kavramları Arasındaki Terim Sorunu.....	10
2.3.3 Uluslararası Mevzuatta Mülteci Hakkı	11
2.3.4 Türk Hukuk Sisteminde Mülteci Hakkı.....	14
2.4 İltica hakkı ve Suriyeli Mültecilerin Hukuki Statüsü	17
3. BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE BULUNAN SURİYELİLERE GENEL BAKIŞ.....	20

3.1 Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin Genel Bakış.....	20
3.1.1 Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Coğrafik Dağılımı.....	22
3.1.2 Türkiye'de Barınma Merkezinde Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar	23
3.1.3 Türkiye'de Barınma Merkezi Dışında Yaşayan Suriyeliler.....	24
3.1.4 Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Demografik Özellikleri.....	26
4. BÖLÜM	
SURİYE KRİZİNİN GAZİANTEP EKONOMİSİNE ETKİSİ.....	29
4.1 Krizin Boyutu ve Türkiye	29
4.2 Gaziantep'in Demografik Durumu, Göç Yapısı ve Sosyo- Ekonomik Yapısıyla Kente Genel Bakış.....	36
4.2.1 Gaziantep'in Demografik Durumu ve Göç Yapısı.....	36
4.2.2 Sosyo – Ekonomik Yapısıyla Kente Genel Bakış.....	39
4.3 Gaziantep' e Gelen Suriyeli Sığınmacıların Mevcut Durumu.....	42
4.4 Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep'in Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	45
4.4.1 Krizin Gaziantep İhracatına Etkisi ve Gaziantep İlinden Suriye Ülkesine Sektörler Bazında Yapılan İhracat.....	47
4.4.2 Sınır ticareti ve Krizin Gaziantep Sınır Ticaretine Etkisi.....	54
4.4.3 Krizin Gaziantep Yatırımlarına Etkisi.....	58
4.4.4 Krizin Gaziantep Turizmüne Etkisi.....	62
4.4.5 Krizin Gaziantep Emlak Piyasasına ve Enflasyon Oranlarına Etkisi.....	65
4.4.6 Krizin Gaziantep Emek Piyasasına Etkisi	68
5. BÖLÜM	
TARTIŞMA VE SONUÇ	73
KAYNAKÇA	77

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Türkiye’deki Suriyelilerin İllere Göre Barınma Merkezlerindeki Sayısal Dağılımı	22
Tablo 2. Türkiye’de Barınma Merkezi Dışında Yaşayan Suriyeliler.....	25
Tablo 3. Türkiye’de Kayıtlı Olan Suriyeli Sığınmacıların Yaş Dağılımı.....	27
Tablo 4. Yıllara Göre Türkiye – Suriye Arasındaki Ticaret Hacmi.....	30
Tablo 5. Gaziantep İlinin Cinsiyete Göre İl/ İlçe ve Belde/Köy Nüfusu	37
Tablo 6. Gaziantep İlinin Aldığı ve Verdiği Göçün Sayısal Dağılımı.....	39
Tablo 7. Yıllar İtibariyle Gaziantep İlinin Ticaret Hacmi.....	41
Tablo 8. Gaziantep İlindeki Suriyeli Sığınmacıların Barınma Merkezlerindeki Sayısal Dağılımı.....	43
Tablo 9. Gaziantep’ deki Suriyeli Sığınmacıların Yaş Dağılımı.....	44
Tablo 10. Gaziantep İlinin Suriye’ ye İhracatının Toplam Türkiye İhracatındaki Payı 2002 -2011 Ekim.....	48
Tablo 11. Gaziantep İlinin Suriye’ ye İhracatının Toplam Türkiye İhracatındaki Payı 2012-2017.....	50
Tablo 12. Gaziantep İlinde Suriye Ülkesine Sektörler Bazında Yapılan İhracat.....	52
Tablo 13. Gaziantep İlinde Sektörler Bazında Yapılan İhracat 2016-2017 Ocak – Ekim.....	53
Tablo 14. Gaziantep’in Ortadoğu Ülkelerine İhracatı.....	55
Tablo 15. Sınır Kapılarından Çıkan Araç Sayısı.....	57
Tablo 16. Suriyelilerin Türkiye’de Kurduğu Yabancı Sermayeli Şirket Sayıları.....	59
Tablo 17. Gaziantep Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Suriye Uyruklu Firma Sayıları.....	60
Tablo 18. 2016 yılı Gaziantep’ teki Odalara Kayıtlı Suriyeli Firma Sayısı.....	61

Tablo 19. 2016 yılı Suriyeli Firmaların Gaziantep' te Sektörel Dağılımı ve İstihdamı.....	61
Tablo 20. Suriye'den Gelen Turist Sayıları ve Potansiyel Kaybımız.....	63
Tablo 21. Gaziantep'e Gelen Suriyeli Ziyaretçi Sayısı ve Ortalama Harcama ve Toplam Gelir.....	64
Tablo 22. Konut Fiyat Endeksi 2010=100.....	66
Tablo 23. Türkiye ve Gaziantep ilinin konut satış sayısı ve oranları.....	67
Tablo 24. Türkiye ve TRC1 Bölgesi Enflasyon Oranları 2011-2017.....	68
Tablo 25. TRC1 Bölgesi ve Türkiye Geneline Emek Piyasası Parametresi 2010-2017.....	70

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ADNKS	:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AKP	:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BEKAM	:	Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CCKB	:	Dünya Bankası Rekabetçi Şehirler Bilgi Tabanı
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇSGB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DEİK	:	Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECHO	:	Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu
GAP	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GASMEK	:	Gaziantep Sanat ve Mesleki Edinme Kursu
GİGM	:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğu
GTO	:	Gaziantep Ticaret Odası
HUGO	:	Hacettepe Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi
HKÜ	:	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
IGAM	:	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
IOM	:	Uluslararası Göç Örgütü
İSO	:	İstanbul Sanayi Odası
İŞİD	:	Irak – Şam İslam Devleti
MAZLUM-DER	:	İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MB	:	Merkez Bankası
OKA	:	Ortadoğu ve Kuzey Afrika
ORSAM	:	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi

SGDD	:	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SUY	:	Sosyal Uyum Yardımı
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TESEV	:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRC1	:	Gaziantep, Kilis, Adıyaman Bölgesi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNHRC	:	Bkz. BMMYK
USAK	:	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YUKK	:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurumu
WFP	:	Dünya Gıda Yardımı

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanoğlu, varoluşundan bugüne dek gönüllü ya da zorunlu şekilde coğrafyalar arasında sürekli bir hareket halindedir. Günümüz modern dünyasında ulaşım ve teknolojiadaki hızlı değişimler insanların uzak/ mesafe algısının değişmesine neden olmakla birlikte mekânsal değişimler yapma çekincesini ortadan kaldırmaktadır. Çevresel manada yaşanan farklılıkların göç tanımını kapsamında ölçülebilmesi için; yaşanan bu farklılığının tabii bir süreklilik ve uzaklılık zarfında bulunarak etkileşimde bulunabilmesi gerekmektedir (Erder, 2006: 23). Toplumsal taşınmalarda, sosyal ana hareket olmasının yanında, ekonomik yaşamsal alanlardan kültüre değin yaşamın her alanını her yönden etkileyen ana değişim vasıtalarından birisi olmuştur (Sayın vd., 2016: 1-13). Bu nedenle göç olgusunu basit bir yer değiştirme olarak görmekten ziyade yerleşilen ülkelerin bütününde değişiklik yaratacağının altını çizmek gerekir. Bu bağlamda “göçü, anlamlı uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler (Erder, age: 23) “olarak tanımlayabiliriz.

Göçün en dramatik sahnesini sığınmacılar ve mülteciler oluşturmaktadır. Göç realitesine konu olan zorunlu mübadiller, yurtsuzlar, mülteciler ve sığınmacılar; varlıklarının, özgürlük ve kişisel güvenlik haklarının tehlike içinde olması sonucunda yaşamlarını sürdürdükleri ülkeyi terk ederek farklı ülke sınırları içinde hayatta kalabilme çabalarına itilmektedirler. Kimi zaman sığınma amacıyla göç edilen ülkede hayatta kalabilmek için her türlü kötü muameleye sessiz kalmaktadırlar. Dünya yaşanan bu insan hakları dramına çoğunlukla sessiz kalmakta, devletler gerekli yasal düzenlemeleri yapmakta isteksiz davranmakta, sivil toplum kuruluşları sınırlı sayıda insana el uzatabilmektedir (Türk, 2010: 10).

Sığınmacılar ve mülteciler açısından Türkiye hedef ülkedir. Dünyada hızlı bir şekilde artan zorunlu göçlerde Türkiye'nin ciddi oranda sığınmacı göçüne sahne olması coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. İlk olarak, ülke Irak, İran, Afganistan, Suriye gibi savaş, iç çatışma, toplumsal ve siyasi baskılar vb. nedenlerle sorun içerisinde olan ülkelere komşu olması nedeniyle mülteci üreten bir coğrafyanın merkezinde yer almaktadır. Coğrafi konumuna ilişkin ikinci önemli nokta ise, Türkiye'nin sadece bu komşu ülke mültecileri için değil, daha sınırlı bir oranda da olsa Sudan, Somali, Yemen gibi Afrika ülkelerinden gelen mülteciler için de daha iyi yaşam koşulları olarak görülen Avrupa ülkeleri arasında köprü görevi gören jeopolitik konumudur (Kahraman vd. 2016: 809).

Yakın tarihte Türkiye'yi de derinden etkileyen Arap Baharı, 17 Aralık'ta Tunus'ta Arap halkının demokrasi, insan hakları ve özgürlük taleplerine karşı yaptıkları gösteri, miting ve protestolardır. Tunus'ta baş gösteren bu eylem ve isyanlar kısa sürede domino etkisi göstererek komşu ülkelere de sıçramıştır. Halkların rejime ayaklanmaları ve rejimi değiştirme istenci karşısında iç savaşa dönüşen bu talep dramatik sahnelerin yaşanmasına sebep olmuştur.

15 Mart 2011'de Suriye'nin Deraa kentinde halkın ayaklanması ile rejime karşı ilk kitlesel eylem gerçekleşmiştir. İlk olarak rejim karşıtı ve muhalifler arasında cereyan eden olaylar daha sonra farklı dini inanç ve etniklere sahip grupların dâhil olmasıyla isyan tüm ülkeye dalga dalga yayılmıştır. Esad rejiminin sert müdahaleleri sonucu kanlı savaşa dönüşen bu olaylar 21. yy. 'ın en ağır insani krizine dönüşmüştür (Usak, 2013)

Suriye krizinden etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. 29 Nisan 2011'de 52 kişilik grubun Hatay Yayladağı sınırını aşarak topraklarımıza girmesi ülkeyi mülteci kriziyle yüz yüze getirmiştir. Küçük bir grupla başlayan zorunlu göç dalgası devam etmiştir ve Ocak 2018 itibariyle ülkemize sığınan kayıtlı mülteci sayısı 3.466.263'ü bulmuştur. Her gün sayısı giderek artan Suriyeli mülteciler politik alanda olduğu kadar sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik alanlarında da ülkeyi çok yönlü etkilemektedir. Siyasi krizin Türkiye'de yarattığı en büyük sorun ise ekonomik ve ticari anlamda olmuştur. “G-20 Zirvesi'nde çarpıcı açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyeli mülteciler için 30 milyar dolar harcadığını” (Yeniçağ: 2017) ifade etmiştir. Arap Baharı süreci Türkiye'nin kamu maliyesine yaptığı yükümlülüğün yanı sıra milli gelir ve buna bağlı olarak büyüme oranlarında değişiklikler makroekonomi üzerinde etki yaratırken, enflasyon, işsizlik, turizm ve emlak piyasasındaki dalgalanmalar ise mikro ekonomi üzerinde etki yaratmıştır.

Bu çalışmanın amacı, mikro düzeyde Türkiye ekonomisinde konjonktürel dalgalanmalara sebep olan krizin Gaziantep ilinin ekonomisinde ne düzeyde farklılıklar yarattığı, olumlu ve olumsuz yansımalarıyla Suriyeli mültecilerin Gaziantep ekonomisinde yarattığı etkiyi gösterebilmektir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; göç, sığınmacı ve mülteci kavram ve tanımlarına yer verilecek, tarihsel gelişime bağlı olarak sığınmacıların ve mültecilerin ulusal ve uluslararası hukuk sistemindeki statüleri açıklanmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde; Suriye kaynaklı göç ile Türkiye'ye sığınan sığınmacıların coğrafik dağılımı, demografik özellikleri, barınma ve barınma merkezi dışında yaşayan sığınmacıların durumu sayısal verilerle incelenecektir.

Üçüncü bölümde; Gaziantep ilinin göç yapısı, demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik yapısı incelenerek, göç ile Gaziantep iline sığınan Suriyeli sığınmacıların nüfus, dış ticaret, turizm, iş gücü ve istihdam, konut piyasası ve yatırımlar gibi makro ekonomik değişkenler ile şehrin ekonomisini nasıl ve hangi yönde etkilediği analiz edilecektir.

Sonuç kısmında ise, konuya ilişkin tespit ve önerilere yer verilecektir.

2. BÖLÜM

GÖÇ, SİĞİNMACILIK ve MÜLTECİ KAVRAMLARI

2.1. Göç Kavramı

İnsanlığın varoluşundan bugüne değin süregelen göç, toplumsal yaşam ve günümüz modern dünyasının önemli unsuru olmuştur. Tarihin her döneminde insanlar farklı sebeplerle bireysel veya kitle halinde göç etmişlerdir. Kavimler Göçü, 622 senesindeki Hicret Olayı ve 93 Rus Harbi sonrasında şiddet ve baskı sonucu zorunlu olarak Anadolu'ya gelen yüz binlerce kişinin göçü bunun örneklerindedir.

Toplumsal taşınma hareketleri; siyasi ve ekonomik sebeplerle bireylerin kişisel ve çoklu devinim olarak yer değişiklikleri fiilidir (Tekeli ve Erder, 1978: 17). Göçsel eylemler, mekân ve yer değişimleriyle sınırlı olmamaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014: 9). Bu anlamda göç, coğrafi olarak yer değiştirme süreci ile göç edilen yerin siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal sonuçlarıyla sosyal dokusunu değiştiren nüfus akımı olarak ifade edilebilir (Özer, 2014: 11). Akkayan (1979) ise göç kavramını, “kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen veya geçici bir süre için bir mekândan diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır” (Akkayan, 1979: 21) olarak tanımlamaktadır. Tuzcu ve Bademli ise göçü, “kişilerin gelecek yaşantılarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, sürekli ya da geçici bir süre için bir yerleşim ünitesinden bir başkasına yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayını kapsayan sosyal bir değişim süreci” (Tuzcu ve Bademli, 2014: 56) olarak ifade etmişlerdir. Tanımlamaların bütünündeki asıl odak, “yer değiştirme eyleminin” ötesinde “yerleşme eylemidir”.

Temelde göç, ilk olarak bir coğrafi mekân değiştirme eylemi olarak bilinse de sebeplerinin ve sonuçlarının kişilerin ve toplulukların üzerinde önemli değişiklikler yaratmış olduğu kaçınılmaz bir gerçekliktir. Toplumsal biçimlenmelerin siyasi, ekonomik, etnik ve kültürel formlarında ve bu formlar içindeki ilişkiler düzeninde oluşabilecek değişimlerin sonucunda göç, söz konusu olan formlarda büyük dönüşümlere sebep olmaktadır (Göktürk ve Kaygalak, 1999: 111-147).

Toplumsal taşınma komplike yapıya sahip olan çok boyutlu bir vakadır (Gürsoy, 2013: 9). Göçlerin, sebepleri (istemli ve istem dışı göç), hedefleri (aktif çalışma, iltica) ve amaçlara varılarak da kullanılabilen metotları (legal, legal olmayan) gibi değişik ölçütlere uyarlanarak tanımlanması mümkünken “değişik bilimsel sistem disiplinleri olan demografi,

ekonomi, tarih, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve diğer bazı ilgili disiplinler göç ile ilgili konulara farklı bakış açılarında bulunmaktadır” (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249). Bu bilimsel bakış içerisinde her dal kendi içinde farklı bir argüman oluşturmaktadır. Bir ülkeye olan kitlesel göç ekonomik açıdan işsizlik oranını artırır, işçi ücretlerini düşürür; doğurganlık oranındaki artış demografik yapıyı şekillendirirken, ülkedeki dini ve etnik farklılaşmalar çatışma ortamına zemin hazırlayıp ülkeyi ekonomik ve siyasi açıdan dramatik hale dönüştürebilir.

Göçün kalıcı bir durağanlık, müsavatsızlık, bireyler arasında etnik karmaşa ve sosyo ekonomik açıdan bir kargaşa ortamına zemin hazırlayacak yaptırımı olabileceği gibi bunun tam tersi olarak sosyo-ekonomik durumların iyileşmesine aracı da olabilir. Nitekim bunu belirleyecek olan faktör devlet politikaları yanında göçün ne sebeple yapıldığı, göçün süresi, göçe sebep olan olayların mahiyeti ve göçmenlerin kendilerini koruma amaçlı göç ettikleri yeri yurt edinmelerini sayabiliriz.

2.2. Göç Çeşitleri

2.2.1. İç Göç ve Dış Göç

Göç amacı, kapsamı ve işleyiş süreci bakımından farklı türlere ayrılmaktadır. Bu tür içerisindeki en genel fark ise terk edilen ve yerleşilen mekânların birbirine uzaklıklarına ve sınırlarına göre iç göç ve dış göç olarak ayrılmasıdır. Sağırılı, iç ve dış göç kavramlarını, “*İç göçler bir ülkenin sınırları içinde, dış göçler de ülkelerin sınırlarını aşan nüfus hareketleridir*” (Sağırılı, 2006: 14) olarak tanımlamıştır. Nedenleri bakımından aynı sosyal çatı altında olan bu iki kavram, ulusal sınır çizgisi açısından düşünüldüğünde kişilerin üzerinde yarattığı sonuçları farklı olmaktadır.

Türkiye’de Cumhuriyet tarihinin başlangıcından bu yana kırsal alanlardan sanayileşmiş kentlere doğru hızlı bir göç akımı yaşanmıştır. Sanayileşmeyle birlikte iş olanaklarının fazlalığı, kırsal alanda eğitim ve sosyal imkânların kısıtlı olması, makineleşmeyle birlikte emek gücüne olan ihtiyacın azalması ve iş bulma arzusu insanları bu ekonomik faktörlerden dolayı doğudan batıya doğru itmiştir. Örneğin; Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki yer şekillerinin elverişsizliği, iş olanaklarının kısıtlı olması ve sadece hayvancılığın gelişmesiyle insanlar sanayileşmiş alanlara göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin yapısal problemlerini oluşturan bu hareketliliğin zamanla ülkede ekonomik ve sosyal anlamda bir denge sorunu oluşturacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

1923-1989 yılları arasında Türkiye'ye çoğunluğu Balkan ülkeleri tarafından yaklaşık 2,2 milyon göç olmuştur (Çavuşoğlu, 2007: 127). 1960'larda başta Almanya olmak üzere Türkiye'den Batılı devletlere işçi göçü yaşanmıştır. Türkiye' deki işgücü istihdamının fazla olması dış ülkelere yöneltmekte ve Batılı devletlerin işgücüne ihtiyacı olması sebebiyle desteklenmektedir. Nitekim yapılan bütün göçlerin alt yapısını ekonomik sıkıntılar oluşturmuş olsa da kimi zaman iyi bir eğitim almış uzman kişilerin daha iyi olanaklar elde etmek için gelişmiş ülkelere kaymaları da göçün farklı bir unsurunu oluşturmaktadır.

2.2.2 Zorunlu Göç

İstemli göçler; bireylerin kişisel arzuları ve beklentileri yönünde bir şehirden diğerine olan yer değiştirme hareketidir (Özkalp, 1990: 211). Göç, kişi ya da grupların kendi istekleriyle gerçekleştirebileceği gibi, kişi ya da grupların istemleri dışında çeşitli güçlerin etkisiyle de gerçekleşebilir (Gün, 2016: 3). Ulaşım ve teknolojiye erişebilirliğin bir sonucu olarak gelişmiş ülkelerde yüksek yaşam standartlarını gören insanlar daha iyi bir yaşam idame edebilmek için gönüllü olarak göç etmişlerdir. Küresel dünyada göç ilk bakışta iyimser bir izlenim bırakmış olsa da kimi zaman yapılan göçler bir tercih olmayıp zorunluluk oluşturmaktadır. Daha doğru bir ifade ile sığınmacılık, mültecilik, yerinden edilme birer tesadüf olmayıp, ekonomik dönüşümlerin ve siyasal nedenlerin (iç savaş, baskılar, çatışma...vb.) gerçekliğine işaret etmektedir.

İstem dışı göçler ise; olanağanüstü yangınlar, doğal afetler, depremler meteorolojik değişiklikler gibi çevresel etmenler olabileceği gibi harp, mücadele, savaştal şiddetler gibi sebeplerle de gerçekleşebilmektedir. Savaştal şiddetler yönteminin açtığı sosyal üzüntü yaraları savaşların özü kadar şiddet içermektedir. Bu yüzden şiddet ve savaşın meydana getirdiği istem dışı göçler en dramatik olan göç türü olmuştur (Yalçın, 2004: 26). Bireylerin ve kitlelerin kendi arzuları dışında meydana gelen arbede ve savaşların objesi haline gelmeleri ve bunun sonucunda zorla göç etmek mecburiyetine itilmeleri zorunlu göçün bir diğer dramatik yönüdür.

Bazı araştırmacılara göre çoklu birey hareketinin zorunlu göç olarak ifade edilebilmesi için iki temel hususu sağlaması gerekmektedir: (1) Toplam genel nüfus içinde en az %1'lik kısmı yaşam tehlikesi altında olmalı ve (2) tekrar en az 100 bin oranla kişilerin koşullar gereği veya zoraki yaşadığı yerden kopmuş olmalı (Dinçer vd., 2013: 20). Bu noktada zorunlu göçler tartışmasız can güvenliği tehdidi, gelecek kaygısı, huzursuz bir ortamda korku içinde yaşam sürme gibi başa çıkılması zor ve karmaşık olaylar zinciriyle yurdunu terk etmek zorunda kalan bireyleri yüz yüze getirmiştir. Zorunlu göçün sığınmacılar ve mülteciler açısından birer

gereklilik olduğunu ve ekonomik boyuttan çok insani boyutların önem arz ettiğini vurgulamak gerekir.

“Zorunlu göç isteyerek yapılan göç ile kıyaslandığında insanın, sosyal uyum, hayat beklentileri, kişinin dünya üzerine olan temel varsayımları gibi yaşamsal kavramlarını çok daha derinden etkiler. Bir diğer deyişle, zorunlu göç hem sebepleri hem de sonuçları açısından isteyerek yapılan göçten ve siyasi mülteçiden çok farklıdır” (Aker vd., 2002: 99).

2.2.3 Ulus Ötesi Göç ve Türkiye

İnsanların coğrafyalar arasındaki devinimi bireysel olabileceği gibi özellikle savaş durumlarında kitlesel düzeyde de gerçekleşebilmektedir. Uluslararası göçler iç göçlerin çok altında olan hacimleriyle değil, fakat kuşkusuz sembolik ve aykırı karakteriyle “Göçer gezegenin insanlaşmış alanının yapısını etkileyen çoklu devingenlik formları içinde özel bir yer işgal etmektedir elbette” (Simon, 1995: 59). Bu çoklu hareketlilik dili, dini, ırkı, kültürü vb. tüm yaşayış biçimiyle özde farklı geçmişlere sahip bireyleri aynı ortamda yaşamaya mecbur etmiştir. Bu zorunluluk, topluluklar arasında uyum ve iletişim gibi birçok problemin yaşanmasına zemin hazırlamakta ve hatta zamanla çözümsüz sorunlar ile karşı karşıya bırakarak ülkelerin sosyal yapılarındaki dengeyi sarsabilmektedir.

Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca kitlesel sığınma hareketleri de dâhil olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin nihai durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmış, özellikle son yıllarda artan ekonomik gücü ve bölgesel konumu itibarıyla, göç alanında hedef ülke haline gelmiştir (GİGM, 2013). Küresel göç bağlamında Türkiye önemli bir aktör haline gelmiştir. Bugüne baktığımızda Türkiye hem göç veren hem de göç alan konumdadır.

Yüzde 92’lik kısmı şehirlerde yaşayan Türkiye, toplumsal formlarının büyük bir kısmı ulusal ve uluslararası göçler ile şekillenen bir ülkedir. Türkiye’nin yaşadığı göç oluşumlarını göz ardı ederek incelemek olanaksızdır. Cumhuriyetin kuruluş tarihine kadar Osmanlı topraklarından göç eden Türkler-Müslümanlar, Cumhuriyet sonrası yapılan mübadeleler, gayrimüslimler tarafından gerçekleşen göçler, 1950’lerde başlayan kırsal bölgelerden kentlere yapılan göçler, 60’lı yıllardan sonra ülke dışına yapılan işçi göçleri, 80’li dönemlerden sonra İran-Irak savaşlarından kaçanlar, 1980 darbesi ve 1990’larda ülkedeki kargaşa sebebiyle Türkiye’den Avrupa ülkelerine sığınanlar, 2011’den bu yana devam eden Suriye göçü vb. bir çokları göçün ülkemiz için ne denli önemli olan sosyal değişim faktörü olduğunu (Adıgüzel,

2016) göstermektedir. Ve bunun yanı sıra küreselleşmenin hızlanması ile iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler de yaşanan göçlerin boyutunu değiştirmektedir.

Global evren hareketlerine yön veren devinimsel olaylar, dünyanın fakir toprak parçalarında meydana gelen yoğun işsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerden oluşan göçmen arzı, ileri taraftan en olgunlaşmış bölgelerdeki işgücü açığı ilticacıların ucuz işgücü çabasıyla kapamaya dayalı iktisadi temelli göçmen talebi olmaktadır (Canpolat ve Arner, 2012: 9). Daha çok ekonomik nedenli yapılan bu göçler günümüzde daha farklı nedenlerden ötürü değişimlere uğramış durumdadır.

Türkiye, doğusunda ve güneyinde çatışma ve istikrarsızlıkların yaşandığı bazı Ortadoğu ve Asya ülkeleriyle, batısında refah düzeyi ve insan hakları standartları yüksek Avrupa ülkeleri arasında köprü konumundadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016: 5-6). Ülkenin coğrafi konumu ve Avrupa ile karşılaştırıldığında görece liberal giriş mevzuatı Türkiye'yi birçok grup için çekici bir transit ülke ve göç alan ülke konumuna getirmektedir (Pusch ve Wilkoszewski, 2010: 8).

Günümüzde Türkiye'nin bölgesinde meydana gelen son zamanlardaki en önemli gelişme Arap ülkelerinde yaşanan kriz ve gerilimler nedeniyle başta Suriye olmak üzere doğudaki ülkelerden büyük bir göç dalgasının etkisi altına girmiş olmasıdır. İlk olarak Türkiye'de Nisan 2011'de başlayan Suriyeli göçmen akımı kısa sürede Suriye'de olayların büyümesiyle, uluslararası toplumun ve Türkiye'nin bu duruma hazırlıksız yakalanması sonucu bu zorunlu göç furyası milyonları yerinden eden bir göç hareketine dönüşmüştür. Suriye'deki siyasi kriz yalnızca Türkiye olmamakla birlikte komşu Mısır, Lübnan, Tunus gibi ülkelerde de ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Savaşın Suriye'nin komşu ülkelerine ekonomik bir külfet yarattığı kaçınılmaz bir gerçekliktir. Ekonomik sorunlarla birlikte köklü problemler, sosyal açmazlar ve daha birçok olumsuz yansımalarından bahsetmek yanlış olmayacaktır.

2.3. Uluslararası ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

2.3.1. Kavramsal olarak mülteci ve sığınmacı

Bir anlam karmaşasını içinde barındıran mülteci kavramı çoğu zaman sığınmacı, göçmen kavramlarıyla karıştırılmaktadır. Birbiriyle iç içe geçmiş iki kavram arasındaki benzer unsurun maddi konusu 'insan' kavramı olmak ile birlikte birbirlerinin yerine kullanılmış olsalar da hukuken anlam bakımından farklılık göstermektedirler.

Günümüzde mültecilerle ilgili giderek yoğunlaşan siyasi ve hukuki tartışmaların temeli Kant'ın "Ebedi Barış (Perpetual peace)" kitabında bahsettiği evrensel misafirperverlik kavramıdır. Kant'a göre dünya üzerinde hiç kimse bir başkasından daha çok, bir yerde bulunma hakkına sahip değildir. Bu bağlamda, ülkesinden zorunlu olarak kaçan insanlar vardıkları yerde misafirperverlikle karşılanmalı ve geri dönüş yapmayarak toplumun bir parçası olmak istemeleri durumunda, o toplumun kamu hukukunca düzenlenen haklara sahip olmalıdırlar. Kant'ın kullandığı misafirperverlik kavramı ev sahibi devletler için bir davranış biçimi belirlemektedir. Bu düşünceye göre ev sahibi ülkeler insani ve toplumsal bilinç, başka ifadeyle teamül hukuku gereğince gelenlere hak temelli yaşama alanı oluşturmalıdır. Kamu hukukunca düzenlenmesi öngörülen bu yaşama alanı oluşturulduktan sonra gelenler artık bir misafir değil, toplumun bir parçasıdır (Keskin, 2016: 12). Birçok hükmünde Kant'ın ebedi misafirperverlik düşüncesinin izlerinin görüldüğü Uluslararası Mülteci Hukuku bugün mültecilerle ilgili elimizdeki temel metindir. 1951 Cenevre Sözleşmesi öncesi her ülkenin mülteci tanımı kendi iç tüzüğü ve yasaları çerçevesinde tanımlanmıştır. Ancak mülteci hareketi zorunlu olarak ulusları birbirine bağımlı hale getiren ortak bir sorun olduğu için çok sayıda ulusu kapsayan ortak bir tanımın gerekliliği ön görülmüştür. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre (md.1.); *"İrki, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönmeyen veya dönmek istemeyen kişidir."* olarak tanımlanmıştır. Mülteci hakkı geçici olmayıp, göç eden insanların yaşama hakkının ve özgürlüklerinin tehlikede olmasını gerektirecek bir zorunluluğun olmasını ifade eder. Doğal afetler, ekonomik kaynaklı göç, yoksulluk birer zorunlu göç nedeni olarak kabul edilmeyip, mültecilik statüsünün kazanılmasındaki ölçütün baskı ve zulme karşı hayatının tehlike içinde olması gerektiğinin kabul edilebilir bir sınır olduğunu göstermektedir.

İltica eden sığınmacılara, mülteci statüsü hakkının tanınıp tanınmaması devletlerin kendi iç tüzüklerine ya da devletler hukukuna göre belirlenmektedir (TBMM İnceleme Raporu, 24. Dönemi: 4-12). İltica etme hakkına sahip olan mülteciler bunun sonunda hukuki statü kazanmış olacaktır. Bu statüde bulunan kişilerin tanımını devletler kendi yasaları ile belirlemektedir. Uluslararası hukukun bütününcü tanınmış genel kuralları bulunmaktadır. Sığınmacı kavramı, kişi iradesini ön plana çıkarır (Nuredin, 2016: 24). Uluslararası ve ulusal anlaşmalarda mülteciler için tanınan hak ve sorumluluklar koruma altına alınırken sığınmacılar için böyle bir düzenleme bulunmamaktadır.

“Sığınmacı, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan istifade etmek istemeyen, bir ülkeye sığınan ve o ülkeden mülteci statüsü talep eden yabancıdır (Bianet: 2017)” olarak tanımlanmıştır. Uluslararası Göç Örgütü’nün tanımlamasına göre; mülteciler, ulusal ya da ulus ötesi dökümanlar kapsamında herhangi bir ülkeye sığınmacı olarak kabullenilmeyi arzu eden ve mültecilik tüzüğüne ilişkin yapılan başvuruların sonucunu bekleyen bireylerdir. Negatif kararlar sonucunda bu bireyler bulunduğu ülkeden ayrılmak mecburiyetinde bırakılmaktadırlar. Fakat kendilerine insancıl ya da diğer sebepler neticesinde ülkede yaşama izni hakkı verilmemişse bu bireyler ülkede dağınık bir yerleşim şeklinde bulunan herhangi bir mülteci gibi sınırdışı edilebilmektedirler (Çiçekçi, 2009: 49). Uluslararası hukuk çerçevesinde, sığınmacıların statüleri sonlu-geçici bir hal olarak tanımlanmaktadır. Başvuru sürecinde uygun şartlara sahip olanlar, mülteci statüsüne erişebilmekte ve bu kişi süreç zarfında korumadan faydalanmaktadır (Uzun, 2015: 111).

2.3.2. Mülteci ve Sığınmacı Kavramları Arasındaki Terim Sorunu

Aynı çatı altında olan yerinde edilmiş göçmenler, sığınmacı ve mülteci tanımları, aralarında net bir ayırım bulunmadığından çoğunlukla birbirleri yerine dönüşümlü kullanılan kavramlardır. Bu tanımsal ilişkiler daha çok toplumsal sosyolojik bakımından bir eş anlamlı bir benzerlik taşımakta olup, yasal açıdan birbirlerinden bağımsız anlamlar ifade etmektedir (Korkut’tan [2010] aktaran Korkmaz, 2014: 38). Uluslararası sözleşmelerde ve literatürde *refugee* ve *asylum seeker* terimleri farklı kullanım biçimlerine sahiptir. *‘Mülteci’ İngilizce’deki ‘refugee’ ve Fransızca’daki ‘refugie’ teriminin karşılığıdır ve uluslararası sözleşmelerde tanımı yapılmış, belli bir hukuksal statüyü belirten bir terimdir. Buna karşılık ‘sığınmacı’ terimi İngilizce’deki ‘asylum seeker’in ve Fransızca’daki ‘demandeur d’asile’ karşılığıdır; hukuksal bir statüden çok fiili bir durumu belirtir. Sığınmacıya sağlanan haklar ve olanaklar, mülteciye oranla daha sınırlı bir düzeydedir (Aybay, 2007: 22). Özetlemek gerekirse, mülteci kavramı yabancıların hukuki statüsünün kabul edildiğini ifade ederken, sığınmacı kavramı ise mültecilik statüsü incelemeye alınan ve bu nedenle kendisine kısa süreli-geçici koruma sağlanan yabancıyı ifade etmektedir. Hukuki statüsünün değerlendirilmesi bitene kadar sığınmacının ülkede ikamet etmesine izin verilecektir ve sığınmacı asgari düzeyde ülkenin bütün sosyal yardımlarından faydalanabilecektir (Bitkal, 2014).*

Dünya çapında kabul edilen İnsan Hakları Beyannamesi'nin (Birleşmiş Milletler: 2017) Madde 14. 1: *“Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır”* ibaresi ile sığınmacılığın bir hak olduğu vurgusu yapılsada uluslararası sözleşmelerde ve belgelerde sığınma hakkına yönelik bir düzenleme içermez. Devletler sığınma hakkını kendi insiyatiflerine ve kendi iç hukukları çerçevesinde herhangi bir sorumluluk altına girmeksizin bu hakkı tanıma özgürlüğüne sahiptirler.

2.3.3 Uluslararası Mevzuatta Mülteci Hakkı

İkinci dünya savaşı sonrasında göç ve göçe bağlı olarak yaşanan ağır insan hakları ihlalleri mülteci sorunlarını hukuki yollardan çözüme kavuşturma gereğini doğurmuştur. İnsanlara tanınan hak ve özgürlüklere dair ilk belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde Md. 14; *“Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir”* ibaresi mülteci haklarının uluslararası düzeyde koruma sağlamasında temel belge niteliğindedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1950'de Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği bürosu kurulmuştur. Birleşmiş Milletler mülteci örgütü olan BMMYK, BM tarafından dünya çapındaki mültecileri korumak için yapılan uluslararası hareketleri düzenlemek, liderlik etmek ve mülteci sorunlarını çözmekle yetkilendirilmiştir. BMMYK'nın asıl amacı, mültecilerin haklarını ve refahını savunmaktır (UNHRC: 2017). BMMYK'nın kurulmasıyla birlikte mültecilerin haklarını koruyan, hukuki düzenlemelerin başında ilk uluslararası sözleşme olan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi (UNHRC: 2017) (The 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugee) gelmektedir.

Cenevre'de yapılan 1951 tarihli Sözleşme, Türkiye'nin de yer aldığı, sığınmacıların yaşam haklarını derleyen ve devletlere sorumluluk getiren, sığınmacılara yönelik evrensel çaptaki en önemli anlaşmadır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2018: 115). Sözleşme ile mültecilerin hukuki düzenlemeleri noktasında bir ilk yaşanmıştır. Sözleşme öncesinde mültecilere dair belirlenen hukuk kuralları, çoğunlukla teamüller ile önde gelen devletlerin kendi iç hukuklarına göre yapılan düzenlemelerdi. Cenevre Sözleşmesi ile ilk kez, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da oluşan mültecilerin sorunlarına çözüm bulmaya yönelik uluslararası bir hukuk mevzuatı ortaya çıkmış oldu (Pandya, 2016). Cenevre Sözleşmesi, bireylerin ülkelerini terk etme nedenlerini ekarte etmek değil; bu bireyleri uluslararası alanda koruma çemberine alarak, kurmak zorunda oldukları yeni yaşam zarfında onlara yardımcı olmak ve ülkelerini zorunlu terk edişlerinin doğurduğu sonuçları hafifletmek amacındadır. Bu koruma politikası, kapsayıcı bir çözüm bakımından yararlı olabilir; fakat bu insani çalışma,

krizlerin oluşumunu önleyen ya da krizlere çözüm getiren politik bir öge olarak davranılması umulmamalıdır (Erguvan ve Özturanlı, 2013: 1021).

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşme'nin 1. maddesinde mülteci, *"1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs"* olarak tanımlanmıştır (Barkın, 2014: 334).

Bu anlaşmanın amaçları kapsamında A kısmı, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" tanımında (Danıştay: 2017),

- ✓ "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" yahut,
- ✓ "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" olarak anlaşılabilir ve her yer alan devlet bu anlaşmayı imzalayarak onayladığı veya ona dahil olduğu sırada bu anlaşmaya göre taahhüt ederek üstlendiği mükellefiyetler açısından bu ifade kapsamında belirtilen bir bildirimde bulunacaktır.

Görüldüğü gibi mülteci tanımının kapsamı tarihi ve coğrafi açıdan daraltılmıştır. Öncelikle tarihsel açıdan yapılan kısıtlama ile 1 Ocak 1951 sonrasında şartları tamamıyla uygun olsa bile bu kişilerin Sözleşme kapsamına alınmamasının önüne geçilmiştir. Coğrafi kısıtlama ise daha esnek olarak düzenlenmiştir. Taraf ülkeler mülteci kavramının kapsamını isterlerse sadece Avrupa ile sınırlandırabilecek, isterlerse bu kısıtlama olmadan dünyadaki tüm mülteci olaylarını kapsayacak şekilde geniş olarak değerlendirebilecektir. Tanımdaki coğrafi kısıtlamayı sonradan kaldırmak isteyen taraf ülkelere ayrıca bir hak sağlanmıştır. B fıkrasının 2. bendinde mülteci tanımının kapsamını sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar şeklinde kabul eden imzacı taraflar BM Genel Sekreterliği'ne göndereceği bir bilgi ile coğrafi kısıtlamayı kaldıracağını bildirmek koşulu ile kısıtlamayı kaldırabileceklerdir. Zamansal açıdan yapılan kısıtlamalar ise 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylara maruz kalan mültecileri bu kapsama alarak bu tarihten sonra meydana gelen olaylara maruz kalan mültecileri kapsam dışında tutmuştur (Özcan, 2005: 14).

Tarihi ve coğrafi kısıtlamaya ve devletlerin çekincesine rağmen bir sözleşme uluslararası düzeyde mültecilerin haklarının korunması açısından ciddi bir adım olmuştur. Mülteciye tanınan hak bireysel bir statü olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede mültecilerin hukuki statüleri ile ilgili geniş düzenlemeler bulunmasına rağmen sığınma hakkına yönelik bir düzenleme içermemesi sözleşmedeki diğer bir eksikliklerdir. Bu nedenle, sığınma hakkını tanıyıp tanımamak birey-devlet arasında sorun olup devletlerin kendi inisiyatifine kalmıştır. Eğer bir şahıs suç işlediği iddiasıyla bulunduğu devletten kovuşturulursa, devlet bu şahsı öteki devletlere karşı korumak maksadıyla, kendi ülkesinin sınırları dâhilinde sığınma hakkı tanıyabilmektedir (Vark'dan [2012] aktaran Topal 2014: 53). Devletlerarası hukuka göre, her bir devlet yabancıların kendi sınırlarına girmesi ve kalması hususunda özellikle yetkilidir. Bundan ötürü devletlerin ülkesinde bulunduğu yabancılara, sığınma hakkını tanıma özgürlüğü o devletin devletlerarası sorumlulukları ve kendi iç yasaları nezdinde değerlendirilebilecek bir konudur (Övünç'ten [2012] aktaran Topal age: 53). Eğer devletler herhangi bir antlaşma ile sorumluluk yüklenmişler ise sığınma hakkını tanımak zorundadır, fakat böyle bir antlaşmanın yükümlülüğü altına girmemişse sığınma hakkını talep eden yabancıları kendi iç hukukuna göre tanıyıp tanımama özgürlüğüne sahiptir. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, mülteci tanımını yapan ve statüsünü belirleyen yegâne uluslararası belge olmasına karşın sözleşme zaman ve coğrafi kısıtlama nedeniyle eleştirilerek sözleşmenin geliştirilmesi öngörülmüştür. 1951'deki coğrafi ve tarihi sınırlamaya dair kısıtlamalar 1967 Protokolü ile kaldırılmıştır (Taneri, 2012: 20).

1951 Sözleşmesi'nin 1 Ocak 1951'den önceki olayları kapsamaması ve dünyadaki gelişmelere sözleşmenin hükümlerinin yeteri kadar cevap verememesi önemli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların en başında aynı konumda olan kişilere farklı uygulamaların yapılması gelmektedir. Aynı zamanda 1951 Sözleşmesi, Avrupa menşeli olması sebebiyle eleştirilmiştir. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol'ün (1967 Protokolü) yapılması zorunluluğunun doğduğu görülür. Bu gelişmeler sonucunda BM Genel Kurulu, Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokol'ü 16 Aralık 1966 tarihinde 2198 (XXI) sayılı kararıyla kabul etmiştir. Söz konusu Protokol, daha sonra 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Odman, 1995: 41).

Cenevre Sözleşmesi ve devamında imzalanan 1967 Protokol'ünden bu yana mülteci davranışlarının neden ve biçimlerinde büyük değişimler yaşanmıştır ancak mülteci kavramının maddi muhtevasında bir değişiklik yapılmamıştır. Sözleşme kapsamına bakıldığında ekonomik kıtlık, kuraklık, heyelan gibi doğal afetler yüzünden yurdunu terk

etmek zorunda bırakılan bireyler sözleşmenin dışında tutulmuştur (Peker ve Sancar, 1986: 14).

1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesi'nin ayrılmaz bir parçası olmakla beraber ondan bağımsızdır. Protokol, Sözleşme'nin mülteci tanımına getirmiş olduğu zamanla ilgili ve coğrafi sınırlamaları kaldırmaktadır (BMMYK, 2001: 10). 1967 Protokolü 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki eksiklikleri tamamlamak için yeniden düzenlenmiş olsa da gerekli yeterlilik sağlanamamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde taraf devletler "Avrupa'dan gelen" mültecileri coğrafi kısıtlama şartıyla kabul ettiği sözleşmede, 1967 Protokolü'nde de taraf devletlere sınırlandırmayı devam ettirme olanağı tanımıştır.

2.3.4. Türk Hukuk Sisteminde Mülteci Hakkı

Mülteci açısından kaynak, transit ve hedef ülke olan Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne kaynaklık eden, konferansa katılan ve sözleşmeyi ilk kabul eden 26 ülkeden biridir. Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ni 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 Sayılı Kanun ile, 1951 Sözleşmesine Ek 1967 Protokolü'nü ise 5 Ağustos 1968 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylayarak kabul etmiş ve 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne 1967 tarihli EK Protokol'e coğrafi çekince ile taraf olmuştur (BMMYK: 2017).

Türkiye, 1951 Sözleşmesi 1B(1)(a) maddesinde ifade edilen coğrafi kısıtlamayı sosyo-ekonomik kaygılar ve güvenlik endişesi nedeniyle Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokol'ünü imzalarken de sürdürme kararı almıştır. Türkiye de sözleşmeyi imzalarken yaptığı deklarasyonda 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar tanımını kabul ettiğini belirterek kavrama tarihi ve coğrafi açıdan sınırlama getirmiştir. 1967 yılında ise, 1951 yılından sonra meydana gelen olaylar sonucunda da mültecilere koruma sağlanması gereği duyulduğundan, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü kabul edilmiş ve tarih sınırlaması Protokole taraf ülkeler için kaldırılmıştır. Türkiye, Protokolü imzalamış, ancak Protokol'ün 7. maddesinde yer alan çekinceler ve duyurular hükmünden istifade ederek coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeyi seçmiştir (Canpolat, 2012: 40). Türkiye, komşu ülkelerde yaşanan krizlerden ötürü ülkenin istikrarsız mülteci akımına açık olması, ülkenin Batılı devletler gibi sığınmacı ve yasadışı göçmenlere maruz kalmasından endişe duyması ve bunun sonucunda ülkenin birçok sorunla karşı karşıya kalılabileceğinden dolayı coğrafi çekince koyarak kendisini göçe açık bir ülke olarak tanımamaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye, yukarıda da ifade edildiği gibi Sözleşmeyi ve 1967 Protokolü'nü coğrafi sınırlama uyarınca uygulamakta, sadece Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak kabul etmekte ve Avrupa dışından gelenleri ise şartlı mülteci olarak adlandırmaktadır (Kaya ve Eren, 2015: 19). Bu politika ile Türkiye'nin sığınmacılar açısından bir geçiş ülkesi olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerde ve iç hukukunda belli bir ülkeye kabul edilmeye ilişkin genel bir hak ya da sığınmacıya açık bir hak düzenlenmemiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 4 Nisan 2013 tarihinde (Başbakanlık: 2013) kabul edilmiştir. 2014'te yürürlüğe giren bu kanun ile; yabancı olarak nitelendirilen bireylerin Türkiye'ye girişlerinin-çıkışlarının ve Türkiye'de kalmalarının yanı sıra onlara sağlanacak korumanın kapsamı ve uygulanması düzenlenilmektedir (Bayata ve Canyaş, 2015: 74). Kanunun genel gerekçesinde ele alındığı üzere artan yabancı sayısına bağlı olarak mevcut mevzuatın yetersizliği ve bu yetersizlikten kaynaklanan sorunların giderilmek istenmesi ve uluslararası koruma alanında kanun düzeyinde temel bir düzenlemenin bulunmamasının yarattığı boşluğun doldurulması temel amaçlar olarak belirlenmiştir (Bayata ve Canyaş, age: 74). YUKK, iltica konusunda sığınmacı tanımını yapmamakla birlikte sığınma hakkını açık bir şekilde tanımlayan en kapsamlı düzenlemedir. YUKK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Kanun'un 62. maddesinde "sığınmacı" yerine "şartlı mülteci" kavramı kullanılarak yeniden tanımlanmıştır.

Kanunun 61. maddesinde, mülteci; "*Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar*" ifadesiyle tanımlanırken, 62. maddesi şartlı mülteci kavramını daha kapsamlı bir şekilde "*Avrupa dışında meydana gelen olaylar*" olarak tanımlamıştır. Söz konusu bu maddeyle sığınmacıların ya da şartlı mülteci statüsünde olanların herhangi bir ülkeye geçme izinleri belirleninceye dek Türkiye'de kalmaları şarta bağlanarak, bu duruma geçici bir çözüm getirilmiştir. 6458 sayılı kanun ile YUKK' da, şartlı mülteci tanımına

- "*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar*"
- "*Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir*"

maddeleri ilave edilerek, mülteci-şartlı mülteci arasında oluşan coğrafi sınırlamaya dayalı ayrıklık net şekilde belirlenmiştir (Ganyeva, 2016: 60). Bu maddeler ile şartlı mülteci hakkına sahip yabancıların Türkiye'de geçici olarak ikamet ettikleri kabul edilmektedir. Mültecilerin insani şartlarda yaşamak ve özgürlüklerinin tehlike altında bulunduğu ülkeye

geri gönderilmesi yasağı devletler tarafından güvence altına alınmıştır. Kanunun 1. kısmı 4. maddesinde, *her şeyden önce zulüm riski olan yere geri göndermeme yasağı (non-refoulement) hem Avrupalı hem Avrupalı olmayan mültecilere yönelik uyguluyor olması önemli olmakla birlikte kuşkusuz üzerinde itinayla durulması ve uygulanması sırasında en büyük hassasiyete sahip olunması gereken ilkedir. Geri göndermeme ilkesi uluslararası hukuk ve ulusal pek çok sözleşmelerde mülteci hukukunun temel taşıını oluşturmaktadır.* Bu madde sığınmacılar için kalıcı bir çözüm oluşturmamaktadır. Bireylerin insanlık dışı davranışa, zulme maruz kalacağı ülkeye geri gönderilmemesi; sığınmacının yaşam alanını kısıtlayan ya da özgürlüğüne yönelik bir tehditle karşı karşıya kalmaması açısından geçici bir koruma ile tüm insani haklardan faydalanabilmektedir.

Toplu olarak yapılan sığınma taleplerinden doğan acil koruma gerekliliğinin karşılanması amacıyla sığınma talep edilen ülkeye erişimin sağlanması, baskı altında olan ve işkence görebileceği ihtimali olan yere geri göndermeme ilkesinin himaye edilmesi, temel insani şartlara uygun asgari düzeyde usullerin sağlanması olarak tanımlanan geçici koruma ilkesi, belgenin tinini oluşturmaktadır. Varolan hukukumuzda yasal düzeyde yer almayan geçici koruma rejimi, bu kanunun (YUKK) 91. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir.

“Ülkemizden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ve sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (GİGM: 2017).

Söz konusu bu tanımdan “kitlesel” olarak ülkemize sığınanlara geçici koruma statüsü sağlanabilirken “bireysel” olarak başvuru yapanlara koruma sağlanamayacağı açıkça belirtilmektedir. Bu 3 bileşen geçici korumanın temelini oluşturmaktadır (BMMYK, 2014: 6);

- İltica edilen ülkeye kabul edilmek,
- Zorunlu geri gönderilmelere karşı koruma sağlamak (non-refulman),
- İvedi ihtiyaçların giderilmesine yönelik temel düzenlemelere sağlanacak erişimdir.

Sığınmacıları kısa süreli korumaya yönelik geçici politikalar, devletlerin ivedikle ve belli sınırlara yönelik genel nüfus hareket dizilerinde olağanüstü acil durum politikaları olarak uzun süreli başarı sağlanıncaya kadar ara çözümsel nitelikler taşıması sağlanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’nde belirlenmiş hudutlara yapılacak genel nüfus hareket dizisi ile ilgili derlemeler yer almış olsada, kısa süreli koruma politikalarına net bir biçimde yer verilmemektedir. Bu nedenle kısa süreli geçici koruma politikalarının anlaşmalardaki

eksiklikleri doldurduğu bilinmektedir (Fitzpatrick, 2000: 280). Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde Nisan 2011’de ilk göç dalgası ile tanışan Türkiye zamanla sayıları hızla artan savaş mağdurlarının akınına uğramıştır. 2011’den bu yana Türkiye’ye sığınan Suriyeli vatandaşlara “açık kapı“ ve “geri göndermeme” politikalarını uygulayan Türkiye başta uluslararası hukukta herhangi bir karşılığı olmayan, misafir tanımını yapmıştır. Kısa süreli olarak ev sahipliği yapacağımız bir grup Suriyeli vatandaş, gün be gün kitlesel göç akınına dönüşmüştür ve uzun vadede Suriyeli vatandaşlara yönelik hakların korunmasını gerektirecek düzenlemeler yapılma ihtiyacını ortaya koymuştur. 22 Ekim 2014’de Geçici Koruma Yönetmeliği’nin kabul edilmesiyle birlikte kitlesel olarak ülkemize gelen Suriyelilerin hukuki statüleri ile birlikte hak ve sorumlulukları da detaylı olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda mülteci ve sığınmacı statüleri dışında tutularak Türkiye’nin sağlamış olduğu tüm haklardan ve imkânlardan yararlanma hakkına sahip olacaklardır. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin maddeleri, düzenlenen haklar konusunda bize detaylı bilgi vermektedir. Yönergenin 3. bölümünün 8. maddesinde geçici korunanlara oturma izni tahsis edilmesi üzerine düzenleme yapılmıştır. Ayrıca “Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler” kısmında ise geçici olarak korunan Suriyeli sığınmacılara sağlanan hizmetler düzenlenmektedir. 26. maddede ise “yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir” ifadesi koruma altında olan Suriyelilerin topluma entegre olmaları ve ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmıştır. Uluslararası mülteci haklar statüsünde kişilere verilen haklar ölçüt alınarak; bu kişilere süresiz ülkede kalma, iş kurma, çalışma izni ve eğitim olanaklarından yararlanabilme imkânları da tanınmıştır.

2.4. İltica Hakkı ve Suriyeli Mültecilerin Hukuki Statüsü

XX. yüzyıl boyunca savaşlar ve siyasal gelişmeler, çok sayıda insanın başka ülkelere iltica etmesine neden olmuştur (Brewer ve Yükseler’den [2009] aktaran Tekin, 2016: 26). Gelişen siyasal ve ekonomik gücü ile Türkiye, yabancı uyruklu şahısların sığınmacı statüsünü elde etme arzusuyla iltica ettiği ülkelerden biri olmaya başlaması; bulunduğu konum itibarıyla yakın ülkelerdeki düzenin gittikçe bozulmaya ve Türkiye’ye sığması ve Avrupa Birliği’ne tam üyelik evresinde sığınmacıların statü kazanmalarına ilişkin yasal kararlarını Avrupa Birliği’ndeki mevzuata uygun entegre etme zorunluluğunda olmasından dolayı, Türkiye bu süreçte doğru adımlar atarak hem mülteciler hem de sığınmacılar için gerekli kurumsal ve hukuksal yapıyı oluşturmalıdır (Acer vd., 2010:7)

Türkiye ilticaya ilişkin yeni yasal ve kurumsal düzenlemeler oluştururken, mesele ile doğrudan ilişkisi bulunan belirli faktörleri dikkate almak durumundadır. Bu faktörlerin ilki,

uluslararası hukukun ilticaya ilişkin Türkiye'nin de uymak durumunda olduğu prensipleridir. İkincisi, tam üyelik sürecinin bir gereği olarak, AB'nin iltica meselesine ilişkin oluşturduğu ortak düzenlemelerdir (Acer vd., age: 7). Türkiye, AB'ye katılım sürecinde Türk iltica mevzuatının AB mevzuatı ve iltica sistemiyle uyumlu hale getirmek amacıyla 25 Mart 2005 tarihinde İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı (GİGM: 2005) kabul edilmiştir. Bu Eylem Planı ile sığınma başvuruları, başvuru sonrasında izlenilecek usul, sığınmacıların iltica kararlarına karşı itiraz yolları, sığınmacıların barınmaları, mültecilerin serbest ikameti, eğitim programları, sağlık olanakları, iş piyasasına erişim ve sosyal yardımlarla ilgili düzenlemeleri yapmak amaçlanmıştır.

Türkiye, mülteci hukukunda planladığı düzenlemeleri AB mevzuatına uyumlaştırma aşamasında, sığınmacıların her türlü insani haklarını korumayı esas alan bir politika gerçekleştirerek ele almalıdır. Öyle ki coğrafi sınırlama ile taraf olduğu sözleşmeye ancak bu sınırlılığın "Avrupa'dan gelen" mülteciler şartını kaldırarak, tüm ülkelere gelen yabancılar olarak değiştirmeli ve bu sığınmacıların başvurularının kabul edilmesine imkân tanınmalıdır.

Çoğunluğu Avrupa coğrafyası dışından gelen ve uluslararası koruma talep eden yabancı uyruklu kişiler yalnızca Türkiye'de sığınma talep edebilmektedirler. Yabancıların bir kısmı Türkiye'ye legal yollardan girmekte, diğer kısmı ise yasal olmayan yollardan giriş yaparak muhacir olarak sığınma talebinde bulunabilmektedirler. Genellikle sığınma başvurusunda bulunanların nihai amacı, gelişmiş Batılı ülkelere yerleşme arzusudur. Bu sebepten ötürü aslında Türkiye, sığınma maksadıyla iltica edenler için asıl yerleşilmek istenen ülke olmanın ötesinde 3. ülkelere geçiş için kısa süre kalınan bir ülke konumunda olmaktadır. Türkiye'de sığınma başvurusunda bulunanlar, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ile irtibata geçerek, 3. ülkelere iltica etmek üzere başvurumaktadırlar. Bireyler, BMMYK tarafından iltica başvurularının inceleme süreci devam ederken, Türkiye'de geçici de olsa kalışlarını hukuki hale getirmek ve sınır dışı edilmemek için sığınma başvurusunda bulunmaktadırlar (Başak, 2011: 6).

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin kamu hizmetlerine erişimini sağlamak amacıyla mülteciler Türk makamları tarafından kayıt altına alınmaktadır. Avrupa dışından gelen mültecilerin statüsünü BMMYK Türkiye Ofisi karar vermekte ve 3. bir ülkeye yerleştirmektedir. Ancak BMMYK'nın mülteci belirleme statüsü, geçici koruma yönetmeliği madde 19'da korunma altındaki yabancıları kaydetme yetkisi Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne (GİGM) vermiştir.

Coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye’de uluslararası koruma talebi olan kişi, eğer Avrupa Konseyi üyesi bir ülke vatandaşı ise sadece İçişleri Bakanlığı’na, Avrupa Konseyi üyesi olmayan bir ülkeden ise, paralel prosedür gereği hem İçişleri Bakanlığı’na hem de BMMYK Türkiye Temsilciliği’ne kayıt yaptırmak durumundadır. BMMYK iltica prosedürü için ilk adım, BMMYK uygulama ortağı olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği’nin (SGDD) Ankara ofisine başvurarak ön kayıt yaptırmaktır (Mülteci-der, 2015: 18).

Suriye uyruklu yabancıların kayıt olma işleyişleri farklı bir uygulama ile gerçekleştirilmektedir. Çatışma ve istikrarsız ortamlar nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye Nisan 2011’de gelen ilk göç akını sonrası uzunca bir süre kayıt oluşları ile ilgili etkin bir mekanizma geliştirilememiştir. Zamanla Suriyeliler için yapılan barınma merkezlerindeki sığınmacıların kayıtları alınmaya başlanmış ve kimlik belgeleri düzenlenerek AFAD tarafından verilmeye başlanmıştır. Barınma merkezi dışında kalanların kayıt işlemleri ve kimlik belgelerinin verilişi ise 2013’te barınma merkezi bulunan sınır illerinde açılan koordinasyon merkezleri tarafından yapılmıştır. Sınır illeri dışında kalan yerlerde ise pasaportlarıyla yasal olarak Türkiye’ye giriş yapan Suriyeliler için yapılmış. Eğer başvurlarsa 12 aylık ikamet tezkeresi verilecektir (Mülteci-der, age: 20-21). Suriyeli mültecilere tanınan belli süreli oturma izin hakkının genişletilerek süresiz oturma hakkına dönüştürülmesiyle mülteciler sağlık, eğitim, işgücü istihdamı ve daha birçok hakka sahip olmuşlardır. Ancak geçerli bir pasaportu olmayan mülteciler bu haklardan yoksun bırakılmaktadır. Bu anlamda, kimi mülteciler haklardan yararlanırken kimi mültecilerin bu haklardan mahrum bırakılması bir çifte standart argümanını gündeme getirmektedir.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE' DE BULUNAN SURİYELİLERE GENEL BAKIŞ

3.1. Türkiye'ye Gelen Suriyelilere Genel Bakış

Geçmiş tarihsel evreler içerisinde ilerleyen Türkiye-Suriye bağlarına bakıldığında Hatay sorunu ve Su meselesi ve Hafız Esad'ın Kürdistan İşçi Partisi'ne vermiş olduğu destek sonucu iki ülke arasındaki ilişkiler senelerce soğuk rüzgârların esmesine neden olduğu görülmektedir. Adana Diplomasi anlaşması Öcalan Krizi'nde ılımsal bir seyir meydana getirmiş olup 2000 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmasıyla ilişkileri daha da olumlu yönde ilerleme göstermiştir. Türkiye-Suriye bağlarındaki temel ayrılma noktası ise Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin 2002 yılında ülkenin başına gelmesiyle, Ortadoğu'da Türk dış politikasının değişimine yönelik bir dizi gelişmelerin yaşanmıştır (Salık, 2011: 24). Türkiye'de Ak Parti, Suriye'de Beşar Esad yönetiminde olan iki ülke arasındaki ilişkiler ekonomik ve siyasal alanda hızla gelişmiştir. Türkiye, Suriye ile iş birliği yaparak Arap ülkelerinin pazarlarına ulaşmayı amaçlamakta, Suriye ise Türkiye'yi Batılı devletlere ulaşmak için kilit nokta olarak görmektedir. Nitekim bu ortak menfaatler diplomatik iyileşmenin yanı sıra ulaşım, gümrük, yatırım, ticaret alanlarındaki ekonomik bütünleşme iki ülkeninde güçlenmesini sağlamıştır. İki ülke arasındaki 10 yıllık iyimser tablo Mart 2011'de Suriye'de yaşanan kriz sonrasında bozulmaya başlamıştır. Esad'ın insan haklarını ihlal ettiğini düşünen, bu insanlık dramına sessiz kalmayan Türkiye, açık kapı politikası izleyerek Suriyeli mültecilere kapılarını ardına kadar açması ilişkilerin boyutunu tamamıyla değiştirmiştir.

25 Haziran 2011'de Suriye ordusunun muhalif kentlere saldırı düzenleyeceği bilgisinin ardından, daha sonra 25 Mayıs 2012'de Humus'a bağlı Hula kasabasından 108 kişinin katledilmesinden, daha sonra 1 Ağustos 2012'de Hama yakınlarında 130 kişinin öldürülmesinden, Kasım 2012'de Rasulayn kentine hava operasyonu düzenlenmesinin ardından gerçekleşmiştir (USAK, 2013).

AFAD verilere göre, 2012'de mülteciler için kurulan Hatay Yayladağı ve Altınözü kamplarında ilk etapta 14.237 Suriyeli sığınmacı bulunmaktaydı. Başlangıçta Türkiye'nin kabul edeceği sayı 100.000 olarak ifade edilmekteydi. Ancak günden güne savaş yayılıcı bir nitelik kazanmış ve iç çatışmadan kaçan milyonlarca insan canını kurtarma pahasına ülkemize akın etmeye devam etmiştir. Türkiye'nin mülteci politikasını belirleyen ve yön veren iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye'nin muhatap olduğu göç dalgasının henüz

bitmemiş olmasıdır (Taş vd., 2015: 6). İkinci temel unsur ise, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin çoğunluğunun ülkelerine geri dönmeyerek kalıcı olmaya çalıştıkları gerçeğidir. Tarihten edindiğimiz deneyimler, örneğin 1992-1995 yılları arasında Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek'ten kaçan mültecilerin yüzde elliden fazlasının geri dönmemiş olması, Suriyelilerin de büyük çoğunluğunun savaşın bitmesi halinde bile ülkemizde kalacağını göstermektedir (Taş vd., age: 7). Suriyelilerin Türkiye'de sadece sayıları artmamakta, aynı zamanda kalış süreleri de uzamakta ve her geçen gün kısa süreli sığınmacı-misafir konumundan, kalıcılığa doğru bir geçiş süreci güçlenerek artmaktadır. Uzunca bir süre tereddütlerin yaşandığı Suriyelilerin kalıcılığı hususu, yerini kabullenmeye bırakmakta ve artık Türkiye'nin en üst düzey yetkililerince de ifade edilmektedir. Ancak Türkiye'deki bu zorunlu kabullenişin varlığına ve hatta geçici durum yönetiminden entegrasyona geçiş biçiminde sinyaller olmasına rağmen henüz ortak stratejik bir karar alındığını söylemekte mümkün değildir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 8).

Suriyeli sığınmacıların genelde ekonomik ve toplumsal; özelde ise emek piyasası üzerindeki etkilerini değerlendirmek için mevcut durumda Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı varlığına bakmak yararlı olacaktır. Göç idaresi verilerine göre 2012 yılında 14.237 kişiyle başlayan Suriyeli sığınmacı serüveni yıllar içerisinde sürekli artış göstermiştir ve *Şubat 2018* itibarıyla 3.506,532 milyona ulaşmıştır. Bu sığınmacıların 227,894'ü Başbakanlık AFAD'ın 10 ilde kurduğu 9 çadır kent 12 konteyner kentte ağırlanırken, geriye kalan 3,278.638'i ise Türkiye'nin her ilinde farklı sayılarda ikamet etmektedirler. Toplam Suriyeli sığınmacı sayısının Türkiye nüfusuna oranı (79,814.817) oranı ise %3,82'dir (Duruel, 2012: 208).

3.1.1 Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Coğrafi Dağılımı

Mülteci ve sığınmacıların yerleştirildikleri şehirler incelendiğinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirlerinin fazla olduğu görülecektir. İçişleri Bakanlığı, Suriye sınırına yakın illeri tercih ederek ülkenin her yerine dağılımını engellemek ve sığınmacıların kontrol edilebilirliği sağlamak için bu illeri tercih etmiştir. Türkiye, mültecilerin barındırılması adına yaptığı çabalardan dolayı takdir edilmekle birlikte, hem yabancı ve yerli basın olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca da eleştirilere muhatap olmak durumunda kalmaktadır. Mültecilerin barındıkları merkezlerin sınıra çok yakın olması nedeniyle o bölgenin ve buralarda bulunan mültecilerin ve Türk halkının güvenliği açısından tehlikeli olacağı belirtilmekte yine bu yakınlığı Özgür Suriye Ordusu'nun yardım amaçlı bu şekilde konuşlandığı ileri sürülmektedir. Ayrıca toplumsal olarak mezhepsel çatışmaya yol açacağı (Canyurt, 2015: 141) da bu eleştirilerin diğer boyutudur.

Tablo 1'e göre, barınma merkezlerinde bulunan 227,894 Suriyeli mültecinin 101,511'i kurulan 28,015 çadır ve bölme kentte, 126,383'ü kurulan 31,005 konteyner kentte kalmaktadır. Kamptaki sığınmacıların en fazla olduğu iller Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Adanadır. Dört kampın olduğu Şanlıurfa ilinde 80,547 Suriyeli mülteci sayısı ile en fazla Suriyeli mültecinin olduğu şehirdir. Öyleki, barınma merkezlerindeki toplam Suriyeli mültecilerin yüzdesine göre %35,3'ü Şanlıurfa'daki kampta yaşamaktadır. Hemen sonra 27,019 Suriyeli mülteci ile Adana kampı gelmektedir. Kamplarda yaşayan Suriyeli mülteci toplamına oranı ise %11,85'dir. Gaziantep'de kamplarda bulunan toplam mülteci sayısı 24,119 iken, kamplarda bulunan toplam mülteci sayısına oranı ise %10,5'dir.

Tablo 1. Türkiye'de Barınma Merkezlerinde Yaşayan Suriyelilerin Sayısal Dağılımı

12.02.2018

İl	Geçici Barınma Merkezi	Barınma Tipi		GBM Mevcudu		Toplam Mevcut
		Sayı	Tipi	Sayı	Ulusalite	
Hatay	Altınözü Konteynerkenti	2.057	Konteyner	8.260	Suriyeli	17.589
	Yayladağı Konteyner	776	Konteyner	4.281	Suriyeli	
		32	Bölme			
	Apaydın Konteynerkenti	1.181	Konteyner	5.048	Suriyeli	
Güveççi Çadırkenti	824	Çadır	0	Suriyeli		
Gaziantep	İslâhiye 1 Çadırkenti	1.552	Çadır	6.080	Suriyeli	24.119
	Karkamış Çadırkenti	1.578	Çadır	5.376	Suriyeli	
	Nizip 1 Çadırkenti	1.873	Çadır	8.819	Suriyeli	
	Nizip 2 Konteynerkenti	908	Konteyner	3.844	Suriyeli	
Şanlıurfa	Ceylanpınar Çadırkenti	5.032	Çadır	20.263	Suriyeli	80.547
	Akçakale Çadırkenti	6.541	Çadır	24.507	Suriyeli	
	Harran Konteynerkenti	2.070	Konteyner	11.092	Suriyeli	
	Suruç Çadırkenti	7.028	Çadır	24.685	Suriyeli	
Kilis	Öncüpınar Konteynerkenti	3.073	Konteyner	11.694	Suriyeli	25.717
	Elbeyli Beşiriye Konteynerkenti	3.475	Konteyner	13.687	Suriyeli	
Mardin	Midyat Çadırkenti	1.080	Çadır	2.728	Suriyeli	4.058
				1.330	Iraklı	
Kahramanmaraş	Merkez	5.004	Konteyner	17.069	Suriyeli	22.227

	Konteynerkenti			5.158	Iraklı	
Osmaniye	Cevdetiye Çadırkenti	3.358	Konteyner	14.242	Suriyeli	14.931
	Düziçi	750	Konteyner	642	Suriyeli	
Adıyaman	Merkez Çadırkenti	2.305	Çadır	9.053	Suriyeli	9.053
Adana	Sarıçam Çadırkenti	6.136	Çadır	27.019	Suriyeli	27.019
Malatya	Beydağı Konteynerkenti	1.977	Konteyner	9.458	Suriyeli	9.482

Kaynak: AFAD

Birer kampın bulunduğu Kahramanmaraş’da 22,499 sığınmacı var iken dört kampın bulunduğu Hatay kamplarında ise 17,589 mülteci bulunmaktadır. Yalnızca bir kampa sahip diğer kentlerde ise 15 binden az mülteci bulunmaktadır. Tek kampın olduğu Mardin ise 4.058 mülteci ile bütün kamplar içinde en az mülteciyi ağırlamaktadır.

3.1.2 Türkiye’deki Barınma Merkezlerinde Yaşayan Sığınmacılar

Türkiye’deki kampların dünya standartlarındaki kamplarla karşılaştırıldığında iyi ve en azından BMMYK tarafından gerçekleştirilen standartları yakalamış durumda olduğu hatta konteyner kamplarda güvenlik konusunda standartların üstüne çıkıldığı söylenmektedir. UNHRC’in yükümlülüğünde tüm dünyadaki diğer sığınmacı barınma merkezlerinin aksine Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacı barınaklarından AFAD sorumlu olmaktadır.

Mülteci barınakları büyük oranda Türk idarecileri tarafından görevlendirilmekte ve birçok sivil toplum kurumlarına destek olmaktadır (ORSAM, 2014: 11). AFAD, barınaklar konusunda iyi bir altyapıyı kurarak gerekli olan bütün lojistik olanakları sunmaktadır. Fakat sistem faktörlerinin kaliteli bir şekilde devamlılığı konusunda ilgili kurumlardan destek almaktadır (ORSAM, age: 11-12)

Kamplar hakkında bilgi vermek gerekirse kamplar; emniyet tedbirleri kapsamında gözetleme kulesi ve mobese kameraları ile güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Kamplarda hastane, okul, derslikler, cami, mescit, kütüphane, çocuk oyun alanları, dil kursları, kadınlara yönelik dikiş-nakış kursları hizmetlerinin yanında kanalizasyon, elektrik hattı, içme suyu, yol, telefon ve internet, banka hizmetleri, televizyon izleme odaları, çamaşır yıkama ve kurutma gibi bir çok hizmet AFAD tarafından sunulmaktadır ve verilen sosyal, eğitim, sağlık, temizlik vb. hizmetlerin sunulması, kampı bulunan birçok ülke ile kıyaslandığında çok daha iyi koşullara sahip olduğu dile getirilmektedir.

Suriye’den Türkiye’ye gelen sığınmacılarla ilgili eşgüdümsel sorumlu kurumlar olan Başbakanlık Afet ve Acil Durumu Yönetimi Başkanlığı (AFAD) görevlendirmiştir. AFAD’ın; Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Kızılay ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ortak çalışmalarını uygulamalı olarak birlikte yürütmektedirler (Sandal vd., 2016: 468). Ekonomik çerçevede yapılan göçlerin sebep olduğu, önem teşkil eden olumsuzluk ise şüphesiz ki Suriyeli vatandaşlar için ödenen yüksek bedellerdir. Gelen sığınmacıların büyük kısmının eğitim düzeyi düşük, alt gelire mensup kişilerden oluşması da başka bir olumsuzluktur. İktisadi olanaklar bazında düşünüldüğünde ise, Suriyeli iş adamları tarafından sınır illerinde yapılan yatırımlar ve sığınmacıların temel ihtiyaçlarının giderilmesi açısından zorunlu olan malzemelerin, yerel firmalardan karşılanması da önem arz etmektedir (Mazman ve Pınar, 2016: 20).

Mültecilerin Türkiye’ye olan maliyeti gün geçtikçe büyümektedir. Türkiye’nin mültecilere yönelik kamu harcamaları 25-30 milyar doları bulmuştur. Global Humanitarian Assistance Report 2017 verilerine göre Türkiye, 2016 yılında 6 milyar dolar insani yardımda bulunmuştur. 2015’e göre %119’luk bir artış söz konusudur (Aygül, 2018: 78). Gelen dış yardımlar ile Türkiye’nin harcadığı parayı kıyaslayınca kriz Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi yük oluşturmaktadır. Suriyelilerin %90’dan fazlası sistemli olmayan bir şekilde ülkenin farklı illerine dağılmıştır. Bu kişilerin çoğu borçlanma, günlük yediği öğün miktarını azaltma, çocuklarını okula göndermeme gibi çözümler üretmektedirler.

Hükümet WFP, ECHO, Türk hükümeti ve Türk Kızılay’ı ortaklık kurarak Sosyal Uyum Yardımı (SUY) programını tasarladı. Bu program sığınmacı ailelerin günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere nakit transferi sistemini kullanıyor. E-gıda kart programı ile Gaziantep, Kilis, Hatay ve Kahramanmaraş’ta yaşayan 143.159 (%50,21 kadın, %49,79 erkek) bin ihtiyaç içindeki Suriyelinin kartına her ay 50 TL yardım yapılıyor. 2012 Ekim ayından 2017 Mayıs ayına kadar toplamda kartlara 449,138,135,00 TL aktarılmış olup, haziran ayı itibariyle kişi başı karta 120 TL yapılmaktadır (Türk Kızılay: 2017).

3.1.3. Türkiye’ de Sığınmacı Barınma Merkezi Dışında Yaşayan Suriyeliler

Suriyeli sığınmacı nüfusunun yaklaşık %1 veya %2’lik kısmı Türk kamplarında yaşamaktadır. Arkada kalan çoğunluktaki nüfus ise sınırlarda veya şehirlerde geçiş için uygun koşulları beklemektedir. Ancak zamanla ve koşullar olgunlaştıkça bilinmektedir ki bu göçebe nüfus, şehir alanında daimileşerek kendi mekânlarını da kurmaya başlamıştır (TMMOB,

2017: 15). Dahası göç durumundaki nüfus ilk yerleştiği yerde bulunmak yerine, kendisi için güvenli ve en cazip şartlara sahip alanlara doğru eylemini devam ettirme eğiliminde olmaktadır (TMMOB, age: 12). Kentli mülteciler belirsizlik içindedirler. Barınma merkezlerindeki gibi hizmetlerden yararlanamamaktadırlar, ayrıca vatandaşlar gibi hakları ya da faydalanabilecekleri farklı servisler yoktur. Ekseriyetle kamp mültecileri kadar şehirde belirgin olmamalarına rağmen, kentli mülteciler daha çok dikkat çekmeye başlamış ve bu nedenle mülteci çalışmaları alanında bir ilerleme olmuştur (Special Issue Urban Refugees'dan [2006] aktaran Ackerman vd., 2013: 8)

Türkiye'deki Suriyeliler için asıl önemli noktayı kamp dışında yaşayan Suriyeliler oluşturmaktadır. Barınma merkezlerindeki sayısal veriler incelendiğinde, kamplarda ikame eden sığınmacılar belli bir süre kamplarda konakladıktan sonra kendi arzuları ile kamp dışında yaşamayı tercih etmektedirler. Yıllar hatta ay itibarıyla rakamlar sürekli değişim göstermektedir. Türkiye'de barınma merkezleri her ne kadar standartların üzerinde olsa da zamanla bu yerler izole yerler haline dönüşmektedir. Özellikle kalıcı olacakları gerçeğini kabul etmeleri, sığınmacıların barınma merkezlerinden şehirlere geçiş yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. Türkiye'deki toplam Suriyeli sayısının çok küçük bir kısmının barınma merkezlerinde oluşu, büyük bir kısmının şehirlerde oluşu gerçeğinden hareketle, Suriyeli mültecilerin topluma entegrasyonu büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Tablo 2. Türkiye'de Barınma Merkezi Dışında Yaşayan Suriyeliler 19.12.2017

Şehir	Toplam Suriyeli Sayısı	İl Nüfusu İle Karşılaştırma Oranı
İstanbul	524.997	3,55%
Şanlıurfa*	453.079	23,35%
Hatay*	437.584	28,14%
Gaziantep*	344.022	17,43%
Mersin	179.534	10,12%
Adana*	165.496	7,52%
Bursa	131.141	4,52%
Kilis*	130.239	99,59%
İzmir	120.623	2,86%
Kahramanmaraş*	97.695	8,78%

Kaynak: <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

*İşaretli illerde barınma merkezi bulunmaktadır.

Kesin veriler olamamak ile birlikte 19 Kasım 2017 verilerine göre Suriye’de barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeli sayısı tablo 2’de verilmiştir. Kamp dışında halkla iç içe yaşayan Suriyeliler BM verilerine göre en fazla Hatay, İstanbul, Şanlıurfa’da yaşamaktadır. En az Suriyeli sığınmacıların yaşadığı iller ise Tunceli, Iğdır, Ardahan, Gümüşhane, Artvin, Bayburt, Bartın’dır. Bu illerde yaşayan Suriyeli sayısı 100’ün altında kalmıştır (Aljazeera: 2017). Sınır kentlerinde yoğunlukta olan mülteciler buldukları kentin nüfus oranında artışa neden olmaktadır. Bu nüfus artışının kentlerde ekonomik, sosyal, demografik kargaşaya sebep olacağı, etnik ve kültürel yapısını değiştireceği de aşikârdır. Nitekim çoğunluğu Türk ve Kürtlerden oluşan Kilis merkez ilçe nüfusu 130,825, Kilis’in misafir ettiği Suriyeli mülteci sayısı 130.239 kişidir. Kentin nüfusunun iki kat arttığı ve %99,59’unun Suriyeli mültecilerden oluşması şehrin etnik ve kültürel yapısını değiştireceği endişesi yaratmaktadır.

Barnaklardaki mülteciler genellikle ekonomik kaynaklı bir problem teşkil etmekle birlikte, şehirlere yerleşen sığınmacılar hem yerel halkla olan ilişkilerde hem de göç edilen ülkelerde yasal, hukuki, sosyal, siyasi düzene adapte olamama gibi önemli problemlere yol açmaktadırlar (Yılmaz, 2013). Kamplarda mülteciler belli olanaklara sahip olsalar da dışarıda kalanlar bunlardan mahrum durumdadırlar. Belki de Türkiye’nin en önemli sorunlu alanlardan birini, topluma yayılmış halde bulunan mülteciler oluşturmaktadır (Canyurt, 2015: 136). Örneğin; kamp dışında kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyelilerden maddi gücü iyi olanlar ev almakta ya da kiralamaktadır. Geride kalan yoksul kesim ise elverişsiz yerlerde, boş binalarda, parklarda ve sokaklarda zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Mazlum-der’in, “*Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar*” raporunun dışında kamp dışında yaşayan sığınmacıların hayat şartlarını inceleyen herhangi bir yayın neredeyse bulunmamaktadır.

Türkiye, kontrolü sağlayabilmek ve statik tutabilmek için tüm mültecilerin kaydedilmesi hususunu önemsemekte. Tam teşekküllü kampların bulunduğu Gaziantep, Kilis, Osmaniye’de kayıt çalışmaları yapılmaya gayret edilirken diğer illerde ise bu durum pek takip edilememektedir (Ercoşkun, 2015: 44).

3.1.4. Türkiye’deki Suriyeliler Mültecilerin Demografik Özellikleri

Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacıların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde dikkat çeken nokta Suriyelilerin çok genç nüfus yapısına sahip olduklarıdır.

Tablo 3. Türkiye’deki Kayıtlı Olan Suriyeli Sığınmacıların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Toplam
	1.631.626	1.418.253	3.049.879
0 – 4	194.196	180.651	374.847
5 – 9	223.514	210.502	434.016
10 – 14	169.884	156.569	326.453
15 – 18	141.229	118.900	260.129
19 – 24	255.298	195.080	450.378
25 – 29	165.855	129.273	295.128
30 – 34	139.492	109.314	248.806
35 – 39	98.619	81.606	180.225
40 – 44	69.268	64.775	134.043
45 – 49	53.508	49.252	102.760
50 – 54	42.809	41.049	83.858
55 – 59	28.900	28.732	57.632
60 – 64	20.054	20.487	40.541
65 – 69	13.316	13.704	27.020
70- 74	7.108	7.878	14.986
75 – 79	4.421	5.277	9.698
80 – 84	2.311	2.920	5.231
85 – 89	1.257	1.550	2.807
90+	587	734	1.321

Kaynak;<http://www.yenisafak.com/hayat/suriyeli-siginmacilarin-yas-ortalamasi-aciklandi-2747180> (Gezer: 2017).

Tablo 3’de görüldüğü gibi 0-14 yaş grubundaki sığınmacıların oranı %37,22’dir. Zorunlu eğitim yaşı olan 18 yaş ve altı grup değerlendirildiğinde rakam %45,75 olmaktadır. Yani Suriyeli sığınmacıların yarısı eğitim çağında ve okulda olması gereken insanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de bu oran %30’lar civarındadır. Çalışabilme yetisine erişme olarak belirlenen 15-64 yaş aralığındaki Suriyelilerin oranı %60 iken Türkiye nüfusunun %68’i bu gruba girmektedir. 65 yaş ve üstü yaş grubundaki Suriyeli sığınmacıların %2 iken, bu oran Türkiye’de %8’in üzerindedir. İstatistiklerden hareketle yaş grupları itibariyle Suriyeli sığınmacıların emek piyasasında bugün için ciddi bir rekabet oluşturma potansiyelleri olmadığı düşünülebilir ancak sığınmacıların yaklaşık yarısının çocuk yaşta olduğu dikkate alınırse ilerleyen yıllar için (Duruel, 2017: 209), eğitim ve istihdam politikaları bakımından hazırlıklı olması açıktır. Nitekim, çalışma çağında olan sığınmacılar yaşadıkları kentin iş alanına göre genellikle emek-yoğun ya da vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Türkiye’ye gelen sığınmacıların meslek profilleri incelendiğinde vasıfsız oldukları, vasıflı olanların ise genellikle Türkiye’yi tercih etmeyip ABD, Avrupa gibi gelişmiş ülkelere iltica ettikleri konusunda yaygın bir ifade bulunmaktadır.

Mültecilerin bilhassa Avrupa ülkelerine geçiş tutkuları olduğu bilinmektedir. 2011 tarihinden 2016 Haziran ayına kadar ki dönemde sığınma başvuruları gözlemlendiğinde; *ilk sırayı 401.018 başvuruyla Almanya'nın, ikinci sırayı 314.327 başvuruyla Sırbistan'ın ve üçüncü sırayı da 109.044 başvuruyla İsveç'in aldığı görülmektedir. Bu başvuruların ilk yıllarda yavaş bir şekilde arttığı fakat 2014 sonrasında artışın hızlandığı ve özellikle 2016 yılında hızlanarak arttığı görülür. Bu değişimlerde şüphesiz ülkelerin imzaladıkları geri kabul anlaşmasında olduğu gibi, geçiş koşullarıyla ilgili düzenleyici anlaşmaların da payı büyüktür* (TMMOB, 2017: 26). Yine farklı bir çalışma da Hugo ve İgam tarafından gerçekleştirilmiştir.

Hacettepe Üniversitesi Hugo ve İgam iş birliğiyle yapılan ve 8 ay süren Elite Dialogue: Türkiye'ye göç eden Suriyeli uzman ve öğrencilerin durumu ve sorunlarına yönelik hazırlanmıştır. Türkiye'de bulunan Suriyeli akademisyenlerin büyük bölümü Türk Yükseköğretim sistemi içine dâhil edilmiştir. Ancak üniversitelerde görev yapan 392 öğretim elemanına rağmen, halen çalışma imkânı bulamayan çok sayıda akademisyenin olduğu bilinmektedir. Akademisyenlerin statü, dil ve denklik başta olmak karşılaştıkları sorunlar, verimlerini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'de halen bulunan akademik kadrolar içinde 13 profesör, 15 doçent ve 115 yardımcı doçent yer almaktadır. Bu grup dışında doktora ve daha üstü derecelere sahip Suriyeli'nin çok az sayıda olduğu ve ciddi bir bölümünün de imkân bulduğunda başka ülkelere gitme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Erdoğan vd., 2017).

Suriyeli sığınmacıların eğitim yapısına bakıldığında çok büyük bir kesiminin düşük eğitim seviyesine sahip olduğu görülecektir. Merkez Bankası'nın 2017 yılı başlarında yayınladığı bir çalışmaya göre Suriyeli sığınmacıların %18,8'i okur-yazar değil, %9,5'i okur-yazar ama herhangi bir okulu bitirmemiş, %33'ü ilköğretim mezunu, %19,4'ü orta öğretim mezunu, %9,6'sı ön lisans ve lisans, %9,7'si ise lisansüstü eğitim seviyesindedir (Ceritoğlu vd., 2017: 12). Özetlemek gerekirse sığınmacıların %61,3'ü ilköğretim ve daha düşük eğitim düzeyindedir. Emek piyasası bakımından nitelik gerektirmeyen işlere talip olacak sığınmacıların iki noktada etkili olması öngörülebilir. Birincisi yerli işgücünün yapmak istemediği işler, sığınmacılar eliyle görülecektir. İkinci nokta düşük vasıflı yerli işçiler aleyhine rekabeti artırmaları ve ilerleyen süreçte ücretlerin düşmesine neden olmalarıdır. Nitekim gerçekleştirilen saha çalışmaları her iki etkinin varlığını doğrulamaktadır (Duruel, age: 210).

4. BÖLÜM:

SURİYE KRİZİ'NİN GAZİANTEP EKONOMİSİNE ETKİSİ

4.1 Krizin Ekonomik Boyutu ve Türkiye

Arap dünyası ve Ortadoğu birçok bölgenin ve ülkenin siyasi ve ekonomik menfaatlerinin olduğu stratejik bir bölgedir. Bu topraklar yüzyıllardır diktatör yönetimler ve rejimler, ekonomik zorluklar, istikrarsızlıklar, zengin tabii kaynaklar ve radikal akımların mevcudiyetiyle hatırlanmaktadır. Bu topraklar, doğal kaynaklardan elde edilen yüksek kazancın, yalnızca belli bir kesimin denetimi altında olması ve bu kesimin, toplumun demokratik rejim, düzen ve refah artışı isteklerini görmezden gelmesi, toplumsal gerilimi üst seviyeye taşımıştır (Roberto'dan [2012] aktaran, Göçer ve Çınar, 2014: 53). Tunuslu Muhammed Buazizi'nin kendisini yakması ile Ortadoğu'da başlayan ve adına Arap Baharı / Arap Uyanışı denilen süreç sadece bölge ülkeleri için değil, aynı zamanda dünyaya şekil veren güçler bakımından da son derece önemlidir (Erdoğan, 2012: 17).

Jeopolitik açıdan Arap sınırlarından olan Tunus'ta oluşan halk isyanlarının sebepleri içinde, yöneticilerin uzun süre iktidarda olma çabası, yenilik ve reformların ertelenmesi, mantalitesine intikal eden iktidar güç gibi politik ana faktörleri sıralamak mümkündür. Bunun dışında ekonomik yolsuzluklar, işsizlik ve sosyal haksızlıklar gibi idari toplumsal hataların çözümlenememesi önemli problemler teşkil etmektedir. Son yıllarda dış güçlerin, devletlerin siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal yaşam alanlarına doğrudan veya dolaysız bertaraf olmaları sebebiyle bu olguda üstlendikleri rolleri de içinde barındıran yabancı etkenler bulunmaktadır (Kışlakçı'dan [2011] aktaran Kılıç vd., 2012: 18) Yapılan bu isyanların iç savaşa dönüşmesi yaşananların “bahar” olarak adlandırılmasından çok “sonbahar” çağrıştırmaktadır.

Küreselleşen dünyada yabancı sermayeyi ülkelerine çekmek isteyen Ortadoğu ülkeleri ucuz işgücü politikasını uygulayarak ne ülkelerine sermaye girişi sağlayabilmişlerdir ne de işsizlik oranlarını düşürebilmenin önüne geçebilmişlerdir. Devletlerin asgari düzeyde bile halkların ekonomik taleplerini karşılayamamış olması sonucu devletlerin rejimleri halk tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Ekonomik nedenlerden ortaya çıkan isyanlar daha sonra halkın özgürlük ve demokrasi isteme hakkıyla siyasi bir boyut oluşturmuştur. Bu isyanların en dramatik sahnesini Suriye oluşturmaktadır.

Arap Baharı kısa dönemde, özellikle Suriye'de yaşananlar nedeniyle, OKA bölgesinde büyük bir ekonomik ve politik belirsizlik ve istikrarsızlık yaratmaktadır. Ancak uzun dönemde, yarım yüz yılı aşkın bir süredir, dünyanın geri kalan her bölgesinde yaşanan önemli

ekonomik ve sosyal dönüşümlere bağışık gibi gözükken bu coğrafyanın ekonomik, sosyal ve politik yapısındaki durağanlığın kırılmış olmasının ekonomik ve politik reform süreçlerinin önünü açma olasılığı da söz konusudur. Elbette hiçbir reform süreci pürüzsüz değildir (Öztürkler, 2014: 3). Nitekim Ortadoğu'daki siyasi dönüşüm sonucu ülkelerin ekonomisi iflas etmiştir.

Politik bakımdan gelişme kaydeden Suriye ve Türkiye arasındaki ilişkiler, iki devletin ticaret hacminin istikrarlı bir şekilde gelişmesine olanak sağlamıştır. Bilhassa Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Anlaşması'nın imzalanması ile ticari bağlarda belli bir artışın yakalandığı görülmektedir (Sandıklı ve Semin, 2012: 233). Krizin kendini göstermeye başlamasıyla birlikte Türkiye'nin bölgede başlattığı ekonomik entegrasyon süreci kısırlaşmış ve iki ülke arasındaki ticari bağlar ciddi ölçüde hasar görmüştür. Türkiye'nin Arap topraklarına ulaşmasına olanak tanıyan Suriye'deki kara yolları kriz sebebiyle kapanmıştır. Suriye sınırlarından geçen kara yollarının kapanması Türkiye'nin Arap dünyasıyla gerçekleştirdiği ticareti zarara uğratmaktadır (Semin ve Sandıklı, age: 240-241).

Tablo 4. Yıllara Göre Türkiye -Suriye Arasındaki Ticaret Hacmi-\$ 04.02.2018

Yıllar	İhracat (\$)	İthalat (\$)	Dış Ticaret Dengesi (\$)	Dış Ticaret Hacmi (\$)
2010	1 844,605	452,493	1 391,112	2 297,098
2011	1 609,881	336,646	1 273,135	1 946,527
2012	497,960	67,448	430,512	565,408
2013	1 024 473	84,909	939,564	1 109,382
2014	1 800,962	115,499	1 685,513	1 916,461
2015	1 522,032	51,506	1 470 526	1 573,538
2016	1 321,981	65,389	1 256,592	1 387,370
2017	1 364,612	70.560	1 294,052	1 435,172

Kaynak: www.tuik.gov.tr/preTablo.do?alt_id=1046

2002-2010 yılları arasında Suriye ile ilişkilerin giderek derinleşmesi iki ülke arasında dış ticaret hacmine de olumlu gelişmelerle yansımıştır. TÜİK verilerine göre, 2002 yılında 250 milyon \$ düzeyindeki ihracat, ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yıllar itibariyle artmış ve 2010 yılına gelindiğinde bu rakam 1,85 milyar \$ seviyelerine ulaşmıştır. Bu dönemde ülkenin Suriye'ye ihracatı 7 katına çıkmıştır. Krizin baş gösterdiği dönemde tablo 4'deki verilere göre, 2010 yılında 1,85 milyar \$ olan ihracat Türkiye'nin şiddetin insani boyutuyla ilgilenmiş

olması nedeniyle 25 Temmuz 2012’de sınır kapılarını hem yolcu hem de ticari olarak vatandaşlara kapatmış ve 2012 yılına gelindiğinde ihracat 498 milyona gerilemiştir. Aynı yıl ithalat ise yaklaşık 68 milyon dolar düzeyinde olmuştur. Bu durum Türkiye’nin dış ticaret fazlalığı vererek cari açığını düşürmesinde etkili olan devlet Suriye’dir. 2012 yılında ihracatımız %67 değer kaybederken 2013 yılına gelindiğinde %80 artış ile 1 milyar 25 milyon dolar ihracat gerçekleşmiştir. Krizin devam etmesine rağmen bir önceki yıla göre bu artışın gerçekleşmesinin en temel nedeni Suriye’ye temel ihtiyaç olan gıda, hububat, tıbbi malzeme sektöründeki yapılan ihracattır. Öyle ki bu kriz ortamına rağmen iki devlet arasında gerçekleşen dış ticaret hacmindeki bu artış çok iyimser bir tablo olarak karşımıza çıkmasa da devletler arasında ticaretin bütünüyle noktalanmadığını ortaya koymaktadır. 2014’te 1 milyar 805 milyon dolar ve 2015’te 1 milyar 523 milyon kadar ihracat gerçekleşmiştir. Bu rakamlar kriz öncesinde gerçekleşmesi beklenen tahmini ihracat rakamlarından uzak olsada, kriz aşamasında ekonominin toparlandığı göstermektedir. Bu iyileşmenin ardından son birkaç yıl içinde beklenmeyen sert bir düşüşle 2016 yılında ihracat 878 milyon dolara gerilemiştir. Bu düşüşün ardında Irak, Suriye ve Rusya gibi ticari ilişkilerde aktif olarak rol alan ülkelerin iç ve dış meseleleri yatmaktadır. Bu seyir ithalat ve ihracatla paralel şekilde ilerleyen ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı aşikârdır.

Suriyelilerin, ülke ekonomisinde, özellikle de sınır illerinin ekonomilerinde yarattığı başka bir sorun ise *enflasyon* problemidir. Suriyeli mültecilerin ekonomik anlamda olumlu etkileri göçün ilk başladığı dönemde görülmüştür. Göçün sebep olduğu hızlı nüfus artışı, imalat ve perakende satış sektörüne de canlanma getirmiştir. Devletin Suriyeli mültecilere verdiği hizmetlerde kullandığı malları, yerel tedarikçilerden temin etmesi ise yerel ekonomiyi canlandırmıştır. Ancak bu memnuniyet fazla uzun sürmemiştir. Başlangıçta göç eden mültecilerin hem beraberlerinde getirdikleri sıcak paraları hemen tedavüle koymaları piyasayı canlandırmış, satışları artırmıştır ancak mal ve hizmetin fiyatı da aynı şekilde artmıştır (Kaypak ve Bimay, 2016: 97). Alix_Garcia ve Saah’a göre mültecilerin ev sahibi ülkede toplam gıda talebini artırması sonucunda yükselen gıda fiyatlarının ve kiralarn, fiyat endeksini artırması reel ücretlerin düşmesine neden olacağını ve ilgili ülke mülteci kamplarına gelen uluslararası gıda yardımları bu fiyat artışlarının törpülenmesinde önemli bir etkindir (Garcia ve Saah’tan (2010] aktaran Kabaklarlı, 2016: 57). Genel olarak bakıldığında mültecilerin ülke ekonomisinde rolleri iki farklı görüşü de beraberinde getirmiştir.

Artan nüfus ile beraber oluşan talep artışı sonrasında gerçekleşen farklı enflasyon rakamları hem reel değerlere yansımış hem de sokakta oluşan algıyı etkilemiştir. Suriye’ye

girmek için bekleyen Mardinli bir tır şoförünün ifade ettiği şekliyle bir kilogram domatesin fiyatı 1 TL'den 3 TL'ye çıktı. Bu, enflasyon oranının yüzde 10'un biraz altında olduğu bir ülkede, yüzde 200'lük bir artışa karşılık geliyor. Buna karşılık olarak, sınır bölgesinde böyle bir artışın marjinal etkisinin sınır illerinde yaşayan halkın alım gücünde yıkıcı bir etkisinin olduğu tahmin edilebilir. Orsam & Tesev raporunda bahsedildiği üzere, 2013 yılında enflasyonun Türkiye ortalaması %7,4 iken Gaziantep, Adıyaman ve Kilis bölgesi %8,51 ile en yüksek enflasyon oranının yaşandığı bölge olmuştur (Politika Akademisi: 2017).

Bir görüş birliği de enflasyonist etki konusundadır. Bölgesel olarak TÜFE endeksi Gaziantep ve Adana gibi sığınmacı çokluğuna sahip bölgelerde Türkiye ortalamasının üstünde seyretmiştir. 2015 Aralık itibarıyla ülke bütününde tüketici enflasyonu %9,6 iken Adana ve Gaziantep'de artış %10,8 olmuştur. Enflasyon farkı gıda fiyat artışlarından büyük oranda ise yüksek kira artışlarından kaynaklandığı ifade edilmektedir (Üstün, 2016: 5). Bazı ekonomistler emlak ve gıda fiyatlarındaki artış sonucu enflasyon oranının yükselmesini Suriyeli mültecilerden kaynaklandığını düşünürken, bazı ekonomistler ise büyüme üzerinde olumlu katkı yaptıklarını ifade etmiştir. Özellikle mültecilerin iş hayatına katılmalarını sağlayacak engellerin ortadan kaldırılmasıyla enflasyon üzerindeki baskının azalacağını tahmin etmişlerdir. Ancak MB tarafından yapılan araştırmada ise, Suriyeli mültecilerin enflasyona etkisinin olmadığı vurgulanmıştır.

Diğer gözle görülür en belirgin sorun ise **emlak piyasasında** yaşanan etkidir. AFAD verilerine göre 2018 Ocak itibarıyla barınma merkezlerinde yaşamını ikame etmeye çalışan Suriyeli sayısı 229.060 kişidir. 10 ilde çadır kent ve konteyner kentlerin kurulması sığınmacıların barınma, beslenme, sağlık ve birçok alanda ihtiyaçlarının giderilmesine olanak sağlamıştır. Türkiye'de kamp içinde yaşayan Suriyelilerin durumu, kamp dışında yaşayanlara oranla nispeten daha iyi şartlarda yaşadıkları ifade edilmektedir. Ocak 2018 resmi verilerine göre 3.466.263 Suriyelinin Türkiye'de olduğu bununla birlikte %90 gibi bir oranının kentlere dağıldığını görmekteyiz. Kamp içinde bulunmak istemeyenlerin kentlere dağılması kiralık konutlara olan talebi artmıştır. Suriyelilere barınma ihtiyaçlarını karşılama konusunda danışmanlık hizmeti verecek kurumların veya oluşumların bulunmadığı koşullarda bu yüksek talep kira fiyatlarını kısa bir süre içinde ciddi biçimde (muhitine göre yüzde 20-30 oranında) arttırmıştır (Karaca ve Doğan, 2014: 63). Dar gelirli Suriyeliler 4-5 aile ile birlikte bir konutta yaşamaktayken, geliri yüksek olan aileler ise konut satın almaktadır. Suriyeli vatandaşları kâr marjı olarak gören bazı yerel halk ise arsa, bağ, bahçelerine konut yaptırarak güvensiz ve bozuk yapılanmaya sebep olmaktadır. Artan kira fiyatları dar gelirli yerel halkı (özellikle

üniversite öğrencileri) da etkilemektedir. Genellikle sınırlardaki fiyatlardaki yüksek artış eğiliminin oluşması, ülkede genelde birey başı gelirin çoğunlukla daha azami oranlarda olduğu güney sınırlarında yaşamını sürdüren yerel halkın günlük harcamalarında yüksek bir artış söz konusu olduğu gözlemlenen negatif etkiler arasında görülmektedir (Kirişçi, 2013).

Suriyeli mültecilerin emlak piyasasına yarattığı olumsuz etki yanında mültecilerin ülkelerine dönmek istememesi ve mültecilerin artışına paralel olarak yaptıkları yatırım ekonomiyeye olumlu katkı sağlamıştır. Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK) eski Başkanı Halid Hoca, mevduatlarını Türk bankalarına aktaran Suriyelilerin yanı sıra gayrimenkule yatırım yapanların olduğunu belirterek, Türk vatandaşları adına yapılan yatırımlarda, Suriye Lirası'nın yaşadığı değer kaybından dolayı zengin kesimler paralarını dövize çevirmişlerdir. Bu dövizleri kâr marjı yüksek olan gayrimenkule yatırarak emlak piyasasında al-sat yapmaları ekonomiyeye sürdürülebilir kılmaktadır (Hürriyet, 2016: 12). Ekonomiyeye sağladıkları katkı alanında pek araştırma yapılmasa da Suriyeli vatandaşlar kaynakları tüketmiyor bilakis besliyorlar.

Suriye-Türkiye arasındaki ilişkiler vizelerin 16 Eylül 2009 tarihinde karşılıklı görüşmelerle kaldırılmasıyla hem günlük alışveriş turlarıyla gelenlerin hem de Türkiye'yi ziyaret etmeye gelen Ortadoğu'daki Arap turistlerin Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki turizm harcamalarındaki artışlarda ciddi bir payları vardır (Alpaslan, 2012: 2). Arap Baharı öncesi Suriyeli turistlerin alışveriş ettiği bölgelerdeki tüccarlar, kriz sonrası bu rakamlardan olumsuz etkilenmiş ve bu durum kentlerin ekonomisini negatif anlamda etkilemiştir. 2009 yılında vizelerin karşılıklı kaldırılmasından sonra 2011 yılına kadar turizmdeki artış eğilimi 2012 yılında ters etki yaratmıştır. 2011 yılında Suriye'den gelen turist sayısı 974.054 kişi iken, 2012 yılında bu sayı 730.039'a gerilemiştir. 2013 yılında 1.252.826 kişi, 2014 yılında 1.176.490 kişi ülkeye giriş yaparken, 2015 yılında bu sayı 847.275 olmuştur. Suriye'deki olayların ardından sınır kapıları kapanmıştır. Hatay, Mardin ve Gaziantep illerinde günübirlik yapılan gezilerde ciddi düşüşler yaşanmış, bu durumdan perakendeciler, restoranlar, esnaf ve oteller etkilenmiştir.

Emek piyasasına yansımalarında ise Suriye'de iç savaşın beklenenden daha uzun sürmesi ve Suriyeli vatandaşların Türkiye'ye yerleşmeleri sonucu yaşamlarını idame edebilmek için iş piyasasına dâhil olmak zorunda kalmışlardır. İş piyasalarına katılımlarıyla birlikte literatür incelemelerinde, sığınmacıların ekonomi üzerinde olumlu, olumsuz ya da hiç etkileri olmadığına dair farklı argümanlar bulunmaktadır. Diğer taraftan literatürdeki mültecilerin etkilerinin önemli olduğunu düşünen çalışmalar iş gücünü iki farklı gruba

ayırmışlardır. Ev sahibi ülke çalışanlarına rakip olan ikame işgücü ve vasıfsız işlerde istihdam edilen tamamlayıcı işgücü. Sığınmacılardan beceri kabiliyeti yüksek olan eğitilmiş ve nitelikli olanlar göç ettikleri yerlerdeki işgücünün istihdam edileceği alanlarda rekabet ortamı yaratarak işgücü arzını artırır, yerli istihdamı azaltır, ücretlerin düşüşüne sebep olur. Ornatma(ikame) işgücünün yerli ücret ve istihdam üzerindeki etkisi negatiftir. Fakat sığınmacılar arasında eğitim düzeyi düşük, dil bilmeyen, niteliksiz olanları düşünüldüğünde ise yerli işgücüne tamamlayıcı bir biçimde istihdam edilebilmektedirler. Özellikle tarım alanında ve inşaat sektöründe istihdam edilen tamamlayıcı işgücü işçilik maliyetlerinde bir azalış yaratırken üretimde verimliliği artırarak yerli işgücünün daha nitelikli iş alanlarına kaymasına ve ortalama ücret düzeyinde artışı sağlarlar. Çocuk bakımı ve temizlikte istihdam edilen tamamlayıcı işgücü yerli kadınların işgücüne katılım oranlarını artırabilir (Wolla'dan [2014] aktaran Kabaklarlı, age: 57). Sığınmacıların çoğunluğunun yoksul olmaları, mültecilerin kötü çalışma koşulları, düşük ücret ve fazla iş saatleriyle çaresiz bir sömürüye maruz kalmalarına yol açmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde birçok şehirde işçi yevmiyelerinin bu sömürden ötürü önceki yıllara göre düşmüş olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla bu durum Suriye'den göçün işgücünün işverenler için büyük bir rant oluşturması anlamına gelmektedir. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü hocası Prof. Dr. Mine Eder sığınmacılar ve onların iş koluna katılımları ile ilgili iki hâkim görüşü savunmuştur. İlk grup ekonomik açıdan hayli kırılgan bu insanların Türk vatandaşları tarafından yapılmayan ağır veya deyim yerindeyse "kirli" işleri yaptıkları görüşünde iken, diğer bakış göçmenlerin mevcut piyasa koşulları içinde rekabeti olumsuz etkilediğini savunmaktadır (Demirbaş, 2016). Nitekim ucuz iş gücü işverenleri memnun etse de niteliksiz işgücü piyasasında bir artışa sebep olmuştur ve yerli halkın tepki göstermesine yol açmıştır. Bu olumsuzlukları gidermek, Suriyeli sığınmacıların haklarını korumak, ekonomiye dâhil olmalarını sağlamak amacıyla 1 Ocak 2016'da çıkarılan çalışma iznine dair yasa ile 1 milyon Suriyeli yasal olarak kayıt içi ekonomiye dâhil edilmeye çalışılmıştır. Sığınmacıların çalışma izni başvurularının ölçülüp değerlendirilmesiyle, işletmelerde çalışan Türk sayısı dikkate alınarak illere göre açık iş ilanları ve işe ihtiyaç olan yerleştirmeler göz önünde bulundurularak Bakanlık tarafından, kısa süreli sağlanan koruma yabancı işlendirme kapasitesi değişen oranlarda uygulanabilmektedir. Üçüncü fıkra hükmü baz alınarak, hakları saklı kalarak, çalışma hakkı elde etmek isteyen sığınmacıların işyerlerinde kısa süreli koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde mevcut Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçmemelidir (Başbakanlık: 2016). Bu sayede ülkelerinden göç eden milyonlarca sığınmacı

işgücüne dâhil olarak fırsatları değerlendirme imkânı bulacak, ülke açısından ise kayıt içi istihdam oranında bir artışa, işsizlik oranının da düşmesini sağlayacaktır.

Yerel halk tarafından sığınmacıların gelmesiyle işsizliğin arttığı, ucuz işgücü ile çalıştırılan Suriyelilerin işlerini ellerinden aldıkları algısı, kira ve konut fiyatlarının artması gibi olumsuzluklar silsilesi Türkiye ekonomisi üzerinde negatif bir tablo oluştursa da, Suriyeliler farklı yönden ekonomiye katkı da sağlamaktadırlar. Mültecilerin Türkiye’de bulunma sürelerinden bu yana sadece tüketici olmayıp, süreç içerisinde kentlerin yerel ekonomilerinde üretici olarak piyasaya dâhil olmakla katkı sağlamaya başlamışlardır. Bazı iş kollarında işgücünün yetersiz olması sebebiyle durmakta olan bazı sektörler yeniden Suriyeli müşterilerin işgücüne katılması ve katkı sağlaması sebebiyle başlamıştır (Akçiçek, 2015: 59). Mesela bazı şehirlerde yeterli tarım personeli bulunamaması sebebiyle bazı ürünlerin yetiştirilmesi sonlandırılmış olduğu halde, sığınmacıların işgücüne dâhil olmasıyla tarım alanında hareketli bir canlanma yaşanmaktadır. Hatay buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Pamuk üretimi Hatay’da bitmeye gelmişken, Suriyeli sığınmacılar sayesinde üretim gücü yeniden oluşturulmuştur (Akçiçek, age: 59). Bu şekilde Suriyelilerin ekonomiye entegre olmalarıyla, emek piyasasında rekabet artacaktır. İşgücüne katılmalarının yanında krizi fırsata dönüştürerek sermayelerini Türkiye’de yatırıma dönüştürmeleri istihdam olanaklarında iyileşme yaratmaktadır. Türkiye Odalar Borsa Birliği (TOBB) verilerine göre Suriyeliler 2012’de 165, 2013’te 489, 2014’te 1257, 2015’te 1599, 2016’nın ilk 8 ayında 1252 şirket kurdu (Genç, 2016: 15). Toplamda 4.843 şirket kurarak sermayeleri 708 milyonu aşmıştır. Nitekim bu verilerle Suriyelilerin külfet olmaktan çok ekonominin can suyunu oluşturduklarını söyleyebiliriz.

Emek piyasasında çalışma izni kapsamında, kayıt altına alınan Suriyeliler yasal olarak ekonomiye dâhil edilmiştir ancak hukuki statüleri askıda olan binlerce kayıt altına alınmayan Suriyeli kayıt dışı istihdam ederek emek piyasasında yer edinmiştir. İnsani Gelişme Vakfı ve Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü aracılığıyla hazırlanan, Türkiye’deki barınma merkezi dışında kalan Suriyeli sığınmacıların yaşam koşullarını tetkik eden Mülteci Hayatlar Monitörü adlı rapora göre; *yaklaşık 650.000 Suriyeli kayıtlı veya kayıtsız istihdamda yer alırken, Çalışma Bakanlığı tarafından açıklanan verilerde resmi çalışma izni alan Suriyeli sayısının 10.000-15.000 düzeyinde olduğu ifade ediliyor* (Sözcü, 2017: 7). Kayıt dışı istihdam edilen her bir sığınmacının resmi olarak çalıştığını ve asgari ücret alacağını varsayarsak, 2017 yılı için brüt 1.777,50 olan ücret üzerinden ödeyeceği vergi tutarı 106,81 TL’dir. Ancak yaklaşık 10 bin sığınmacının kayıtlı ve geriye kalan 640 bin sığınmacının ise kayıt dışı çalışması

devletin hazinesinin aylık $640.000 \cdot 106,81 = 68.358,400$ TL vergiden yoksun bırakılması demektir. Dünya Bankası'nın gerçekleştirdiği çalışmada, yüksek sayıda emek piyasasına mültecilerin katılmasının, ücretler üzerinde düşürücü etkisinin olduğunu tespit etmiştir (Akçay, 2017).

Kayıt dışı ekonominin etkilerine gelince, ekonomik göstergelerde ve kararlarda tutarsızlığa, vergi kaybına, haksız rekabete, kaynakların verimsiz kullanılmasına, refah kaybına, toplumsal bozulmalara, bütçe açıklarına ve borçlanmaya sebep olmakta, fason üretimine teşvik etmekte, yabancı sermaye girişini engellemektedir (Sugözü, 2008: 173). İlk bakışta kayıt dışılığın olumsuz bir etki yarattığı izlenimi oluşsa da bazı yönlerden katkı sağlamaktadır. Özellikle, emek yoğun sektörlerde kayıt dışı istihdamın ağırlıkta olduğu bilinmektedir. Bu iş kolları herhangi bir alt yapı ya da eğitim gerektiren alanlar olmadığı için, vasfı olmayan sığınmacılarından gelir elde etmek isteyen ve emek arz edenlerin iş bulma potansiyelleri de artmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın firmalar tarafından olumlu yanı üretimi arttırmasıdır. Ucuz işgücü ile emek maliyetini düşüren firma, yatırım maliyetlerini düşürecek ve maliyetlerdeki azalma yatırımları harekete geçirerek üretimi arttıracaktır. Yani yatırım yeni istihdam alanları yaratacaktır.

Kayıt dışı istihdamın bir diğer etkisi de gelir etkisidir. Gelir etkisi kişinin harcanabilir gelirini artırma çabası olarak tanımlanabilir. İşverenler için kayıt dışı istihdam; vergi ve sigorta fonlarından muaf iş gücü demektir. Kayıt dışı istihdam ortaya çıktığında emek talebinin fiyat esnekliği fazla olduğu zaman işverenlerin işçilik maliyetleri düşecek ve emek talepleri artacaktır. Kayıt dışı şekilde de olsa yeni bir iş bulan ve gelir seviyesi artan çalışanlar piyasada talep yaratacaklar, tüketim ve yatırım mallarına olan talebi artırarak milli gelir seviyesini yükselteceklerdir (Akgül, 1988).

4.2. Gaziantep'in Demografik Durumu, Göç yapısı ve Sosyo- Ekonomik Yapısıyla Kente Genel Bakış

4.2.1. Gaziantep'in demografik durumu ve göç yapısı

Gaziantep'in kuruluşu Milattan Önce 5600'lere kadar uzanmaktadır. Eski adı Ayıntab olarak bilinen Gaziantep şehri, İlk Çağ'da Hititlerin sürekli uğrak yeri olup, iskâna uygun ve dinamik yollar üzerinde kurulan bir kenttir (Gürsel, 2013: 53). Gaziantep, 6.216 km²'lik yüzölçümü ile Fırat nehrine karışan Sacur çayının yukarı kollarından Ayınleben (Allaben) deresinin üzerinde kurulmuştur (Özdeğer, 1996: 466). Eskiden Ayıntap olarak adlandırılan Gaziantep, adını tarihin derinliklerinden, sıfatını ise Millî Mücadeledeki kahramanlıklarla

dolu müdafaasından almıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2017). Ayıntap olarak bilinen eski kent, bugünkü Gaziantep'in 12 km. kuzeybatısında Dülük köyü ile Karahöyük köyü arasındadır. Yapılan arkeolojik araştırmalarda taş, kalkolitik ve bakır dönemlerine ait kalıntılara rastlanmıştır olması, yörenin Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından birisi olduğunu göstermektedir (GTO: 2017).

Doğuda Şanlıurfa'nın Birecik ve Halfeti ilçeleri, kuzeyde Adıyaman'ın Besni ve Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi, batısında Osmaniye'nin Bahçe ve güneyinde ise Hatay'ın Hassa ilçesi, Suriye sınırı ve Kilis ili ile çevrilidir (Güllü'den [2008] aktaran Ulusoy ve Turan, 2016: 142). Gaziantep, Güneydoğu'nun en gözde şehri olarak tarihi boyunca önemli stratejik konuma sahiptir. Güney'de Araplar, Doğu'da İran'la birlikte yüzyıllarca yakın kültürel bağları ile siyasi varlığını sürdürmektedir. Jeopolitik konumu nedeniyle doğudan batıya, kuzeyden güneye bir koridor görevi üstlenmiştir. Bu niteliğiyle, ticaret için önemli bir merkez olmaktadır (Pamuk, 2014: 2).

Farklı alanlarda kendini geliştiren Gaziantep, sanayisi, ticari faaliyetleri, kültür ve turizmi açısından Türkiye'nin en önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Bilhassa 90'lı yıllardan sonra yoğun iç göç alan kent, 2000'lerden sonra da katlanarak artmaya başlamıştır. The Wall Street Journal Gazetesi tarafından dünya çapında yapılan araştırma, 1999-2009 on yıllık süreci ele alarak, %47,8 artış hızı ile Gaziantep'in nüfusu en çok artış gösteren kentler arasında olduğu tespit edilmiş ve dünyada bu artış hızına sahip 9. şehir olmuştur. O nedenle Gaziantep'in hızla gelişen bir şehir konumunda olması göç kaynaklıdır (Öztürk vd., 2011:10).

Tablo 5. Gaziantep İlinin Cinsiyete Göre İl/İlçe ve Belde/Köy Nüfus Dağılımı 2013-2017

Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı								
		İl/İlçe Merkez			Köy/Belde			Toplam
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
2013	Türkiye	70.034.413	35.135.795	34.898.618	6.633.451	3.337.565	3.295.886	76.667.864
	Gaziantep	1.844.438	930.972	913.466	-	-	-	1.884.438
2014	Türkiye	71.286.182	35.755.990	35.530.192	6.409.722	3.228.312	3.181.410	77.695.904
	Gaziantep	1.889.466	953.760	935.706	-	-	-	1.889.466
2015	Türkiye	72.523.134	36.376.395	36.146.739	6.127.919	3.134.796	3.083.123	78.241.053
	Gaziantep	1.931.836	976.126	955.710	-	-	-	1.931.836
2016	Türkiye	73.671.748	36.936.010	36.735.738	6.143.123	3.107.640	3.035.483	79.184.871
	Gaziantep	1.974.244	998.296	975.318	-	-	-	1.974.244
2017	Türkiye	74.761.132	37.470.193	37.290.939	6.049.393	3.064.942	2.984.451	80.810.525

	Gaziantep	2.005.515	1.012.992	992.523	-	-	-	2.005.515
--	-----------	-----------	-----------	---------	---	---	---	-----------

Kaynak: www.tuik.com(03.08.2017)

2017 Aralık tarihi itibariyle Türkiye nüfusu 80.810.525 iken, Gaziantep nüfusu 2.005.515 kişi ile Güneydoğu illeri arasında en kalabalık şehirdir. Türkiye nüfusunun %2,48'ini oluşturmaktadır. Nüfus bakımından tüm iller içerisinde 8. sırada yer alan Gaziantep ilinin 1.012.992'si (%50,5) erkek, 992.523'ü (%49,5) kadındır. Toplam nüfusun %39'u (0-17 yaş) çocuklardan, %17,9'u (15-24 yaş) gençlerden, %5,1'i ise yaşlı nüfustan oluşmaktadır. Gaziantep'in yıllık nüfus artış hızı 2016-2017 yılları arasında %15,7'dir. Nüfus yoğunluğu bir önceki yıla göre artmıştır. Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen '*bir kilometrekareye düşen kişi sayısı*' Gaziantep'te 2016 yılında 290 kişi iken, 2017 yılında bu sayı 294 kişi oldu. Gaziantep ili nüfus yoğunluğu bakımından tüm iller içinde 5'inci sırada yer aldı (Tanrısever: 2018).

Gaziantep'in nüfusundaki artış hızının göç kaynaklı olduğunu belirtmiştik. Kent, kendi kırsal alanlarından göç aldığı gibi son 30 yıl içerisinde çevre iller olan Adıyaman, Şanlıurfa, Kahramanmaraş ve Kilis gibi yerlerin kırsal alanlarından da göç almaktadır. Şehrin ekonomik büyüme hızındaki en önemli etkenlerden biri, göç merkezli olmasından kaynaklanmaktadır (Geniş ve Adaş, 2011: 297). Merkez ilçe nüfusunun Gaziantep ili toplam nüfusuna oranı %82,9'dur. 2016 yılında Gaziantep'de ikamet edenlerin %75,6'sını Gaziantep'de doğanlar, %6,5'ini Şanlıurfa'da doğanlar oluşturmaktadır. Şanlıurfa'dan sonra Kahramanmaraş, Kilis, Adıyaman, Hatay, Adana, Osmaniye, İstanbul, Malatya, Siirt, Mersin, Van ve Mardin doğumlular ikamet etmektedir.

Gaziantep'e gelen bu iç göç için; gerek merkezi idare, gerekse mahalli idareler tarafından yeterli ve gerekli çalışmalar yapılmadığı için, göçle beraber sosyo-ekonomik birçok problem ortaya çıkmaktadır. Göç sonucunda, kentlerde başta konut ve gecekondü problemleri, göçün hacmiyle orantılı olarak yeterli seviyede gerçekleştirilemeyen mahalli hizmetler, bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar; iş imkânlarındaki artışın iç göç artışından daha az kalması neticesinde ortaya çıkan eksik istihdam, gizli ve açık işsizlik, ekonomik sıkıntı ve bunun yol açtığı sağlık problemleri, eğitim sorunları ve psikolojik olarak bakıldığında da kimlik bunalımları, uyumsuzluk ve yabancılaşma gibi sorunlar doğurmaktadır (Öztürk vd. age: 10-11)

Tablo 6. Gaziantep'in Yıllar İtibariyle Aldığı ve Verdiği Göçün Sayısal Dağılımı

		Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç Hızı	Net Göç Hızı%
2009	Türkiye	72.561.312	2.236.981	2.236.981	-	-
	Gaziantep	1.653.670	36.075	34.125	1.950	1,18
2010	Türkiye	73.722.98	2.360.079	2.360.079	-	-
	Gaziantep	1.700.763	40.380	36.327	4.053	2,39
2011	Türkiye	74.724.269	2.420.181	2.420.181	-	-
	Gaziantep	1.753.596	45.991	38.634	7.357	4,2
2012	Türkiye	75.627.384	2.317.814	2.317.814	-	-
	Gaziantep	1.799.558	41.672	39.410	2.262	1,26
2013	Türkiye	76.667.864	2.534.279	2.534.279	-	-
	Gaziantep	1.844.438	41.978	42.291	-313	-0,17
2014	Türkiye	77.695.904	2.681.275	2.681.275	-	-
	Gaziantep	1.889.466	46.438	44.415	2.023	1,07
2015	Türkiye	78.741.053	2.720.438	2.720.438	-	-
	Gaziantep	1.931.836	46.435	48.858	-2.423	-1,27
2016	Türkiye	79.814.871	2.619.403	2.619.403	-	-
	Gaziantep	1.974.244	45.726	50.003	-4.277	-2,16

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>

Gelişmiş sanayisinin olması ve liman kentlerine yakınlığının etkisi ile şehir daima iş göçüne maruz kalmıştır. Ele alınan dönemlere bakıldığında son yıllarda önemli artışların olduğu gözlenmektedir. 2009-2016 yılları arasındaki artışın en büyük sebebi 2011 yılında Suriye iç krizinin meydana gelmesi sonucu Suriye halkı can güvenliğini korumak için Türkiye'nin birçok şehrine ve sınıra yakın illerden olan Gaziantep'e göç etmesidir. 2009 yılında Gaziantep'in aldığı göç 36.075 iken Suriye krizinin başladığı 2011 yılında 45.991, 2012 yılında ise bu rakam 41.672 olmuştur. Tablo incelendiğinde, Gaziantep son 8 yıl içerisinde en fazla göçü Suriye kaynaklı 2011 yılında aldığını ve net göç hızı 7.357 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre, Gaziantep'e 2015-2016 yıllarını kapsayan bir yıllık dönemde 45.726 kişi göç etti. 50,003 kişi göçle Gaziantep'den başka illere gitmiştir. Net göç miktarı 2016 yılında -4,277 kişi, net göç hızı binde -2,2 olarak gerçekleşti. Son 8 yılda en fazla göçü ise 2016 yılında vermiştir.

4.2.2. Sosyo-Ekonomik yapısıyla kente genel bakış

Antep şehri; 16. ve 17.yy.'da iktisadi ve ticari yönden oldukça gelişmiş bir şehirdir. Halep, Şam, Antep yöresinin lüks dokumaları meşhurdur. 16.yy.'da pamuklu bez imalatı başlamıştır. Bu dönemde Antep halkının ekonomik yönden zengin olduğu bilinmektedir.

1800'ün sonlarına doğru hayvancılık azalmış, ekonomi ve tarım kötü etkilenmiştir. Ticareti elinde tutan Ermenilerin şehirden ayrılması ve Meşrutiyet'ten sonra esnaf loncalarının kaldırılması küçük esnafa zarar vermiştir. 19.yy.ın ikinci yarısından itibaren Osmanlı sanayisi genel olarak çöküntü yaşarken Antep gibi dokuma merkezleri önemini korumuş ve çevre vilayetlere, Anadolu'ya ve Avrupa'ya ihracat yapılmıştır. Antepli üreticiler paranitralin adında yeni bir boya maddesi kullanmaya başlamış ve Halep piyasasını ele geçirmiştir. Antepli üreticilerin bu çalışkanlığı ve azmi 20.yy. başlarında iplik boyama ve dokuma alanında uzman olmasını sağlamıştır (Özdeğer vd. [1938] aktaran Ulusoy ve Turan, age: 149-150)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük, Türkiye'nin ise 6. büyük şehri olan Gaziantep, nüfusu, ekonomik yapısı, turizm potansiyeli ve büyükşehir statüsü ile metropol şehirdir (Arslan vd., 2011: 23). Gelişmiş imalat endüstrisi, kapasitesi, istihdam oranı, ihracat potansiyeli, kuvvetli işgücü yapısı ve deneyimi ile bölgedeki en dinamik endüstri gücüne sahip bir kenttir. Sanayi kolları açısından birçok sektör bazında, ülkemizdeki en önemli imalat merkezi olma özelliğini korumaktadır. Globalleşme sürecinde Gaziantep'in tekstil, gıda sanayi, metal ve makine sanayi sektörlerindeki yenilikçi tutumları ekonomide sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktadır (Kılınç, 2016: 10).

Jeopolitik konumundan ötürü geçmiş zamanlarda aslen yerel ticaret noktası işlevi gören kent, son on yıllarda ihracata dönük bir sanayi şehrine dönüş yaparak milli sınırları aşan bölgeselleşme eğilimine girişmiştir. Bu girişkenlik Gaziantep'i milli sınırları içinde bölgenin çekim merkezi haline getirmiş, dahası ülke sınırlarının ötesine giderek bölgedeki insanları, maddeleri ve likitide akışlarını kendi bünyesinde toplamayı başarmıştır (Keyder vd., 2017: 109). Nitekim Keyman ve Lorasdağı'nın (2010, 90) altını çizdiği gibi, Gaziantep, sahip olduğu hızlı kentleşme ve sanayileşme oranlarıyla, küresel pazarlara açılma kabiliyetiyle ve nihayet ekonomik potansiyelini fiiliyata geçirmeyi mümkün kılan yerel kurumsallaşma kapasitesiyle bölgedeki diğer kentlerin gelişimi için model ve marka bir kent konumundadır. Bu durum çoğu zaman Gaziantep iş dünyasındaki bireylerin sahip olduğu kadim girişimcilik ya da çalışkanlık meziyetleri gibi kültüralist argümanlarla açıklansa da, şehrin ihracat odaklı bir ekonomik büyümenin model kenti kabul edilmesinin maddi temelleri vardır. Zira Gaziantep, hem merkezinde yer aldığı GAP illeri arasında açık ara üstünlüğe sahiptir hem de ulusal ölçekte ekonomik olarak en gelişmiş kentlerden biridir (Keyder vd., 2017: 201).

GTO Yönetim Kurulu Başkanı Hıdıroğlu, İSO Türkiye İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2016 yılına ait analizlerde Gaziantep'in 32 firmaya, ilk bindiyse ise 58 firmaya sahip olduğunu belirtmektedir (Hürriyet, 2017: 11). Gaziantep yerli sermayenin etkinliğinin yüksek olduğu bir sermaye yapısına sahiptir. TOBB sanayi veri tabanına kayıtlı 1212 firmanın yalnızca iki tanesinin Gaziantep'te varlık sürdüren yabancı sermayeli firma olduğu görülmektedir. Söz konusu firmaların menşei ise Irak ve Suriye'dir (Akdemir ve Öngel, 2017: 68). Gelişmiş sanayisi ile yurt içi ve yurt dışı pazarlara açılan Gaziantep en çok ihracatı Ortadoğu ülkeleri ve ABD, İngiltere, Almanya, İtalya, Mısır ve Rusya gibi ülkelere yapmaktadır. Türkiye'de en çok ihracat ve ithalat yapan şehirler arasında ilk 10 sırada olan Gaziantep'de tekstil, kimya ve plastik, tarıma dayalı gıda, makine öne çıkan sektörlerdir. Yıllar itibariyle ithalat ve ihracat verilerine baktığımızda;

Tablo 7. Yıllar İtibariyle Gaziantep İlinin Ticaret Hacmi 31/12/2017

		İhracat (\$)	İthalat (\$)
2013	Türkiye	151.802.637.087	251.661.250.110
	Gaziantep	6.515.193.856	5.608.040.863
2014	Türkiye	157.610.157.690	242.177.117.073
	Gaziantep	6.658.801.813	5.808.439.374
2015	Türkiye	143.838.871.428	207.234.358.616
	Gaziantep	6.330.321.221	4.884.123.286
2016	Türkiye	142.529.583.808	198.618.235.047
	Gaziantep	6.418.991.002	4.816.682.273
2017	Türkiye	157.055.371	233.791.662
	Gaziantep	3.224.458.845	2.577.859.058

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Son 20 yılda 500 milyon dolara bile ulaşamayan Gaziantep'in yıllık ihracatı, TÜİK verilere göre, 2011'de yaklaşık 5 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir (Öztürk vd. age:10). 2006 yılından 2012 yılına kadar ihracatta istikrarı yakalayan ticaretimiz Ortadoğu'da yaşanan siyasi kriz sonucu istenilen istikrarı yakalayamamıştır. Tablo 7'ye göre ihracat ve ithalat verilerine baktığımızda, istenilen büyümenin gerçekleşmediğini net bir şekilde gözlemleyebiliyoruz. Nitekim 2013 yılında 6 milyar 515 milyon 193 bin dolar olan

ihracatımız 2015 yılına gelindiğinde 6 milyar 330 milyon 321 bin dolara düşmüştür. Eğer Ortadoğu’da düzen sağlanılırsa Gaziantep Türkiye içerisindeki payını daha da arttıracaktır.

4.3. Gaziantep’ e Gelen Suriyelilerin Mevcut Durumu

Gaziantep 1980’li yıllardan itibaren çeşitli yörelerden göç alan bir şehir konumundadır. Ekonomik anlamda gelişimini her yıl büyüten Gaziantep almış olduğu göç ile birlikte toplumsal uyumu başarmış ve bunu istikrar haline getirmiştir. Gaziantep’lilere göre bu gelişimin temel kaynağı sanayidir (Ercoşkun, 2015: 60). GSO, sanayi için Türkiye’nin önde gelen şehir merkezlerindedir. Bu yüzden ki Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların genel niteliklerini, insan kaynağını ve bu kaynağın entegrasyonu bakımından son derece uygun koşullara sahip olmaktadır. Suriye’ye yakınlığı nedeniyle, Suriye’de ortaya çıkan siyasi temelli politik krizden kaçan bireylerin sığındığı ve burada yer aldıkları kamplarda barındığı bir şehir olması sebebiyle de stratejik bir öneme sahiptir (Sandal vd. 2016: 465). Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli Göçmenler Örneği adlı çalışmada, yapılan alan araştırmasına göre; *“Katılımcıların Gaziantep’i tercih etme sebeplerine bakıldığında, %53,7’sinin sınıra çok yakın olması, %20’sinin iş imkânlarının yüksek olması, %17,6’sının güvenli bir şehir olması ve %8,57’sinin da gidilecek başka bir yer olmadığından dolayı zorunlu olarak tercih ettiklerini belirtmektedir. Gaziantep ilinin ülkeye sınır komşusu olması sebebiyle tercih edilmesinde ki en önemli faktördür”* (Arslan vd. 2016: 144) bulgularına ulaşılmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 18.02.2018 verilerine göre İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ilinden sonra Gaziantep, en çok Suriyeli mülteci barındıran 4. il konumundadır. Gaziantep’te yaklaşık 341.649 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu sığınmacıların yaklaşık 24.119’u geçici koruma merkezlerinde barınmaktadır. Tablo 8’de görüldüğü üzere Gaziantep’te İslâhiye, Nizip ve Karkamış ilçelerinde üç çadır kent, bir konteynerkent olmak üzere dört geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Mayıs 2011’de 260 olan Suriyeli misafir sayısı yaklaşık bir yıl boyunca yatay bir seyir izlemiştir. 2012 yılının haziran ayında 25 bin civarında olan Suriyeli misafir sayısı özellikle 2012 yılının ikinci yarısında çatışmaların şiddetlenmesi ve iç karışıklıkların bir iç savaşa dönüşmeye başlamasıyla beraber hızla artmaya başlamıştır. Haziran 2012–Eylül 2012 arasındaki üç aylık zaman dilimi içerisinde, 25 bin olan misafir sayısı bir anda 75 bine ulaşarak yoğun bir ‘nüfus hareketi’ yaşanmaya başlanmıştır (AFAD, 2014: 18). 2011’de 260 olan Suriyeli sayısı yaklaşık 6 yıllık süreç içerisinde 45 binlere ulaşmış olup şu an barınma merkezindeki mülteci sayısı ise 24.119’dur. Barınma merkezi başına düşen ortalama Suriyeli sayısı 6,029’dur.

Tablo 8. Gaziantep İlindeki Suriyeli Sığınmacıların Barınma Merkezlerindeki Sayısal Dağılımı 12.02.2018

2018	<i>Geçici Barınma Merkezi</i>	<i>Çadır Sayısı</i>	<i>Mevcut Suriyeli</i>	<i>İl Mevcudu</i>
Gaziantep	İslahiye-1 Çadırkenti	1.552 çadır	6.080 Suriyeli	24.119
	Karkamış Çadırkenti	1.578 çadır	5.376 Suriyeli	
	Nizip-1 Çadırkenti	1.873 çadır	8.819 Suriyeli	
	Nizip-2 Konteynerkenti	908 koyteyner	3.844 Suriyeli	

Kaynak: <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/Barınma-Merkezlerinde-Son-Durum>

Gaziantep'e gelen mültecilerin çoğu kampların dışında şehir merkezi ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Çoğunluğunun barındığı Şahinbey merkez ilçesinden sonra Şehitkâmil merkez ilçesi ve ardından Nizip ve İslâhiye ilçeleri gelmektedir. Kentin her yerine dağılmış durumda olan Suriyeli mültecilerin hepsinin ekonomik ve yaşam koşulları farklıdır. Ekonomik durumu iyi olanlar geçimini iyi bir şekilde idame ettirirken, çoğu yoksul olan mülteci kesimi ise zor şartlar altında yaşamını sürdürmeye çalışmakta, hatta bir kısmı “yoksulluk” içinde yaşam savaşı vermektedir.

Kamplarda ve kamp dışındaki mültecilerin yaş dağılımı birbirine çok benzemektedir. En yoğun olan grup, çalışma yaşı denilen 15-54 yaş aralığındadır. Kampta kalanların %42'si, kamp dışında kalanların %54,4'ü bu yaş grubundadır. %40,6'sının ise özel bakıma ihtiyaç duyan çocuklardan oluştuğunu görmekteyiz. Tablo 9'dan da anlaşılacağı üzere Gaziantep'te bulunan mültecilerin genç bir yapıya sahip olduğu, çocuk ve çalışma çağı dediğimiz yaş grubunda olduklarını söyleyebiliriz. Kalıcılık sürecinde öncelikle çocukların ve gençlerin eğitimi ve aile birleştirmelerinin de seçkin gündem maddeleri oluşturacağı önemsenmelidir. Çünkü genç nüfus, eğitim gerekliliğini ortaya koymaktadır (Erdoğan vd., 2017:24).

Tablo 9. Gaziantep’ teki Suriyeli Sığınmacıların Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Toplam sayı	Yaş Aralığı	Toplam Sayı
0 - 4	43,532	35 - 39	19,272
5 - 9	49,24	40 - 44	13,918
10 - 14	37,539	45 - 49	11,11
15 - 18	28,679	50 - 54	9,165
19 - 24	41,975	55 - 59	6,243
25 - 29	27,95	60 - 64	4,178
30 -34	24,852	65+	6,947
		TOPLAM	325,14

Kaynak; Gaziantep AFAD İl Müdürlüğü Erişim tarihi: 10.06.2017

Gaziantep’te bulunan kamp içi ve kamp dışı 350.558 Suriyelinin %32,9 (115,452)’unu zorunlu eğitim yaşı olan (5-17) arasındaki yaş grubu oluşturmaktadır. Gaziantep Milli Eğitim Koordinatörlüğü’nde, 2016 verilerine göre 49 geçici eğitim merkezinde ilk ve ortaokul çağındaki 55.053 öğrenci eğitim ve öğretime kazandırılmıştır. Bu öğrencilerin güvenlik ve servis gibi ihtiyaçları Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmaktadır.

Bu okulların dışında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından Suriyeli sığınmacıların eğitimi için; Suriyeli Bilgi ve Eğitim Merkezi ile Ensar Toplum Merkezi açılmış ayrıca Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Edindirme (GASMEK) merkezlerinde Suriyeli sığınmacılara çeşitli konularda eğitim verilmiştir (Paksoy, 2016: 144).

Milli Eğitim Bakanlığı Avrupa Birliği Projesi çerçevesinde başlattığı ve Gaziantep Üniversitesi ile Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi’nin (BEKAM) birlikte gerçekleştirdiği Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi kapsamında, Suriyeli çocukların seçmeli olarak okuyacağı derslerin müfredatının belirlenmesi amacıyla düzenlenen Arapça Öğretim Program ve Materyal Geliştirme Çalıştayı’nda Suriyeli çocukların kendi dil, kültür ve geleneklerini öğrenebilmeleri için ders içerikleri müfredat çalıştayı yapılıyor. Bu proje kapsamında 2 ve 12’nci sınıflar arasında Arap Dili, 9 ve 12’nci sınıflar arasında Arap Edebiyatı, 6 ve 7’nci sınıf öğrencileri için ise Arap Halk Kültürü derslerinde okutulmak üzere ders müfredatı hazırlanacak (Milliyet: 2017). Bu çalışma ile Suriyeli öğrenciler kendi dil ve kültürlerini unutmamış olacaklardır.

Yine aynı çalıştayda Gaziantep Üniversitesi Rektörü Dr. Ali Gür YÖK’ün Suriyeli öğrencilerin eğitiminde koordinatör üniversite olarak belirlediği Gaziantep Üniversitesi’nin, Türkiye’de en fazla Suriyeli gencin yüksek öğrenimini üstlenen üniversite olarak ayrıcalık taşıdığını vurgulayan Rektör Gür konuşmasının devamında şunları söyledi: "Şu anda bin 662

Suriyeli gencimiz, üniversitemizin çeşitli bölümlerinde eğitim alıyor. Bu kapsamda, kadim bir geçmişi bulunan ve Türkiye'nin en kaliteli mühendislerini yetiştiren fakültelerden birisi olan Mühendislik fakültemizde 501 Suriyeli gencimiz mühendislik için eğitiliyor. Suriye'nin ekonomisini yönetecek 130 gencimiz ise İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde ekonomi eğitimlerini sürdürüyor. Üniversitemizde 60 doktor, 17 dış hekimi adayı öğretim görüyor. İlahiyattan, Mimarlığa, Güzel Sanatlar Fakültesinden, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi'ne kadar hemen tüm fakülte ve yüksek okullarımızda Suriyeli öğrencilerimiz, Türk arkadaşlarıyla eşit şartlarda en iyi eğitimi alıyor, sözlerinin ardından Rektör Prof. Dr. Gür, Gaziantep Üniversitesi'nin bir ilke daha imza atarak Mimarlık, Biyoloji, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, İlahiyat, İnşaat Mühendisliği ve Sınıf Öğretmenliği gibi programları açarak 218 gence eğitim dili olarak Arapça eğitim imkânı sunduğunu belirterek, bu öğrencilerimizin tamamı Suriyelidir” (Taşçı: 2016) diye konuşmuştur. Bu bağlamda Gaziantep şehri olarak Suriyeli çocukların eğitime dâhil olunması ve konsantrasyonlarının ayakta tutulması ve gençlerin sorunsuz bir şekilde eğitime entegre olmalarıyla ilgili zemin oluşturulması gerekmektedir. Bu alanda Milli Eğitim, Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Üniversitesi gerekli çalışmalar yapmaktadır. Fakat birçok okul çağındaki Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitim dışı kaldığı da bilinmektedir. Suriyeli gençlerin ve çocukların eğitim imkânlarına erişim ve yararlanma noktasında gerekli çalışmalar yapılmasına karşın uygulamanın yol açtığı okul iklimine uyum sorunu, dil sorunu, araç-gereç sorunu, öğretmen temin sorunu, pedagojik sorunlar karşısından devlet gerekli çözümler üretmelidir.

4.4 Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Ekonomisi Üzerinde Etkileri

2011 yılı ve sonrasında ülkelerindeki giderek artan şiddet sonucu Suriye'den Gaziantep'e göç etmek zorunda kalmış; farklı sınıfsal, etnik, dinsel ve dilsel gruplardan kadın ve erkeklerin yerinden edilme ve Gaziantep'te kurmaya çalıştıkları yeni hayata dair yer edinme pratiklerine (Biner ve Soykan, 2016: 2-3) ve hukuki özne olarak hayat kurabilme mücadeleleri savaşın başladığı günden bugüne dek hala devam etmektedir. Yer edinme ile kastedilen sadece fiziksel olarak bir yerden bir yere göç etme değil, gidilen yerde kaybedilen/geride bırakılan hayatın karşılığı olarak bir hayat kurma ve bu anlamda kişinin yeni mekânında yaşama, çalışma, dinlenme ve ilişkilene kapasitelerine işaret etmektedir (Jansen ve Löfving'den [2009] aktaran Biner ve Soykan, 2016: 3).

Savaş sebebi ile meydana gelen göçle yeni bir alana yerleşen sığınmacılar, bir taraftan yeni bir ülkeye alışmaya ve bu ülkede kendisine yer açmaya ve tutunmaya çalışırken öte yandan yok olmama, hayatta kalma ve elde ettikleri maddi-manevi gücü yitirmeme

mücadelesi içerisinde girmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015: 15). Göçmen, kimliğini muhafaza etmek adına direngenlik gösterirken, içinde bulunduğu toplumda ona kendi kimliğini ve kurallarını dayatmaktadır (Cengiz, 2010: 187). Yerinden edilen Suriyeliler, çatışma sonrası bu yeni mekânda normal hayatı inşa etmeleri amacıyla şehirdeki olanak ve sınırlamalarla yer edinmeye çalışmışlardır. Bir yandan hayata tutunma mücadeleleri verirken diğer yandan kentlerde mevcut düzenin transformasyona uğramasına, toplumsal alanda birçok kırılma noktalarının yaşanmasına hatta ekonomik, sosyal, güvenlik ve siyasal anlamda yeni sorunlar silsilesinin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, Suriyeli sığınmacıların Gaziantep şehrine gelmeleri sonucu kenti; toplumsal, güvenlik, mezhepsel, asayiş, sağlık ve siyasal anlamda birçok sorunla karşı karşıya bıraktığı fakat bu alanda yaşanan sorunlar konunun dışında tutularak Suriyeli sığınmacıların, Gaziantep'in ekonomik sistemine dâhil olmasıyla birlikte Gaziantep ekonomisine yaptığı olumlu ve olumsuz etkilerden bahsedilecektir.

Gaziantep coğrafi konumu itibariyle Suriye sınırına komşu kent olmasının ötesinde, ekonomik anlamda Suriye ile güçlü bağları bulunan bir şehirdir. Suriye ile sınır kapısının olmasıyla gelişen ikili ticaret kriz sonrası sektöre uğramıştır. Suriye krizi Gaziantep ekonomisi üzerinde ilk etapta hem sınır ticareti hacminin daralmasına hem de kriz sonrası mülteci akınına uğraması sonucu kentin yerel ekonomisi üzerinde yük oluşturmuştur. Yapılan göçler, işsizlik oranlarının artmasına, işgücü gereksinimin azalmasına, ücretlerin düşmesine, kayıt dışı çalışmaya teşvik ederek hazineye intikal edecek vergi azalışına, gayrimenkul sektöründe kira ve konutların fiyatlarındaki artışa ve yerel ile yabancılar arasında haksız rekabet ortamının oluşmasına sebep olmaktadır (Tuncel, 2016: 136). Diğer taraftan, ekonomiye genç ve dinamik bir kitlenin dahil edilmesiyle de katkı sağlamaktadır. Çünkü; Gaziantep başta olmak üzere Türkiye'deki bazı Suriyeli sığınmacılar değişik kriter ve ölçüde yüksek girdi sağlamaktadır (GTO, 2015: 7). Bu nedenle ekonomiye önemli bir katkı yaptıkları gerçeği göz ardı edilmeden konunun taşıdığı riskler ve fırsatlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu kriz Gaziantep ekonomisini doğrudan ve dolaylı olarak farklı kanallardan etkilemektedir. Doğrudan etki ticaret hacmi, turizm, emlak piyasası, enflasyon, ulaşım ve taşımacılık, yatırım finansmanları, emek piyasası iken dolaylı etki kayıt dışı ve işsizliktir. Bu etkiler ayrı ayrı değerlendirilerek Suriyeli sığınmacıların Gaziantep ekonomisinde bir yük mü olduğu yoksa bölgesel bir üs olarak ekonomiye can mı kattığı tartışılacaktır.

4.1.1. Krizin Gaziantep İhracatına Etkisi

Türkiye'nin Suriye ile olan dış ticareti incelendiğinde, siyasi ilişkilerin dış ticareti etkilediği söylenebilir. Zira hiçbir iktisadi olgu siyasi olgulardan ayrı düşünülemez (Bulut, 2013: 144). Türkiye-Suriye arasında ticaretin kolaylaştırılması ve arttırılması amacıyla imzalanmış ilk anlaşma 17.09.1974 tarihlidir. Günümüzde iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkiler imzalanmış üç temel anlaşmayla yürütülmektedir. Bunlar 06.01.2004 tarihli Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ile 22.12.2004 tarihli Serbest Ticaret Anlaşmasıdır (DTM'den [2008] aktaran, Sandalcılar, 2011: 215). Ülkelerin STA'lara yönelmelerinin arkasında birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerden en önde geleni, anlaşmaya üye ülkeler arasındaki ticari engellerin azaltılması yoluyla yerli firmalara ihracat fırsatları sağlamaktır. Artan ihracat fırsatlarından dolayı üretimin genişlemesi yerli firmaların ölçek ekonomileri elde ederek daha etkin üretim yapmalarına yol açmaktadır (Doğan ve Uzun, 2014: 329).

İki ülkenin ortaklık girişimleri nezdinde taşımacılık faaliyetlerinde birliktelik sağlanması, ortak serbest bir alan oluşturulması ve sınır ticaret faaliyetlerinin yürütülmesini sağlayacak bir alan inşa edilmesi maksadıyla Türkiye ile Suriye devletleri arasında Serbest Ticaret Alanı tesis eden Ortaklık Anlaşması imzalanmış olup, 1 Ocak 2007 tarihini itibariyle yürürlüğe girmiştir. Yapılan ortaklık anlaşması ile iki ülke arasında ticari anlamda iş birliğinin sağlam temeller üzerine kurularak kuvvetlendirilmesi ve arttırılmaya çalışılması, mal ithalatındaki engellerin ya da kısıtlamaların kaldırılması, rekabet ortamının oluşmasına zemin hazırlanması ve yatırım alanlarına teşvik edilmesi ve tarafların diğer ülke piyasalarına karşı iş birliği yapmaları kararları alınmıştır (Akal, 2008: 287).

Türkiye-Suriye ticareti bu süreçte gösterilebilecek en olumlu örneklerden biridir. Komşularla Sıfır Problem Politikası kapsamında iki ülke arasında var olan değişik problemler çözümlenmeye çalışıldıkça, ikili ticaretin kolaylaşması ve serbestleşmesi hız kazanmakta, bu durum iki ülke arasındaki dış ticaret hacmini her geçen gün daha da arttırmaktadır. 2000'li yıllara kadar dalgalı seyreden Türkiye-Suriye dış ticaret hacmi özellikle 2004 yılı sonrası artan oranda yükselişe geçmesi bu durumu doğrulamaktadır (Sandalcılar, 2011: 214). Kriz öncesi dönemde iki ülke arasındaki ticarete büyük gelişmeler yaşandı fakat yaşanan kriz iki ülke arasındaki ilişkileri zedeleyerek ülke ekonomisini özellikle sınır ticareti olan illeri etkilemiştir.

Gaziantep'in ekonomik gelişiminin esas olarak bölge ülkelerine yönelik ihracata dayalı olması, bu gelişimin kamu tarafından değil özel sektör eliyle şekillenmiş olması,

ihracat performansının coğrafi konumdan ve bölge ile tarihi ve kültürel ilişkilerden kaynaklanması, Gaziantep ekonomisinin özgünlüğünü oluşturan alanlardır (İzmen vd., 2015: 18). Gaziantep'in gelişmiş ülkeler dışındaki en büyük ticari partnerlerinin birçoğu son dönemde ciddi siyasi krizler yaşamaktadır. Bu da Gaziantep'in bu ülkelere yaptığı ihracatta dalgalanmalar ortaya çıkmasına neden olmakta ve ilin ekonomik başarısının sürdürülebilmesi için ciddi riskler yaratmaktadır (İzmen vd., age: 72).

Suriye ile gerçekleştirdiği ihracat hacmi ile ülke ekonomisine biçim veren, ülke ekonomisinde ağırlığı olan ve sınıra komşu illerin başında Gaziantep gelmektedir. Suriye ile Karkamış sınır kapısının olması ve Türkiye-Suriye arasında "Suriye-Türkiye İş Adamları Forumu" anlaşmasının imzalanması sonucu Gaziantep ve Suriye arasında ulaşım konusunda dolaşım kolaylaştırılmış ve bunun yanında ticaret hacminde, transit geçişlerde, mal ve eşya akışında, yatırım ve kalkınma projelerinin uygulanmasında, ekonomik, turizm ve sanayi fuarlarının düzenlenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Sınır bölgelerinde karşılıklı bağların güçlendirilmesi yönelik olarak Türkiye-Suriye Bölgeler Arası İş Birliği Programı başlatılmıştır. Bu gelişmeler nezdinde ikili arasında Ticaret ve İrtibat Ofisi açılmıştır. Bu ofis GTO'nun kuruluşu altında faaliyet göstermiş ve kendi kuruluşu altında açmış olduğu bir ünite tarafından Suriye ile olan bölgesel ticaretin ve ekonominin imarı için destek olmaya başlamıştı. Ofisin açılmasında; iki devlet arasındaki ortak çalışmalar ile yatırımların ve sanayiciler arasındaki iş birliğinin kuvvetlendirilmesi gibi ekonomik tabanlı teşvikler, ortaklıklar amaçlanmıştır. (Ayhan vd. 2012: 38)

2002-2011 dönemi Gaziantep-Suriye ihracat verileri tablo 10'da verilmiştir. Krizin yaşandığı 2011 yılına kadar Gaziantep-Suriye arasındaki ihracat oranının Türkiye ihracatındaki payı yıllar itibariyle ele alındığında 2010 yılına kadar ihracat trendi artış eğiliminde olduğu ilk bakışta tablodan çıkarılacak sonuçlar arasındadır.

Tablo 10. Gaziantep İlinin Suriye'ye İhracatının Toplam Türkiye İhracatındaki Payı 2002-2011

YILLAR	Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı (milyon USD)	Gaziantep'in Suriye'ye ihracatı (milyon USD)	Gaziantep'in ihracat payı (%)
2002	267	27,632	10,10%
2003	411	31,614	7,50%
2004	394	42,283	10,60%
2005	552	47,339	8,50%

2006	609	58,641	9,50%
2007	798	72,687	9,02%
2008	1.115	122,017	11%
2009	1.421	110,283	7,70%
2010	1.845	117,313	6,30%
Eki.11	1.609	96,193	5,96%

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şöyle ki, Gaziantep'in 2002 yılında Suriye'ye ihracatı 27 milyon dolar seviyelerinde idi. Türkiye içinde Gaziantep'in Suriye'ye ihracat payı %10,1 iken bu oran 2004 yılında 42 milyon dolar ile %10,6'yı bulmuştur. 2008 yılına kadar artış gösteren ihracat, en fazla 122 milyon dolar olarak 2008 yılında kayda geçmiştir. Bu yıl içerisindeki payı %11 seviyelerine ulaşmıştır. Bu oran Gaziantep'in Suriye'ye ihracatında önemli bir pazar payına sahip olduğunu göstermekte olup iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanmasıyla ikili ticaret hacminde önemli artışların yaşandığını kanıtlar niteliktedir. 2008 yılındaki 122 milyon dolar ihracat 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla 110 ve 117 milyon dolar seviyelerine düşmüştür. Söz konusu bu göstergeler artan ivmeli ilişkiler göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. 2010 yılında Suriye Gaziantep'in ihracatında 5. ülke konumunda iken, 2011 yılında kriz ile birlikte düşüş trendine doğru eğilim göstererek 8. ülke konumuna düşmüştür.

2011-2012 yıllarının ilk 8 ayının ele alınması Suriye'deki krizin, direkt Gaziantep ilinden Suriye'ye yapılan ihracatı olumsuz etkilediğini daha net göstermektedir. 2011'in yılının ilk 8 aylık dönemi ele alındığında; toplam yatırım miktarı 64 milyon dolar civarındayken, 2012 yılında %55 oranında sert bir düşüş ile yaklaşık 29 milyon dolara gerilemiştir. 2012'nin ilk 8 ayında gerçekleşen ihracat diğer yıllar ile kıyaslandığında ciddi bir düşüş göstermektedir. Bu durum Halep'teki çatışmaların tırmandığı, Suriye ile Türkiye arasında kapıların fiili olarak kapandığı döneme işaret etmektedir. Bu bağlamda 2012 Temmuz ayında 2,138 milyar dolar olan ihracat, ağustos ayına gelindiğinde 944 bin dolara gerileyerek son zamanların en düşük rakamına ulaşmıştır. Nitekim 2012 yılında Suriye Gaziantep'in ihracat yaptığı ilk 10 ülke arasına bile girememiştir. Özellikle gerilimlerin zirvede olduğu bu dönem yalnızca Gaziantep'in ticari hacmi etkilenmemiştir. Suriye ile ticari bağları olan firmalar ile birlikte Suriye üzerinden Arap ülkelerine ihracat gerçekleştiren firmaları da olumsuz etkilemiştir. Ancak 2012 yılının Eylül ayında Gaziantep ve Suriye arasındaki ilişkilerde tekrar bir canlanma olmuş ve 2,239 milyar dolar ihracat yapılarak bir

önceki aydan %237 artış ile yükseliş yaşanmaya başlamıştır. Bu kapsamda 2013 ve sonrası yıllara ait ihracat rakamlarını değerlendirmek uygun olacaktır.

Tablo 11. Gaziantep İlinin Suriye'ye İhracatının Toplam Türkiye İhracatındaki payı 2012-2017

YILLAR	TÜRKİYE'NİN SURIYE'YE İHRACATI (Milyon USD)	GAZİANTEP'İN SURIYE'YE İHRACATI (Milyon USD)	İHRACAT PAYI (%)
2012	497,96	53,279	10,70%
2013	1.024,47	275,805	27%
2014	1.800,96	360,207	20%
2015	1.522,03	406,412	26,60%
2016	1.321,98	425,591	32,10%
2017	1.363,249	393,198	27,80%

Kaynak; TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Tablo 11'den anlaşıldığı üzere kriz öncesi dönemde Türkiye'nin Suriye'ye ihracatı 497 milyon dolar iken, Gaziantep'ten Suriye'ye yapılan ihracatın miktarı 53 milyar dolar civarındadır. 2013 yılında Türkiye ihracatı 1 milyar dolara ulaşırken Gaziantep ihracatı 275 milyon dolar seviyelerine çıkmıştır. Oysa krizin başladığı 2011 yılında Gaziantep ihracatı 43 milyon dolara gerilemişti. Dolayısıyla krizin başladığı 2011 yılından 2013 yılına kadar yaklaşık 2 yılı aşan bir sürede hem Türkiye hem de Gaziantep ilinden Suriye'ye gerçekleşen ihracat oranlarında bir artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu artış yeni ticari ilişkiler sağlanarak gerçekleşmektedir. Suriye tarafından devlet kontrolü olmadığı için alıcı, Türk üreticiyle bağlantı kurmaktadır. Cilvegöz sınır kapısından çıkan tırlar Suriye'nin Bab-el Hava Sınır Kapısına tampon bölgeye getirilmektedir. Türk nakliyeciler parayı peşin alıp yükünü Suriyeli tırlara aktarmaktadır. Sınırı geçtiği için taşıma resmi ihracat sayılmaktadır (Uras, 2013). Kriz sonrası bu artışın önemli iki etkisi bulunmaktadır. Barınma merkezlerindeki sığınmacılara ve Suriye'nin birçok şehrine yaptığı insani kaynakların çoğunluğu Gaziantep'teki yerel firmalar tarafından karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra diğer ülkelerden yapılan yardım kaynakları da sınır illerinde bulunan firmalarca karşılanmaktadır. Özellikle zorunlu ihtiyaç olan gıda ve tekstil alanlarında üretim yapan firmalar için bu durum bir fırsat yaratmakta olup hem üretimde artışın oluşmasına hem de kriz sonrası sekteye uğrayan ihracatın toparlanmasını yardımcı olacaktır. Gaziantep ilinden Suriye ülkesine yapılan 2011 yılındaki ihracat rakamı 133 milyon dolar iken iki yıl içerisinde bu oran 278 milyon dolara kadar çıkmıştır (Orhan ve Gündoğar, 2015: 18).

Böylelikle Türkiye'nin savaş sonrası dönemde Suriye'ye olan ihracatı kısa dönemli keskin düşüşler yaşayıp bugüne gelindiğinde tekrardan 2010'daki seviyesine yaklaşmışken, Gaziantep'in Suriye'ye olan ihracat içindeki payı istikrarlı bir yükseliş kaydetmiştir. Bunu mümkün kılansa, işlenmiş, görece yüksek getirili ürünlerin ihracının yerini savaş koşullarında ihtiyaç duyulan temel tüketim mallarının ihracının almış olmasıdır (Keyder vd., 2017: 119).

Suriye'ye yapılan ihracatta 2014 yılında artış yaşanırken 2015 ve 2016 yıllarının ihracat rakamlarına baktığımızda, bir önceki yıla göre artış oranında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Gaziantep Sanayi Odası Başkanı Adil Sani Konukoğlu, *“Küresel piyasalardaki olumsuzluklar ve siyasi belirsizliklerin gölgesinde geçen 2015 yılı, Türkiye ihracatı açısından zorlu geçti. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında yaşanan çalkantıların yanı sıra Rusya ile gerginlik hem ülke ihracatımızı hem de bölgemizdeki bütün şehirlerin ihracatını olumsuz etkiledi. Bütün bunlara rağmen Gaziantep, 2015 yılında en fazla ihracat yapan 10 il arasında altıncı sıradaki yerini korudu, ayrıca ihracatı en az oranda düşen şehir oldu”* demiştir. Türkiye ihracatında istikrarsızlık söz konusu iken Gaziantep ilinin hedeflediği ihracat rakamları beklenen düzeyi yansıtmamış ancak Suriye'ye yapılan ihracat oranlarındaki artış her iki ülkedeki toplulukların ihtiyaçlarını karşılaması adına ticaret çabalarının devam ettiğini göstermektedir.

Gaziantep'in yeni ihracat güzergâhları bulmasıyla Suriye'ye yapılan ihracatta Gaziantep ile diğer ülkelerin ihracat potansiyeli mukayese edildiğinde krizin Gaziantep'in ihracat hacminde ve ekonomisinde ciddi hasarlar bırakmadığı ve negatif bir etkinin saptanmadığı anlaşılmaktadır. Bilhassa Gaziantep'teki orta ve büyük nitelikteki şirketlerin Suriye dışında yeni ihracat güzergâhları bulması bu başarıda bir etkidir. Suriye ile ticaretimiz yeni şekillenmeye başladığından dolayı durma noktasına gelen ihracat Antep ekonomisinde sınırlı bir etki yaratmıştır (Ayhan vd., age: 42)

Gaziantep'in pazar bileşimini etkileyen faktörler arasında en fazla telaffuz edilen faktör ise dil ve kültür yakınlığı olan komşu ülkelere ihracat yapmak olmuştur. Suriye ve Irak ile olan yakın ilişkilerin pazar yapısı anlamında da kendini gösterdiği burada da görülmektedir (İzmen, vd., age: 125). Gaziantep'in Suriye'ye ihracatındaki ürün grupları incelendiğinde; 2011 yılında ihraç edilen ürünler arasında en büyük pay *“tekstil”*, 2012 yılında ise *“hububat bakliyat ve yağlı tohumlar”* dır. Aşağıda verilen tabloda ihraç edilen ürünler sıralı olarak gösterilmiştir.

Tablo 12. Gaziantep İlinde Suriye Ülkesine Sektörler Bazında Yapılan İhracat

GAZİANTEP İLİNDEN SURİYE ÜLKESİNE SEKTÖRLER BAZINDA YAPILAN İHRACAT						
SEKTÖR	2011		2012		DEĞİŞİM (%)	
	NET KG	FOB USD	NET KG	FOB USD	NET KG	FOB USD
HUBUBAT BAKLIYAT VE YAGLI TOHURLAR	35.621.052,11	23.485.589,66	38.921.960,21	30.699.718,24	9,3	30,7
TEKSTİL	12.560.841,41	44.463.027,29	3.552.156,87	11.438.308,52	-71,7	-74,3
AGAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	3.559.061,59	4.595.365,88	1.891.474,82	4.588.861,36	-46,9	-0,1
DEMİR. DEMİR DISI MET. ADI MET.	1.798.965,35	2.089.421,66	2.115.807,25	2.542.138,67	17,6	21,7
KİMYA	4.115.204,98	8.729.139,56	965.999,87	1.757.074,66	-76,5	-79,9
ELEKTRİK-ELEKTRONİK VE MAKİNALARI	469.036,96	1.151.553,39	96.408,37	548.859,70	-79,4	-52,3
KONFEKSİYON	69.950,45	274.325,56	198.588,00	540.486,30	183,9	97,0
MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	24.253.355	884.615,43	2.508.793,20	495.344,55	-89,7	-44,0
TOPRAK SANAYİ ÜRÜNLERİ	287.715,66	376.081,63	7.532.235,00	495.003,88	2.517,9	31,6
KURU MEYVELER VE MAMULLERİ	135.040,00	297.345,83	68.575,00	289.782,30	-49,2	-2,5
HALI	1.052.820,22	4.507.964,67	105.332,30	286.215,14	-90,0	-93,7
CANLI HAYVAN,HAYVANSAL SÜT VE SU ÜRÜN.	18.200,00	9.423,80	364.700,00	265.626,60	1.903,8	2.718,7
MAKİNE VE AKSAMLARI SEKTÖRÜ	2.068.287,53	6.104.479,67	145.942,00	229.791,84	-92,9	-96,2
DERİ	42.972,38	158.803,53	41.231,00	138.649,50	-4,1	-12,7
İKLİMLENDİRME SANAYİ	128.081,80	622.720,05	24.196,00	63.118,74	-81,1	-89,9
MEYVE SEBZE MAMULLERİ	11.301,60	18.543,95	28.687,74	35.041,61	153,8	89,0
OTOMOTİV SANAYİ	5.809,44	25.771,04	6.632,20	7.539,55	14,2	-70,7
DİĞER YAN SANAYİ ÜRÜNLERİ			1.500,00	5.133,94	0,0	0,0
ZEYTİN ZEYTİNYAĞI VE TÜREVLERİ	1.057,00	1.406,50			-100,0	-100,0
SAVUNMA VE HAVACILIK SANAYİ	3.900,00	5.935,29			-100,0	-100,0
Genel Toplam	86.202.653,48	97.801.514,39	58.570.219,83	54.426.695,10	-32,1	-44,3

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri Müdürlüğü

Krizin ciddi boyutlara ulaştığı 2012 yılında tablo 13'e göre, bir önceki yıla oranla ihraç edilen ürünler arasında özellikle hububat, bakliyat ve konfeksiyon ürünlerinde artış olduğu görülmektedir. Suriye'ye yapılan insani yardım malzemesinin kentten karşılanması nedeniyle hububat ihracatında %30,7 oranındaki artışa karşın özellikle tekstil (%74,3), kimya (%79,9), halı (%93,7), makine ve aksamları (%96,2), otomotiv (%70,7) sektörlerinde ise ihracatta ciddi boyutlarda azalış gerçekleşmiştir. Tabloda görüldüğü üzere krizin 2012 yılında birçok sektörü olumsuz etkilediğini, ihracatta geniş bir daralmaya sebep olduğunu ve ihracatı durma noktasına getirdiğini ifade edebiliriz. Ancak 2013-2014 yıllarında, Suriye'deki savaş ortamının daha da hareketlenmesiyle birçok bölgede devam eden karışıklığa rağmen

beklenmedik şekilde ihracatta artış gerçekleşmiştir. Bu yıllarda ihraç edilen ürünlerin her bir kaleminde artış olmasına rağmen özellikle en fazla hububat, bitkisel sıvı yağlar ve tekstil ürün gruplarında artış olmuştur.

Tablo 13. 2016-2017 Ocak-Ekim Gaziantep ilinden Suriye iline sektörler bazında yapılan ihracat

SEKTÖR	Ocak – Ekim 2016		Ocak – Ekim 2017		DEĞİŞİM (%)	
	NET KG	FOB USD	NET KG	FOB USD	NET KG	FOB USD
HUBUBAT BAKLIYAT VE YAGLI TOHURLAR	233.089.970	134.475.609	254.705.268	133.330.937	9,3	-0,9
KİMYA	25.261.218	42.635.386	28.009.712	42.500.079	10,9	-0,3
TEKSTİL	11.632.793	28.482.272	11.495.115	30.906.493	-1,2	8,5
OTOMOTİV SANAYİ	5.331.323	8.429.454	18.806.877	19.005.065	252,8	125,5
ARAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	10.075.799	13.138.604	18.526.087	14.282.554	83,9	8,7
KONFEKSİYON	2.890.078	7.588.866	4.003.730	12.912.600	38,5	70,2
MEYVE VE SEBZE MAMÜLLERİ	17.980.466	14.340.932	20.048.258	9.081.964	11,5	-36,7
ELEKTRİK-ELEKTRONİK VE MAKİNALARI	1.588.548	10.140.587	1.889.647	8.761.95	19,0	-13,6
DEMİR-DEMİR DIŞI METAL ADI METAL	4.664.149	4.575.969	6.092.925	6.433.023	30,6	40,6
CANLI HAYVAN, HAYV. SÜT VE SU ÜRÜN.	5.216.145	5.848.501	2.553.133	6.011.896	-51,1	2,8
TOPRAK SANAYİ ÜRÜNLERİ	16.575.049	1.598.139	92.168.179	4.728.815	456,1	195,9
MAKİNA VE AKSAMLARI SEKTÖRÜ	950.600	3.041.205	3.371.732	4.700.295	254,7	54,6
HALI	990.676	2.226.510	1.987.584	4.332.926	100,6	94,6
DERİ	1.562.303	4.097.274	1.537.684	4.017.093	-1,6	-2,0

Kaynak: Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri Müdürlüğü

Suriye'ye yapılan ihracatın sektörel dağılımında 2016-2017 Ocak-Ekim son verileri tablo 13'e göre incelendiğinde ise, yine en çok ihraç edilen ürünler arasında hububat, tekstil kalemleri yer almaktadır. 2012 yılında 30 milyon dolar olan hububat ihracatımız bugün %343'lük artış ile 133 milyon doları bulmuştur. Birçok ürün grubunda ihracat artış gösterirken özellikle kimya sektörü dikkat çekmektedir. 2012 yılında bir önceki yıla göre %79,9 azalış gösteren ihracat şimdilerde %2,318 artış göstererek 42 milyon doları bulmuştur. Son olarak 2011-2017 yılları arasında Gaziantep'ten Suriye'ye ihraç edilen ürünler arasında çoğunluğun temel ihtiyaç gereksiniminden doğan ürünler ve inşaat alanındaki ürünler olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.2. Sınır ticareti ve krizin Gaziantep'in sınır ticaretine etkisi

Ulusal sınırları aşarak ülkeye giren mallar kural olarak ülkenin normal gümrük rejimine tabidir ve bu mallardan tarife cetvellerinde öngörülen oranlarda vergi alınır. Hükümetler, çeşitli amaçları gerçekleştirmek için, uluslararası ticarete müdahalelerde bulunurlar. Bu müdahaleler, faaliyetlerin kısıtlanması, sınırlandırılması veya özendirilmesi şeklinde olabilir. Bir tür özel gümrük rejimi olan sınır ticareti, sınır illeri ile bunlara komşu illerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, komşu ülkelerin sınır yönlerinde karşılıklı olarak yapılan kendine özgü özel bir dış ticaret şeklidir (Sönmez'den [1995] aktaran, Marangoz vd. 2010: 164).

Sınır ticareti, yasal düzenlemelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafi bölgelerinden yapılacak ihracat sayesinde bu illerde sınaî ve ticari gelişmenin sağlanması, sınır illerinin ihtiyaçlarının bir bölümünün ithalat yoluyla daha düşük maliyetle karşılanması ve bu bölgelere ekonomik canlılık getirilmesi amacıyla karşılıklı olarak yapılan ticari işlemler olarak tanımlanmaktadır (Tan ve Altundal, 2008). Sınır ticaretinin iki önemli avantajı vardır. Bunlardan birincisi, sınır ticareti ile mallar kolay ve ucuza temin edilmektedir. İkincisi ise, sınır ticareti ile barış ve huzur ortamı sağlanarak karşılıklı güven ortamı oluşturulmaktadır. Başlıca bu iki önemli avantaj için yapılan sınır ticaretinin bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltma ve istihdam yaratma gibi ekonomiye olumlu etkileri vardır (Sugözü ve Atay 2010: 60)

Türkiye'nin ilk sınır ticareti Ağrı-Gürbulak sınır kapısında faaliyet göstermiş ve ardından sınır ve komşu illerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin 6 ülke ile sınır kapısı bulunmakta ve 13 sınır ilini kapsamakta olup sınır kapısının en fazla olduğu ülke ise komşusu Suriye'dir. Suriye ile 5 il tarafından sınır ticareti yapılmaktadır. Bunlar Hatay/Cilvegöz, Şanlıurfa/Akçakale, Mardin/Nusaybin, Kilis/Öncüpinar ve Gaziantep/Karkamış sınır kapılarıdır. 22.10.1985'te 18906 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 2 No'lu Tebliğ ile Gaziantep İli'nin Karkamış ve Öncüpinar sınır kapılarından sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir. İdari yapı değişikliği sonucu Kilis'in il olmasından sonra Gaziantep'in sınır ticareti yapılan tek kapısı Karkamış Sınır Kapısı olmuştur (Yıldırım'dan [2004] aktaran Nakipoğlu, 2011: 94). 2016 yılına kadar Suriye ile sınır ticaretini Cilvegöz, Öncüpinar ve ticari alanda olmayıp kısmen Karkamış kapılarından sürdüren Gaziantep 2016 yılında Karkamış sınır kapısının fiili olarak açılmasıyla sınır ticaretini bu üç kapıdan gerçekleştirmektedir.

Kriz ile sınır kapılarının kapanmasının ardından, Suriye ile olan sınır ticareti ve Gaziantep'ten Ortadoğu devletlerine gerçekleştirilen ticaretin ciddi boyutlarda etkileneceği tahmin edilmekteydi. Gaziantep'in temel problemi ihracat ve yatırım platformlarında değil, Suriye üzerinden ulaşılan Ortadoğu ülkelerine yapılan transit ticaretin riske girmiş olmasıdır. Örneğin, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelere yapılan ihracat Suriye topraklarından gerçekleştirilmekteydi. Bu savaş döneminde alternatif olarak Irak düşünülse de Irak'taki IŞİD gibi terör gruplarının bölgede etkin oluşu güvensiz bir yapıya neden olduğundan bu ülkede ihracat alanında istikrar ve kalıcılığın sağlanamayacağı anlaşılmıştır (Ulusoy ve Turan, 2016: 159). Transit ticaret için alternatif olarak Ro-Ro seferleri düzenlenmiştir. İhraç mallarını limanlardan göndermeye çalışan firmaların, maliyetlerinde artış olduğu gibi ürünlerinin de teslim süresi uzamıştır. Maliyetlerdeki artış, satış oranlarının düşmesine ve rekabet ortamının gerilemesine sebep olmuştur.

Türkiye-Mısır arasında 2012 yılında imza edilen taşımacılık protokolü, 2014 yılında Mısır'da yaşanan siyasi değişimle Ro-Ro Protokolünün devam ettirilemeyeceğini açıklamasıyla birlikte Nisan 2015'te sona ermiştir. Bunun üzerine Türkiye, Ortadoğu pazarlarına yönelik nakliye güzergâhının Süveyş Kanalı üzerinden gerçekleşeceğini belirterek bu sorunu aşmıştır. Bu yeni güzergâhta ihracata konu olan ürünlerin 3-4 günde teslim edilmesi planlanmıştır. Ancak zamanın kısılması, nakliye giderini arttırmıştır (Aydın, 2016: 122).

Tablo 14. Gaziantep'in Ortadoğu Ülkelerine İhracatı (\$) (2010-2017)

ÜLKE	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Lübnan	20.465	21.515	20.318	39.293	47.950	42.738	55.688	50.576
Irak	1.206.19	1.773.70	2.271.74	2.422.58	2.284.95	1.978.13	1.783.20	1.251.92
Ürdün	19.743	24.520	19.977	34.478	35.693	40.943	51.353	37.233
Suudi Arabistan	155.893	242.657	289.361	300.707	348.203	368.003	323.122	247.53
Yemen	11.581	12.938	18.229	27.250	31.312	31.269	48.635	34.476
Mısır	65.997	64.233	136.807	108.966	107.462	103.311	69.555	47.173

Kaynak: TUIK verilerinden derlenmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerindeki ekonomik bunalım ve daralma, Ukrayna ve Rusya'da meydana gelen krizler de göz önünde alındığında, Suriye üzerinden dolaysız(transit) geçiş ile erişimin sağlandığı Yemen, Suudi Arabistan, Ürdün ve Lübnan gibi ülkeler ihracatımız için önemli pazar alanları olmuştur. Fakat krizin baş gösterdiği 2011'den beri ihracatın seyri incelendiğinde, daha yüksek bir potansiyelin mevcudiyeti söz konusu iken ihracat oranlarındaki artış eğiliminin sınırlı kaldığı, beklenen seviyeye ulaşamadığı görülmektedir (Gaziantep Ortak Akıl Raporu-2, 2015: 7). Söz konusu kriz öncesi dönemde tablo 14'te Suudi Arabistan'a yapılan ihracat rakamlarına baktığımızda, 2010 yılında ihracat 155 milyon dolar iken bir sonraki yıl %55,6 artış göstererek 242 milyon dolara ulaşmıştır. Krizin ülkemizde etkisini gösterdiği 2012 yılında 289 milyon dolar olan ihracat bir sonraki yıl %3,9 artarak 300 milyon dolar, 2016 yılına kadar ise %11,6 oranında artış göstermiştir. Bu oranlar üzerinden değerlendirildiğinde, kriz öncesi %55 artış gösteren ihracat kriz sonrasında günümüze kadar yıllar itibariyle %11'lik artış seviyelerinde kalmıştır. Mısır'a yapılan ihracat ise 2012 yılında %111 oranında artarken, 2013 yılında %25 azalmıştır. Bu oranlar Suriye krizinden kaynaklanan daralma sonucu yeni ihracat kanallarına rağmen beklenen ihracatın gerçekleşmediğini göstermektedir. Suriye kaynaklı kitlesel dış göçü kaçınılmaz kılan ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik taşımacılık ve lojistik görevi sunan nakliye sektörünü etkileyen Suriye krizi, Ortadoğu pazarlarına güvenli nakliye güzergâhlarını işlevsiz bırakmış ve mevcut maliyetlerini artırmıştır, Türkiye nakliye sektörünü ve ihracatını olumsuz etkilemiştir (Aydın, 2016: 124).

Tablo 15. Sınır Kapılarından Çıkan Araç Sayısı 2013-2017

Yıl	Suriye Çıkış Kapısı	Araç Sayısı	Araç Cinsi
2017	Cilvegöz sınır kapısı	83.333	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Öncüpinar sınır kapısı	46.410	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Karkamış sınır kapısı	27.655	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	TOPLAM	157.398	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
Yıl			
	Suriye Çıkış Kapısı	Araç Sayısı	Araç Cinsi
2016	Cilvegöz sınır kapısı	101.591	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Öncüpinar sınır kapısı	58.648	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Karkamış sınır kapısı	3.609	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	TOPLAM	163.848	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
Yıl			
	Suriye Çıkış Kapısı	Araç Sayısı	Araç Cinsi
2015	Cilvegöz sınır kapısı	90.867	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Öncüpinar sınır kapısı	105.109	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Karkamış sınır kapısı	0	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet

	TOPLAM	195.976	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
Yıl	Suriye Çıkış Kapısı	Araç Sayısı	Araç Cinsi
2014	Cilvegöz sınır kapısı	70.259	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Öncüpınar sınır kapısı	62.995	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Karkamış sınır kapısı	0	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	TOPLAM	133.254	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
Yıl	Suriye Çıkış Kapısı	Araç Sayısı	Araç Cinsi
2013	Cilvegöz sınır kapısı	39.122	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Öncüpınar sınır kapısı	20.650	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	Karkamış sınır kapısı	0	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet
	TOPLAM	59.772	Tır-Kamyon-Tanker-Kamyonet

Kaynak: Gaziantep Gümrük Müdürlüğü (15.09.2017)

Gaziantep'in Suriye'ye geçiş için kullandığı sınır kapıları Cilvegöz ve Öncüpınar sınır kapılarıdır. Suriye'de olayların başladığı 15 Mart 2011 tarihinden itibaren geçişler kesilmeye başlamıştır. İşlerin henüz bu noktaya gelmediği 2012'nin başında, Suriye yönetiminin tadilat gerekçesi ile açık olan Akçakale sınır kapısını da kapatması sonucu, bir yıl önce bu kapıdan geçen araç sayısı 125 bin civarında iken, 2012'nin ilk 6 ayında bu kapıdan sadece 631 araç geçebilmiştir (Uğurtaş, 2012: 10). Ve bu olumsuzluklar sonucu Hatay ve Gaziantep'te ihracat yükü bulunamayan 3 bin 500 tır atıl duruma düşmüştür (Gaziantep27: 2018). İhracata konu olan malların ihracat edilememesi sonucu hem ikili ticaret hem taşımacılık sektörü birçok kayıplara uğramıştır. Diğer yandan geçimini şoförlük ile sağlayan Gaziantep'li sürücüler de bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. 2013 yılında Suriye'nin insani ihtiyaçlara gereksinim duyması ile 60 bine yakın aracın geçmesi ise yerel firmaların kısmen rahatlamaya başladığına işaret etmektedir. İlerleyen dönemlerde ise geçiş yapan araç sayısının artış eğilimli olduğunu rakamlar göstermektedir. Öyle ki 2017 yılında toplamda 157 bin araç geçiş yapmıştır.

Kasım 2016 ile gümrük işlemlerinin A sınıfına yükseltildiği Karkamış Gümrük kapısında fiili olarak ihracat işlemlerinin başlamasıyla mevcut durumda 80-100 aracın geçişi sağlanabiliyorken şu an günlük 300 aracın geçişine imkân veriliyor. Ak Parti Milletvekili Koçer bu kapının önümüzdeki süreçte en işlek kapı haline geleceğini ifade etmiştir (Adaletbiz: 2017). Dikkat çekmek gerekir ki, Suriyeli sığınmacıların uluslararası bağlantıları, Türkiye'nin dış ticaretini arttırmaya hizmet edebilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Suriye'den yoğun göç alan Türkiye'deki yedi bölge üzerine Bahçekapılı ve Çetin tarafından yapılan bir çalışmanın ortaya koyduğu üzere, çalışmaya konu olan bölgelerin tamamında,

Suriyeli sığınmacıların gelmelerinin ardından ihracat artmış ve dış ticaret dengesi düzelmiştir. Bu ihracat artışının Suriyeli sığınmacıların çevre ülkeler gibi güçlü ticari ilişkileri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Suriyeli sığınmacıların dış ticaret bağlantılarının daha iyi değerlendirilebilmesi için iyi tasarlanmış teşvik ve yönlendirme politikalarının uygulanmaya konulması gerekmektedir (Salur ve Erdoğan, 2017: 316).

4.4.3 Krizin Gaziantep'in Yatırımlarına Etkisi

İyileşen siyasi ilişkiler doğrultusunda Türkiye-Suriye arasında 2001 yılında DEİK çatısı altında İş Konseyi kurulmuştur. Bu periyotta İş Konseyi, iki devlet arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin ilerlemesi yönünde lokomotif görevini üstlenerek, ortak hareketleri sonucu yatırım ve ticaret kurulu oluşturulmuştur. Aynı zaman içerisinde, yerel firmalarımız açısından daha önce keşfedilmemiş bir ticari alan konumunda olan Suriye pazarına girmek isteyen firmalara öncü olmuştur. Konsey'in amacı, karşılıklı olarak devletler arasında iş birliğini geliştirmek ve bu alanda fırsatlar yaratarak bunun somut projelere dönüşmesine aracı olmaktır (DEİK, 2017).

Türkiye ve Suriye 2004 yılında ikili ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması imzalanmış ve 03.01.2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile özel sektör sistematik bir şekilde büyüme göstermiş ve bu teşvik kanunu ile ülkeye birçok yatırım kaymıştır. 2000'li yıllardan sonra iki ülke arasında gelişen ilişkilere paralel olarak yeni yatırımlar ve yeni pazar alanları için Türk iş adamlarının odak noktası Suriye olmuştur. Rekabet ortamı sağlamak yerine iş birliği politikasını izleyen Türkiye, ekonomik entegrasyonu sağlamayı hedeflemiş ve Kasım 2011 tarihine kadarki bu on yıllık süreçte ekonomik ilişkilerde herhangi bir olumsuzluk yaşanmamıştır. Fakat bu tarihten itibaren Suriye'de olayların sürmesine paralel olarak iki ülke arasında karşılıklı alınan yatırım kararları ticari bağları ve yatırımları ciddi ölçüde zedelemiştir.

Türk yatırımcılar kriz öncesi dönemde Suriye'de yatırımlarını sürekli arttırmıştır. Şam Ticaret Müşavirliği istatistiklerine bakıldığında, Türk yatırımcıların Suriye'de yaklaşık 300 milyon dolar yatırımı bulunmaktadır. Ancak resmi olmayan verilere göre bu rakamın yaklaşık 1 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Şöyle ki doğrudan yapılan yatırım tutarı kapsamında ikinci konumda olan Türkiye, yatırım sayısı bakımından ilk sıradadır. (Ayhan vd., age: 6). Yatırım değeri 1 milyar doları aşkın olan 18 Türk firması kriz ile kapanmıştır.

Suriye'den gelen yaklaşık 5 milyon civarındaki nüfus, ekonomiye ek harcama ve yatırım isteği enjekte etmektedir. Suriyeli sanayiciler ülkemizin ticaretinde fiilen yer edinmeye başlamışlardır. TOBB verilerine göre, Türkiye'de açılan yabancı sermayeli şirketler ya da ortaklıklar arasında Suriye uyruklu şahısların açtığı şirketler kayda değer rakamlara erişmiştir (Toprak, 2015: 26).

Tablo 16. Suriyelilerin Türkiye'de Kurduğu Yabancı Sermayeli Şirket Sayıları

Yıl	Anonim Şirket Sayı	Limited Şirket Sayı	Toplam	Ortak olunan şirketlerdeki Suriyelilerin sermaye toplamı (milyon TL)
2013	20	469	489	74,8
2014	35	1,222	1,257	196,4
2015	27	1,572	1,599	233,5
2016	105	1,659	1,764	272,94
2017	26	1,176	1,202	236,499

Kaynak; TOBB/ Kurulan/kapanan şirket istatistikleri

Tablo 16'e göre, Suriyeliler tarafından Türkiye'de kurulan anonim şirket sayısı 2013 yılında 20 iken; 2014 yılında bu sayı %75 artış göstererek 35'e ulaşmıştır. Aynı yıl 469 olan limited şirket sayısı 2014 yılında %161 artarak 1,222'ye ulaşmıştır. Bir yılda Suriyeli yatırımcıların sermaye artışı 120 milyon TL seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2016'da Suriyelilerin kurduğu limited şirket sayısında ise ciddi boyutlarda artış yaşanmıştır. 3,784 limited şirket ile birlikte toplamda 3,809 şirket kurulmuştur. Bu anlamda Suriye sermayesinin özellikle sınır illerimizin ve kısmen ülkenin ekonomisine canlılık kattığını dile getirmek yanlış olmayacaktır.

En fazla Suriyeli nüfusu barındıran şehirlerden biri olarak Gaziantep'te yer edinmeye çalışan sığınmacılar, savaşın uzamasıyla geride bıraktıkları hayatı kentte kurma mücadelesi içine girmişlerdir. Bu mücadele içerisinde yaşamı sürdürülebilir kılmanın tek yolu ise geçimini sağlama ve iş piyasasının bir parçası olmaktır. Nitekim gelen sığınmacıların büyük çoğunluğunu yoksul kesim oluştursa da birçok yatırımcı ve tüccar kesiminde Gaziantep'e yerleştiği görülmektedir.

Krizin Türk yatırımları üzerinde olumsuz bir etki yarattığı bir gerçektir ancak Gaziantep Suriyeli sermayesini de kendine çekmeyi başaran bir il olmuştur. Geçmiş ticari bağları, sınıra komşu bir il oluşu ve gelişmiş sanayisi Gaziantep'i, tüccar ve zengin yatırımcı

Suriyeli sığınmacılar açısından vazgeçilmez bir okazyon kenti ve cazibe merkezi kılmaktadır. Bu özelliklerden dolayı sığınmacılar varlıklarından taşıyabildikleri ile burada şirket kurarak ticarete ve üretime dâhil olmuşlardır. Gaziantep'e gelen Suriye sermayesinin katkısı azımsanamayacak nitelikte olup potansiyel olarak gelecek vaat etmektedir. Bunun yanı sıra Ortadoğu ülkeleri ile büyük ticari bağlantısı olan Halepli tüccarlar Gaziantep'ten temin ettikleri malları ihraç ederek yatırım ortamına katkıda bulunmaktadır. Bu sayede yapılan yatırımlar ile işgücü piyasası da canlanmış olacaktır. Aşağıda verilen tablolarda söz konusu yatırımlar değerlendirilecektir.

Tablo 17. Gaziantep Sanayi ve Ticaret odasına kayıtlı Suriye uyruklu firma sayısı

Gaziantep Ticaret Odasına Kayıtlı Suriye Uyruklu Firma Sayısı		Gaziantep' de Kurulan Yabancı Sermayeli Suriyeli Şirket Sayısı	
Yıllar	Toplam Firma Sayısı	Yıllar	Toplam Şirket Sayısı
2011 Öncesi	12	-	-
2011	20	2011	8
2012	31	2012	13
2013	122	2013	91
2014	347	2014	222
2015	571	2015	196
2016	632	2016/Mayıs	38
2017/ Ekim	330	-	-

Kaynak; Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası

Tablo 17'e göre, kriz öncesi dönemde Suriyelilerin ticaret odasına kayıtlı firma sayısı 12 iken, 2013 yılında ciddi artış göstererek ticaret odasında 122, sanayi odasında ise kayıtlı şirket sayısı 91'e ulaşmıştır. Suriye'deki olayların kızıştığı, savaşın beklenenden çok daha uzun sürdüğü ve ülkemize sığınan sığınmacıların geri dönemeyecek olma ihtimalleri 2013 yılındaki bu artışın yaşanmasındaki en büyük etkidir. Ayrıca yabancı yatırımcıların Türkiye'de firma açmasında yasal bir engelleme olmaması özellikle 2013-2016 tarihleri arasında Suriyelilerin Gaziantep'te kurduğu şirket sayısını hızla arttırmıştır. 2015 yılında ticaret odasında 571, sanayi odasında kayıtlı 196 şirket var iken, 2016 yılında ise söz konusu kayıtlı firma sayısı toplamda 670'lere ulaşmıştır.

Kayıtlı olanların bir kısmı şirket, bir kısmı şahıs işletmesi şeklindedir. Vergi kaydı yapılsada bu işletmelerin sonrası meçhuldür. Sanayi ve ticaret odalarına ya da meslek odalarına kayıt yaptırabilmeleri için T.C. vatandaşı olmaları ya da Çalışma Bakanlığından çalışma izni gereklidir. Bakanlıktan alınan izinlerin genellikle 1 yıldan daha kısa süreli

oluşundan dolayı; odaların kayıt almamasına sebep olmaktadır. Çünkü odaların mevzuatında 1 yıldan daha uzun süreli olanların izin kaydı alınabilmektedir (BİAMER, 2014: 40-41). 2016 yılında geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma izinleri yönetmelik ile düzenlenmiştir ve sığınmacılar artık odalara başvuruda bulunabileceklerdir.

Tablo 18. 2016 yılı Gaziantep ‘deki odalara kayıtlı Suriyeli firma sayısı

ODALAR	KAYITLI SURIYE'LI FİRMA SAYISI
Gaziantep Ticaret Odası	632
Esnaf ve sanatkârlar odası	43
Gaziantep Sanayi Odası	38
TOPLAM	713

Kaynak: Gaziantep Sanayi Odası

Gaziantep başta olmak üzere sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı şehirlerde market, terzi, berber, restoran, ayakkabı ve giyim mağazaları şeklinde görünürlük kazanan küçük ölçekli işletmelerin varlığı, sığınmacıların hali hazırda ülke ekonomisine katkı sunmaya başladıklarını kanıtlar niteliktedir (Yaman, 2017: 91-109). Bununla birlikte sanayi ve ticaret odası verileri tablo 18’de verilmiştir. 2016 yılında ticaret odasına kayıtlı 632, esnaf ve sanatkâr odasına kayıtlı 43 firma var iken, sanayi odasına kayıtlı 38 şirket bulunmaktadır. Sanayi odasına kayıtlı Suriye uyruklu firmaların sektörel dağılımını ve istihdam oranları tabloya göre inceleyecek olursak;

Tablo 19. 2016 yılı Suriyeli firmaların Gaziantep’deki sektörel dağılımı ve istihdamı

SEKTÖR	İSTİHDAM	YÜZDE	FİRMA SAYISI
Tekstil	165	52%	20
Ayakkabı	77	24%	9
Gıda	16	8%	3
Makine-metal	12	8%	3
Kimya-plastik	15	8%	3

Kaynak: Gaziantep Sanayi Odası

2016 Mayıs ayına kadar Suriyeliler ağırlıklı olarak tekstil, ayakkabı ve gıda sektörlerinde yatırım yapmışlardır. Sığınmacıların Gaziantep’teki ticaret hacimlerini geliştirmesiyle birlikte birçok alanda istihdam ortamı yaratarak ekonomiye önemli katkıları olmaktadır. Tablo 19’a göre, 2016 Mayıs ayına kadar tekstil sektöründe 20 firmada 165 kişi

istihdam edilirken, 9 firma ile ayakkabı sektöründe 77 kişi istihdam edilmiştir. Konukoğlu akşam gazetesine verdiği röportajda ise “*Yüzde yüz sermayesi Suriyelilere ait olan 60’a yakın sanayi kuruluşu açıldığını*” (Akşam: 2016) ifade etmiştir. TEPAV 2016 İzleme Raporun’da, “*Açılan şirketlerde istihdam edilenlerin etnik kimliklerine ilişkin bir veri olmamasına karşılık, ucuz işgücü ve sosyal dayanışma çerçevesinde Suriyeli şirketlerin Suriyelileri istihdam etmesi düşünülebilir. Bu durum, kayıt dışı ekonomi ile istihdam edilen kişi sayısında artış ve dolayısıyla kayıt içi ekonomide istihdam azalışı görülmesine*” (TEPAV, 2016: 3-4) sebep olacağını belirtmiştir. Bunun ile birlikte açılan işletmelerin çoğunun kayıt altına alınmamış olması, yerel halk tarafından tepki ile karşılanmasına ve haksız rekabet ortamının doğmasına sebep olmaktadır. Külfet olarak gördüğümüz Suriyelilerin yerleştikleri kentte daimî olmaları, tüketiciliğin yanında üretici konuma geçmeleri neticesinde Gaziantep’in ekonomik hayatına can katmışlardır.

4.4.4. Krizin Gaziantep Turizmine Etkisi

Türkiye–Suriye Dışişleri Bakanları, Türkiye ile Suriye arasındaki vizenin karşılıklı olarak kaldırılmasına ilişkin anlaşmayı 13 Ekim 2009’da imzalamış, iş bu anlaşma 1 Nisan 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. O dönemin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, karşılıklı vizelerin tümüyle kaldırıldığını belirterek, Suriye halkına “*Kardeş Suriye halkına seslenmek istiyorum. Türkiye sizin ikinci ülkenizdir. Türkiye halkı vizesiz şekilde size kucakını açmaktadır*” ifadelerini kullanmıştır. Davutoğlu, kardeşlik ifadesini vurgulayarak Türkiye ve Suriye halkının her alanda birlik ve beraberlik içinde olacağı mesajını vermiştir.

Karşılıklı gelişen turizm ilişkileri geçmişte yalnızca dostluk ve akraba ziyaretleri ile sınırlı iken, bu dönemde ilişkilerdeki olumlu adımlar ile turizm, gelişme gücüne sahip ve önem arz eden endüstri alanı olmuştur. Fakat Türkiye, komşu olduğu ülkelerle uzunca bir zaman sosyal, ticari ve siyasi anlamda ilişkilerinde zayıf kalmıştır. Nitekim Suriye’den gelen turistler, birçok ülkeden gelen toplam turistlerin %1’lik payını oluşturmaktadır (Kültür Turizm Bakanlığı’ndan [2008] aktaran Kara ve Tayfur, 2009: 282-283). Karşılıklı vizelerin kaldırılmasından sonra iki ülke arasındaki turizm hız kazanmıştır. Suriye sınırına komşu olan kentlerin ekonomisinde hareketlilik yaşanmış, şehre ve alışveriş mekânlarına gelen sığınmacılar esnaflar için bir umut olmuştur. Siyasi anlamda atılan önemli adımlar kısa sürede varlığını ekonomi alanında da göstermiştir (Kınalıtopuk, 2014: 24). Vize muafiyeti sonucu 2009 yılında yaklaşık 510 bin turist ülkemizi ziyaret etmişken, 2010 yılında iki kat artış göstererek 900 binleri bulmuştur. Bilhassa sınır illerinde Suriyeli turistlerin varlığı gözle görülür hale gelmiştir.

Güncel olay ve krizler karşısında çok çabuk etkilenen bir sektör olan turizm, hassas yapısı itibariyle sağlık, güvenlik, afet gibi olaylardan da fazlasıyla etkilenerek taleplerde ani düşüşler yaşamaya maruz kalmaktadır. Bu bağlamda yaşanan ulusal ve uluslararası krizler, turizm talebinin düşüşünde etkin rol oynayarak sektörü sekteye uğratmaktadır (Yenişehirlioğlu vd., 2014: 11). Kriz ve turizm arasındaki ilişkiselliği, birinin varoluşu diğerinin yok oluşu olarak değerlendirebiliriz. 2011 yılına kadar hatırı sayılı Suriyeli ziyaretçi sayısı 2012 yılında sert bir düşüşe geçmiştir. 2011 yılında 868 bin olan ziyaretçi sayısı 2012 yılında 298 binlere, 2013 yılında ise bu rakam 191 binlere kadar gerilemiştir. Yaşanan kriz ve çalkantılar krizin ilk yıllarında turizm üzerinde negatif bir etki yaratmıştır. Ve krizden bugüne dek süregelen durağanlık devam etmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla 325 bin ve 167 bin Suriyeli ülkemizi ziyaret etmiştir.

Turizm sektörü sadece döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosu üzerinde etki yapmaz. Aynı zamanda birçok kesimide etkilemektedir. Örneğin, turist harcamalarının artması kapasitenin artmasına neden olacaktır. Böylece iş alanları açılacak ve istihdam sağlanacaktır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008). En önemli ekonomik etkisi gelir olmak ile birlikte birçok sektör ile doğrudan ve dolaylı bağımlı olan turizmin kriz sonrası ülkemizdeki potansiyel kaybı tablo üzerinden değerlendirilecektir.

Tablo 20. Suriye'den Gelen Turist Sayıları ve Potansiyel Kaybımız

Yıllar	Gerçekleşen	Potansiyel	Fark	Türkiye'ye Gelen turistlerin ortalama harcaması (\$)	Suriyelilerin ortalama harcaması (\$)	Potansiyel kayıp-(\$)
		(*)	(II)	(III)	III=II*0.75	IV=I*III
2010	792.622	-	-	-	-	-
2011	868.864	873.553	4.689	709	532	2.493.376
2012	298.455	1.031.884	733.429	715	536	393.301.301
2013	191.773	1.190.215	998.442	749	562	560.874.794
2014	265.391	1.348.546	1.083.155	775	581	629.583.844

Kaynak; *Suriye ve Irak Krizi: Türkiye'nin ödediği fatura

*Rakamlar yuvarlamalar sebebiyle farklı olabilir.

Her ne kadar resmi verilerden turistlerin milliyetlerine göre turizm harcamalarının dağılımını görmek mümkün olmasada, belirli varsayımlar altında Suriyeli turist sayısındaki

düşüşün ülkemiz ekonomisine potansiyel maliyetini hesaplamak mümkündür. Bu çerçevede, Suriye'den Türkiye'ye gelen turistlerin 2007-2010 dönemindeki artış eğilimini koruduğu ve Suriye'den gelen her misafirin sıradan bir turistin Türkiye'de yaptığı harcamanın %75'ini yaptığı varsayımıyla, 2011-2014 döneminde ülkemizin turizmdeki toplam kaybının 1,6 milyar \$'a ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu itibarla, iktisadi boyutta katlanılan maliyet sadece ihracatçı sanayi sektör veya firmaları için değil sanayiden hizmet sektörlerine bir bütün olarak ülke ve bölge ekonomisi üzerinde ağır bir maliyet yaratmıştır (Toprak, 2015: 37). 2017 yılına kadar ki süreç de ise toplam kayıp tahmini 2,5 milyar \$ civarındadır.

Tablo 21. Gaziantep'e Gelen Suriyeli Ziyaretçi Sayısı ve Ortalama Harcama ve Toplam Gelir

Yıllar	Gaziantep'e Gelen Suriyelileri Ziyaretçi Sayısı	Türkiye'ye Gelen Turistlerin Kişi Başı Ortalama Harcaması	Suriyelilerin Kişi Başı Ortalama Harcaması	Gaziantep'e Gelen Suriyelilerin Toplam Turizm Geliri
	(I)	(II)	(II*0.75=III)	(I*III=IV)
2009	21.868	915	686	15.001.448
2010	28.490	896	672	19.145.280
2011	34.059	881	660	20.231.046
2012	88.434	792	594	46.250.982
2013	120.325	698	523	62.929.975
2014	4.067	685	513	-
2015	25.961	651	488	-
2016	88	640	480	-
2017	345	578	433	-

Kaynak: TÜİK verilerinden elde edilmiştir.

Vizelerin kaldırılmasından sonra Gaziantep'e gelen turist sayısı tablo 22'de görüldüğü üzere, 2010 yılında bir önceki yıla göre %30 artarak 28.490'a ulaşmıştır. Bu değerler iki devlet arasındaki yakınlaşmanın turizme de olumlu yansıdığını göstermektedir. Gaziantep'e gelen konaklamalı Suriyelilerin günlük 150 dolar döviz bıraktıkları ifade edilmektedir. Bu bağlamda tablo 22'de görüldüğü gibi Suriyelilerin ortalama harcamaları, Türkiye'ye gelen turistlerin ortalama harcamalarının %75'i varsayılarak hesaplama yapılmıştır. 2009-2012 yılları arasında Gaziantep'e gelen Suriyeli sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. 2009 yılında 15 milyon dolara ulaşan turizm gelirleri 2012 yılında yaklaşık 46 milyon dolara

ulaşmıştır. Suriye’de kargaşanın başlaması ve iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi Gaziantep’e gelen turist sayısını etkilemiştir.

Suriyeliler 2013 yılına kadar TÜİK turizm istatistiklerinde ‘turist’ kategorisinde değerlendirilmiştir. 2012 ve 2013 yıllarındaki Suriyeli ziyaretçi sayısındaki ciddi artışlar Suriye’de barış ve huzur ortamının kalmamış olmasındandır. 2012 yılında bir önceki yıla oranla %60, 2013 yılında ise bir önceki yıla oranla %50 artış göstermiştir. TÜİK, 2013 yılında Suriye’den gelenleri (sığınmacı olmalarından dolayı) turist kategorisinden çıkarmıştır. Suriye krizi, Gaziantep sınırlarından geçiş yapan Suriyeli kaynaklı giriş çıkış amaçlarının ‘rol’ değiştirmesine yol açmıştır. Gaziantep’e turist olarak gelen ve kaynak ülkelerine dönünceye kadar ülkeye döviz bırakan Suriyeli vatandaşlar yerini; sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin, sosyal yardımların ve halkın bireysel yardımlarının destekleriyle yaşamlarını sürdürmeye çalışan ve belirsiz süreçte kent ekonomisine maliyet yükleyen Suriyelilere bırakmıştır (Aydın, 2016: 103-104). Bu bağlamda, kenti ziyarete gelen Suriyeli turistler, sığınmacı statüsüne dönüşmüşlerdir.

4.4.5 Krizin Gaziantep’ in Emlak Piyasasına ve Enflasyon Oranlarına Etkisi

Bir şehirde yaşayan nüfus ile o şehirdeki konut sayısı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Doğal nüfus artışına paralel bir şekilde o yerleşmedeki konut sayısında artmaktadır. Ancak olağan üstü bir durumda herhangi bir yerde nüfus aşırı yığılırsa oradaki konutlar yetersiz gelmeye başlar. Bu durumda yoğun bir talep başlar ve bu talebi karşılamak amacıyla yenileri üretilir. Bu da sağlıksız kentlerin ortaya çıkmasına (Atasoy ve Demir, 2015: 466) sebep olmak ile birlikte artan talep karşısında yeterli gelmeyen konut fiyatlarında artışa sebep olacaktır. Ekonomik yaşamı üzerinde sığınmacıların, varlığını ivedilikle gösterdiği bir diğer önemli etki de kiralardaki yüksek artıştır (Çakmak, 2016: 4). Ekonomik gücü kısmen daha iyi şartlara sahip Suriyeliler, konaklamak için genellikle kiralama yolunu tercih etmektedirler. Bu durumdan yüksek kazanç sağlamak isteyen ev sahipleri için olumlu bir gelişmedir. Fakat yoksul ve geçimini sağlayamayacak kadar düşük gelire sahip yerel halk arasında kiracı olan vatandaşlar ise bu durumdan hoşnut kalmayarak olumsuz etkilenmişlerdir (Kırmızıtaş ve Burun, 2014).

Teorik çerçeve ve ilgili literatür incelendiğinde, Suriye krizinin Türkiye’deki bölgesel konut sektörüne etkisi bağlamında, Türkcan “Suriye kriz sonrası göçün Türkiye’de bölge ekonomilerine etkileri” çalışmasında Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bölgelerde hedonik konut fiyat endeksine bağlı çapraz çizelge analizi kullanarak Suriyeli nüfus yoğunluğu ile konut fiyatları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve özellikle göçmenlerin yoğun olarak

yaşadıkları yerlerde artan konut talebi nedeniyle kira fiyatları ve dolayısıyla konut fiyatlarında artış gösterdiğini ifade etmiştir (Türkcan, 2017: 786). Aynı şekilde ORSAM (2015) tarafından hazırlanan raporda da Suriyelilerin yoğun olduğu sınır bölgeleriyle konut fiyatlarındaki artış arasında paralellik olduğu bulguları yer almaktadır. Bir başka analiz ise HKÜ ve İpek Yolu Kalkınma ajansı tarafından "Suriyeli mülteciler sorununun olası ekonomik etkileri ve tedbir stratejileri" adlı saha çalışmasında Gaziantep halkının en mağdur olduğu konunun konut ve kira ücretlerindeki artışın olduğu belirtilmiştir.

Gaziantep'in sınıra yakınlığı ve yoğun Suriyeli mülteci akımına uğraması sonucu SREO tarafından yapılan araştırmada ise; *mülteci akımının Gaziantep'teki kentsel konut piyasası üzerine etkide bulunduğunu gözlemlemiştir. Hem Türk hem Suriyeli katılımcılar, şu iki temel konuya işaret etmektedirler; yüksek talep nedeniyle artan konut ktlığı bunlardan biri ve son 1-2 yıl içerisinde kira fiyatlarındaki belirgin artış ise bir diğeri* (Ackerman, vd., 2013: 11) olduğu tespit edilmiştir. Nüfus artışındaki hız yoğun göç almasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda yoğun göç alması zaten kentte emlak yokluğuna işaret etmektedir. 2011 yılından itibaren Suriyelilerin de buna dâhil olması yüksek olan emlak talebini daha da arttırarak kira ve konut fiyatlarına artış olarak yansımıştır.

Tablo 22. Konut fiyat endeksi 2010=100

Yıllar	Türkiye	TRC1 Bölgesi (Kilis, Gaziantep, Adıyaman)
2010	100	100
2011	115	137
2012	129	166
2013	145	205
2014	167	221
2015	195	234
2016	225	233
2017	246	242

Kaynak; T.C. Merkez Bankası

Tablo incelendiğinde konut fiyat endeksi, belirgin farkla hem Türkiye genelinde hem de TRC1 bölgesinde sürekli olarak artış göstermiştir. Merkez bankası verilerine göre; Özellikle 2013 yılında Türkiye'deki konut fiyatları %45 artarken Gaziantep ilinde bu artış %105 olmuştur. 2016 yılı ile Türkiye'de %125 artarken aynı yıl Gaziantep'teki artış %133

olarak gerçekleşmiştir. Yıllar itibari ile incelendiğinde Gaziantep ilindeki konut fiyatlarındaki artış verilen yıllarda Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

2012-2017 yılları arasında konut fiyat endeksi, TRC1 (Kilis, Gaziantep, Adıyaman) bölgesinde %45’lik artış ile 76 puan artmış ve yükselmiştir. Bu kiralık konut bulmayı zorlaştırırken, konut alım gücünü de düşürmektedir. Nitekim Gaziantep’te orta sınıfa hitap eden semtlerde 500-600 lira kira artışı gerçekleşirken, varoş semtlerde 150-300 arasında artışlar gerçekleşmiştir. Hem Gaziantep yerel halkı üzerinde hem Suriyeli mülteciler üzerinde baskı yaratan yüksek kira bedelleri iki kesimi karşı karşıya getirmektedir. Yüksek kazanç sağlamak isteyen ev sahipleri yerel halkın yerine Suriyelilere evlerini fahiş fiyatlara kiralamaktadır. Bu durum birkaç ailenin aynı evi paylaşmasına ya da düşük kira ve kontrolün zayıf olduğu mahallelere doğru gelir düzeyleri ile bağlantılı olarak kümelenediklerini göstermektedir (Akdemir, 2017: 71).

Konut değerindeki ve endeksteki sürekli artış Suriyeli sığınmacıların fazla olduğu bölgelerde, özellikle TRC1 bölgesi kapsamında olan Gaziantep ilinde konut devir oranını etkilemiştir.

Tablo 23. Türkiye ve Gaziantep ilinin konut satış sayısı ve oranları

Yıllar	Türkiye		Gaziantep	
	Konut Sayısı	Oran (%)	Konut Sayısı	Oran (%)
2009	555,1	0,3	13.412	0,68
2010	607	0,09	12.601	0,06
2011	708	0,17	15.699	0,25
2012	701,6	-0,01	15.963	0,02
2013	1.157	0,65	21.594	0,35
2014	1.165	0,01	22.169	0,03
2015	1.289	0,11	23.986	0,03
2016	1.341	1,04	26.730	1,11
2017	1.409	-	29.721	-

Kaynak: TÜİK, Konut İstatistikleri, 2017.

Tablo incelendiğinde, 2012 ve 2013 yıllarında sığınmacıların ülkemize akın ettiği dönem ele alındığında Türkiye genelinde konut satış sayısı %50 oranında artmıştır. 2012 yılında 701 bin konut satışı gerçekleşirken, 2013 yılında 456 bin artarak 1.157’lere ulaşmıştır.

Gaziantep ilinde 2012 yılında 15.963 iken, konut satışı sayısı bir yıl sonra 2013'te 5.631 bin artarak 21.594 'e yükselmiştir. 2017 yılına kadar artan oranda konut satışları ilerlemiştir. Bu oranlar özellikle Suriyeli vatandaşların konut piyasaları üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir.

Gaziantep ilinde fiyatlar genel seviyesindeki artışın Türkiye ortalamasının üzerinde olması bu ilin enflasyon oranının yüksek olmasına da sebep olmaktadır. Tablodaki sayısal dayanaklara göre bütün yıllarda Gaziantep enflasyon oranının Türkiye ortalamasının üzerinde seyir ettiği görülmektedir. Özellikle 2011, 2013,2015 yıllarında Türkiye enflasyonundan 1 baz puan daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 24. 2011- 2017 Enflasyon Oranları

Yıllar	Türkiye	TRC1 Bölgesi (Kilis, Gaziantep, Adıyaman)
2011	10,45	11,68
2012	6,16	6,24
2013	7,4	8,51
2014	8,17	8,75
2015	8,81	9,38
2016	8,53	8,15
2017	11,92	12,79

Kaynak; TÜİK

Orsam tarafından sentetik modelleme tekniği ile yapılan araştırmada, Suriyeliler olmasaydı Gaziantep ilinde enflasyon oranının ortalama yıllık 2,1 baz puan daha az olacağı belirtilmiştir (ORSAM, 2015: 9). Genel olarak veriler değerlendirildiğinde, 350 bin Suriyeliyi barındıran Gaziantep'te konut ve kira fiyatları artarak enflasyon üzerinde negatif bir etki yaratmıştır.

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki diğer bir enflasyonist etki ise gıda fiyatlarındaki artıştır. TÜİK istatistiklerine bakıldığında, Türkiye genelinde gıda enflasyonu kasım ayında aylık yüzde 2,11 yıllık baz da artış değeri 15,78 ile son yılların en yüksek artışı yaşanmıştır (Gündem: 2017).

4.4.6 Gaziantep'in Emek Piyasasına Etkisi

Suriyeli mülteciler açısından en dezavantajlı durum, kendilerinin devlet katında halen geçici olarak konumlandırılmaya devam edilmeleri ve bu geçicilik statüsünün de onlara dönük

geliştirilecek muhtemel politikaları büyük ölçüde belirliyor olması şeklinde ifade edilebilir. Geçicilik algısı aynı zamanda onların yasal statüsünü de belirlemektedir. Adından da ikrar edildiği üzere, Suriyeliler Türkiye’de geçici koruma statüsü altında değerlendirilmektedirler. Bu statü ulusal mevzuatta tanımlandığı haliyle mülteci olarak tanımlanan kişilere verilen bazı kritik haklardan mahrum, sınırlı bir kapsama sahiptir. Bu haklar arasında en başta çalışma izni gelmektedir (Çetin, 2016: 1001-1016). Nisan 2011-Ocak 2016 yılları arasında Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki sığınmacıların hukuken bu zaman dilimi içerisinde çalışmaları mümkün olmamak birlikte çalışan kesim ise kayıt dışı olarak görülmektedir (Kaygısız, 2017: 5).

Türkiye’ye yasal yollarla ve pasaport ile giriş yapan geçici koruma dışındaki Suriyelilerin ikamet etmeleri ve takiben çalışma izinleri mevzusunda kolaylıklar sağlanarak bireylerin, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun çerçevesinde çalışmalarına imkân tanınmıştır (Kaygısız, age: 5). Bu dönemde geçici statüsünde olanlara çalışma izni verilmediği gibi çalışmaları halinde ise yaptırımlara maruz bırakılmışlardır.

Suriyelilerin emek piyasasına ne ölçüde ve ne yönde etki ettiklerinin ortaya koyulması bakımından kentin nüfusu ve barındırdığı Suriyeli nüfusun niteliği önem teşkil etmektedir. Gaziantep’in nüfusu 1.974.244, barındırdığı Suriye sayısı ise 333.518’dir. Bu rakam Gaziantep nüfusunun %16,9’una tekabül etmektedir. 188.322 Suriyeli çalışma yaşı olan 15-64 yaş aralığındadır. Ve bu nüfusun %41,4’ünün okuryazar olmaması niteliksiz işgücü ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Eğitim durumlarının düşük seviyede olması, ortak dil sorunu ve ihtiyaç sahibi olmaları nedeniyle niteliksiz iş kollarında zor şartlarda ve düşük ücret ile çalışmalarına neden olmaktadır.

Gaziantep’teki Suriyelilerin işsizlik oranı, istihdam oranı, işgücüne katılma oranı 2010-2017 yılları arasında Türkiye ile karşılıklı değerlendirilecektir. Gerek işsizlik oranı gerekse istihdam ve işgücüne katılma oranları söz konusu yıllardaki dünya ve ülke ekonomisinin konjonktürel yapısından da etkilenmiştir. Diğer yandan Suriyeli sığınmacılar ile ilgili sürecin dinamik olması, bölgeye gelen ve bölgeden ayrılan sığınmacı sayı ve niteliklerin sürekli değişimi, bu anlamda hızlı sirkülasyonun varlığı, bölgeye yapılan yardım ve desteklerin değişimi de emek piyasası parametreleri üzerinde etkili olmuştur (Duruel, 2017: 214). Emek piyasasındaki en önemli parametrelerden birisi işsizliktir.

İşsizlik oranı bilindiği üzere işsiz sayısının toplam işgücüne (işsiz ve çalışan toplamı) oranlanması ile bulunmaktadır. Bu durumda, işsizlik oranının artmasının basitleştirilmiş iki nedeni olabilir: işsiz sayısı artmış ya da toplam işgücü azalmış olabilir. Ancak TRC1

Bölgesi'nde işgücünün azalması söz konusu değildir (Özpınar vd., 2016: 3). Tablo incelendiğinde Türkiye'de işsizlik oranlarındaki dalgalanmaların çok ciddi değişmediği görülmektedir. Suriyelilerin yoğun olarak gelmeye başladığı 2012 yılı 8,4 olan işsizlik oranı 2016 yılına kadar sürekli yükseliş göstererek 10,9 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında 0,3 oranında azalarak 10,6 olmuştur. Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeden önceki işsizlik oranı 2010 yılında 11,1 iken bugün 0,6 oranında azalması Türkiye genelinde sığınmacıların işsizlik üzerindeki etkisinin sınırlı ya da önem teşkil edecek düzeyde olmadığını göstermektedir.

Tablo 25. Gaziantep ve Türkiye genelinde Emek Piyasası Parametreleri
2010-2017

Yıllar	İşsizlik Oranı		İstihdam Oranı		İşgücüne Katılma Oranı	
	<i>Gaziantep</i>	<i>Türkiye</i>	<i>Gaziantep</i>	<i>Türkiye</i>	<i>Gaziantep</i>	<i>Türkiye</i>
2010	13,4	11,1	39,3	41,3	45,4	46,5
2011	14,4	9,1	37,2	43,1	43,4	47,4
2012	11,2	8,4	39,2	43,6	44,2	47,6
2013	6,9	9	43,6	43,9	46,8	48,3
2014	8	9,9	39,7	45,5	43,2	50,5
2015	9,9	10,3	38,8	46	43,1	51,3
2016	14,3	10,9	38,7	46,3	45,2	52
2017	-	10,6	-	48	-	53,7

Kaynak; TÜİK (www.tuik.gov.tr) verilerinden elde edilmiştir.

Tabloya göre Türkiye'de 2010 yılında işsizlik oranı 11,1 iken hükümetin başarılı politikaları sayesinde bu oran 2011 yılında 9,1'e gerilemiştir. Aynı yıl patlak veren Suriye krizi neticesinde Suriye'den komşu ülkelere yaşanan göç dalgasından nasibini alan Türkiye de Suriyeli sığınmacıları kabul etmiştir. Suriye'den gelen sığınmacı sayısı Türkiye'nin kaldırabileceği bir düzeyde olduğundan hükümetin işsizliği azaltma politikası başarılı bir şekilde devam etmiştir. Böylece 2011 yılında 9,1 olan işsizlik oranı 2012 yılında 8,4'e gerilemiştir. Ancak 2012 yılından sonra Suriye'den gelen sığınmacı sayısının devamlı olarak artması neticesinde Türkiye'deki işsizlik oranı da artmaya başlamış ve 2013 yılında 9, 2016 yılında 10,9'a kadar yükselmiştir (Koşar, 2017: 125-126) Türkiye'deki işsizlik oranında kayıt dışı olarak çalışan Suriyelilerin etkisi olduğu görülmektedir.

TRC1 bölgesinde yer alan Gaziantep, en fazla Suriyeli barındıran şehirlerden birisidir. Toplam Suriyeli sayısı Gaziantep nüfusunun %17'sine tekabül etmekte ve gelen

sığınmacıların %57'si çalışma çağındadır. Gaziantep'teki işsizlik oranında ciddi dalgalanmaların söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Suriyelilerin gelmeye başladığı dönem işsizlik oranı 14,4 iken bu oran 2013'te 6,9'a kadar düşmüştür. Kentte toplam işgücü yüzde 3,4 artarken işsizlik sayısı %50 azalış göstermektedir. İstihdam edilen kişi sayısında ise %4,4 artış gerçekleşmiştir. Bu durum savaşın ilk yıllarında yeni iş imkanlarının ortaya çıkması ve bölgeye yatırımlar yapılması işsizlik oranındaki düşüşü tetiklemiştir. 2013-2016 yılları arasında işsizlik oranı sürekli artış göstermiştir. Türkiye'de 2015 yılında 10,3 olan işsizlik oranı 2016'da 10,9 yükselirken bu oran Gaziantep'te 9,9 iken 14,3 ile Türkiye ortalamasının 3,4 puan üzerinde gerçekleşmiştir. İşsizliğe yol açan faktörler arasında ülkede yaşanan 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi ekonomik dengeleri altüst etmesi buna bağlı sanayide yaşanan durgunluk, Rusya'nın ambargosu, terör saldırıları, iç politik gelişmelerin etkisiyle turizm sektörünün ciddi yara alması ve Suriyeli sığınmacıların kayıtdışı olarak istihdam etmesi ve yerli halkın arasında işsizliği arttırması bunun en genel sebeplerindendir.

Suriyeli göçmenler geçici koruma statüsü nedeniyle resmi istatistiklerde yer almamaktadır. Bu nedenle resmi işsizlik, kayıt dışılık ve nüfus verilerinde Suriyeli mültecilerin izlerine rastlamak mümkün (Öngel, 2017: 30) olmasa da toplu nüfusun kayıt dışı çalıştığı gerçeğinden yerel halkın işine talip olması işsizlik oranında artışa sebep olmaktadır. Hem kendi ve ülkenin işgücü piyasası dinamiklerinden hem de yoğun olarak Suriyeli sığınmacı barındıran bir kent olması Gaziantep'teki işsizlik oranında artışın yaşanmasına sebep olmaktadır.

Gaziantep'teki sığınmacılardan yaşı çalışmaya müsait olan her birey geçimlerini sağlamak üzere belli başlı iş kollarında çalışmaktadır. Vasıfsız özelliklere sahip olan sığınmacıların çoğunluğu enformel sektörlerde istihdam edilmektedir. Çalışılan sektörler, kâğıt toplayıcılığından, katı atık işçiliğine, simit satıcılığından ve buna benzer birçok iş kollarıdır (Deniz vd., 2014: 25). Suriyelilerin çalıştıkları işlerin çoğunlukla yerli halkın talepkar olmadığı iş kolları olduğu görülmektedir. Yerel halkın Suriyeliler işimizi elimizden alıyor algısı ya da Suriyeliler geldikten sonra işsizlik arttı söylemleri de oranlara bakıldığında bunu kısmen doğrular niteliktedir.

Suriyelilerin emek piyasasındaki diğer bir etkisi ise kayıt dışı istihdamdır. Ocak 2016 itibarıyla geçici koruma rejimi kapsamında Suriyelilere çalışma izni alma hakkı tanınmıştır. Yasal çalışma iznine başvuru yolu açılmış olsada, gerçek şu ki ne işverenler resmi prosedürü uygulamaya istekli ne de Suriyeliler bu konuda ısrarcılar. *Ocak 2017 ile itibarıyla Türkiye 'de 12,367 kişi iken Gaziantep de 1,903 kişi bahsi geçen izni alabildi.* Kayıt dışı çalıştığı tahmin

edilen 50-60 bin Suriyeli vardır. Sebeplerden bir tanesi sürecin oldukça külfetli olmasıdır. Buna ilaveten, Suriyeliler resmi çalışma sistemine girmelerinin şimdiki işlerini kaybetmelerine sebep olacağı inancı yaygındır. Daha önce kayıt dışı istihdam eden işveren için bir Suriyeliyi resmi olarak işe almak her ay asgari ücret, SGK ve vergi ödemek anlamına geliyor. Suriyeliler için kayıt dışı çalışma Türk vatandaşlarından daha düşük ücret almalarından dolayı iş bulabilmenin yanı sıra sigorta ödememek gibi avantajları olması (International Crisis Group, 2016: 8) kayıt dışılığı çekici hale getiriyor. Bazı çalışmalar, mültecilerin kayıt dışı sektörlerde işsizlik oranlarını artırmalarına yol açtığını gösterirken, kayıtlı istihdamda Suriyelilerin sığınmacıların ihtiyaç ve hizmetlerini tedarik için kurulan işyerleri ve firmalarda bazı yeni istihdam alanları ortaya çıktığını (Lordoğlu ve Aslan'dan [2016] aktaran Duruel 2017: 217) ortaya koymaktadır.

Gaziantep kayıt dışılığın önüne geçilebilmesi doğrultusunda çalışmalar başlatmıştır. Hasan Kalyoncu Üniversitesi (HKU), Avrupa Birliği “Gaziantep Kayıt Dışı ile Mücadele Ediyor” projesi kapsamında, kayıt dışılığı önlemeyi amaçlayarak işsiz ve kayıt dışı çalışanlara yönelik meslek kurslarının ve “girişimcilik” eğitimi ile iş kurma ve istihdam edilme olanakları sunmayı amaçlıyor. Bu proje kayıt dışılığın önlenmesi bakımından önem teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra devletin de hem işveren hem Suriyelilerin resmi çalışma hayatına geçmelerini kolaylaştıracak teşvikler ve istisnalar yapması, çalışma iznine başvuru sürecinin işverenlerin yükümlülüğünde olması koşulunun kaldırılması, denetimin ve cezai yaptırımların artırılması, dil probleminin çözülmesi ve Suriyeli kadınların iş hayatına atılmalarına yönelik çalışmalar yapılması gerektiği öngörülebilir. Bu alanda yapılacak olan çalışmalar, Suriyeliler ve yerel halk arasında haksız rekabeti önleyecek, emek sömürsünü azaltacak, çocukların kayıt dışı çalışmaya itilmeleri önlenecek ve sosyal yaşamları güvence altına alınmış olacaktır (Haber7: 2017).

5. BÖLÜM

TARTIŞMA ve SONUÇ

Suriye’de yaşanan iç savaş neticesinde, Nisan 2011’de Suriyelilere tereddüt etmeden kapılarını ardına kadar açan Türkiye, ilk göç dalgası ile tanışmıştır. Kısa sürede Suriye’de büyüyen olaylar karşısında, uluslararası toplumun ve Türkiye’nin bu duruma hazırlıksız yakalanmasıyla bu zorunlu göç, binlerce Suriyeli sivil yerinden eden kitlesel göç akımına dönüşmüştür. Geçici ev sahipliği yapacağımız düşüncesi, savaşın bitme ihtimalinin henüz öngörülemez oluşu ve bugün Türkiye’de 5 milyon Suriyeli sığınmacının var olması yerini kalıcılığa bırakmıştır. Bu kalıcılık temelde sadece hukuki ve siyasi problemlerin varlığı ile sınırlı kalmamıştır, aynı zamanda ekonomik, ticari, toplumsal, kültürel, etnik ve güvenlik alanlarında da Türkiye’yi birçok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Ekonomi dışındaki alanlar konu dışında tutularak Suriyelilerin genelde Türkiye, özelde Gaziantep kentinin ekonomi dinamiklerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler sayısal veriler ile değerlendirilmiş olup, oluşan ya da oluşabilecek ekonomik sorunlara karşı ne tür önlemler alınabilir veya nasıl ekonomik politikalar geliştirilebilir üzerine çalışma bir fikir sunmaktadır.

Coğrafi konumu itibariyle Suriye sınırına komşu kent olmasının ötesinde, ekonomik ve akrabalık ilişkileri bakımından Suriye ile yoğun etkileşim içerisinde olması, Gaziantep’i en çok Suriyeli nüfusu barındıran illerden biri haline getirmektedir. Sığınmacıların birçoğunun kentte halk ile iç içe yaşaması, farklı problemlerin ve olumsuzluklar silsilesinin yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamadaki güçlükleri yüksek kira bedelleri, işgücü piyasasına erişimdeki engeller iken yerel halk arasında ise Suriyelilerin gelmesiyle kira bedellerinin arttığı ve yoğun Suriyeli nüfusundan ötürü işsiz kaldıkları algısı oluşmaktadır. Suriyeli sığınmacılığın kalıcı olacağı gerçeği düşünülürse, ev sahibi olarak yerel halk ve sığınmacılar arasında oluşabilecek çatışma ortamının yaşanmasını önlemeyi içeren geniş kapsamlı Suriyeli sığınmacı politikasının hayata geçirilmesi gereklidir. Entegre süreci kültürel çatışma halindeki iki toplumun kaynaşmasına ve hatta ileride ekonomik iş birliğinin sağlanmasına zemin hazırlayabilir.

Bu çalışmada, Türkiye–Suriye arasında yaşanan krizin doğrudan Gaziantep ekonomisini etkileme potansiyelinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu etkinin boyutu ise ekonomik kanallar üzerinde farklılıklar göstermektedir. Bu kanallar ticari, işgücü ve istihdam, konut piyasası ve yatırımlar olmak üzere ayrı ayrı incelenmiş olup sığınmacıların oluşturdukları negatif etkiler yani tehditler; diğer yandan yaptıkları katkılar, fırsatlar ele alınmıştır.

Kriz, Gaziantep ve Suriye arasındaki ihracat ve sınır ticaretine şok etkisi yaratmıştır. Özellikle krizin yaşandığı ilk yıllarda Gaziantep ihracatında ciddi boyutlarda daralma yaşanmıştır. 2013 yılında Suriyelilere yapılan yardımların çoğunluğunun yerel firmalar tarafından karşılanması, Türk üreticilerin ihracat ürünlerini Suriye Bab-El Hava Sınır Kapısında Suriyeli tırlara aktarmasıyla kısa vadeli olarak ihracatta canlanma yaratmıştır ancak 2013 yılı sonrası dönemdeki veriler incelendiğinde ihracat istikrar arz etmemektedir. Bugün Suriyelilerin %80'i bu coğrafyada yaşamaktadır. Suriyeli girişimcilerin ve ihracatçıların pazar ülkelerinin bu coğrafyada olması avantaja dönüştürülebilir. Gaziantep ve Suriyeli girişimciler ticari iş birliğine giderek dış ticarete rekabet ortamı sağlayabilirler. Ayrıca Suriye'de sağlanacak kalıcı bir çözümle Orta doğunun yeniden istikrara kavuşmasının yanı sıra mevcut pazarları koruyarak ve yeni bakir pazar alanlarına odaklanarak ihracat potansiyelini arttırabilir. Transit ticarete ise farklı ticari güzergahlar bulunması zaman ve maliyet açısından iş adamlarının gelirlerinin düşmesine sebep olmaktadır. Bu, Antepli iş adamlarının rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bu yönde devlet iş adamlarına mali destek sağlayarak Ro-Ro seferlerindeki maliyetin bir kısmını üstlenmesi önerilebilir.

Bölgede yaşanan kaotik ortamdan en hızlı etkilenen sektör turizmdir. Suriyelilerin günü birlik yaptıkları ziyaret ya da turistik amaçla geldikleri kentte şimdi sığınmacı olmaları kentin turizm gelirini azaltmış ve turizm sektörünü kanatmıştır. Bu çerçevede, Suriye'de olayların henüz baş göstermediği dönemlerde yüksek alım gücüne sahip turistler özellikle Gaziantep'e gelmiştir ve bavul ticareti ile turizmdeki gelir potansiyelini arttırmışlardır. Ancak savaşla beraber bu ticaret kapanmış ve kentin ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Gaziantep'in sınıra yakın olması ve Suriye sığınmacı akınına uğraması kentin güvensiz olduğu algısını oluşturmaktadır ve diğer ülkelerdeki turistler güvenlik kaygısı nedeniyle bu kenti tercih etmemektedir. Kent olarak özellikle bu sorun üzerine yoğunlaşmalı ve medya aracılığıyla kentte gerekli tedbir ve güvenliğin sağlandığına dair çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Gaziantep'te diğer olumsuzluk ise konut fiyatlarında ve kiralardaki olağanüstü artıştır. Konut sahipleri ya da evini kiraya verenler bu durumdan memnun olsa da, özellikle alt gelir seviyesindeki vatandaşlarımıza yönelik büyük sorunlar teşkil etmektedir. Bu nedenle acilen Gaziantep gibi sınır illerinde bayındırlık alanlarının açılması ve TOKİ ile hem vatandaşlarımıza hem de sığınmacılara uygun şartlarda konut temininin sağlanması gerekli olup ve ileride yaşanacak sıkıntıların önlenmesi için emlakçılar üzerinden fiyat etiği politikası uygulanması önerilebilir.

Suriye uyrukluların Gaziantep'e gelirken beraberlerindeki getirdikleri sermaye ve yaptıkları yatırım kentin geleceği ve emek piyasası bakımından önemli fırsatlara işaret etmektedir. 2017 yılına kadar Gaziantep'te kurulan şirketlerin sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Suriyeli ve Gaziantep'li yatırımcılar arasında iş birliği ve ortaklığın savaşın sonlanması halinde de devam edeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, Suriyelilere yerel şirketler ile birlikte çalışma imkânı sağlayacak iş modelleri geliştirmeli, yatırımcıların kentimizde iş yapmasını sağlayacak fırsat ortamı oluşturulmalı ve devlet yatırımları destekleyici politikalar inşa etmelidir.

Emek piyasasındaki etkisi değerlendirildiğinde Gaziantep'e gelen sığınmacıların kayıt dışı istihdam üzerinde olumsuzluk yarattıkları görülmüştür. Koruma altındaki Suriyelilere yönelik 2016 yılına kadar çalışma hayatlarına dair düzenlemenin olmaması, onları kayıt dışı çalışmaya zorunlu kılmıştır. Kayıt dışılığın gerçeği ucuz iş gücüdür. Bunu fırsata dönüştürmek isteyen işverenler prim ödememek için düşük ücret ile Suriyelileri çalıştırmaktadır. Bu emek sömürsü ekonomimiz açısından başlı başına zarardır. Suriyeliler de Türk vatandaşı gibi resmi yollardan çalıştırılması sağlanmalı ve kayıt dışılık ile ilgili acil önlemler alınmalıdır.

Türkiye'de hukuki statüleri koruma altında olarak kabul edilen Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu Gaziantep ilinde özellikle işgücü piyasalarında (işsizlik, kayıt dışı verilerinde) ciddi bozulmalara sebep oldukları tahmin edilebilir. İstatistiklere bakıldığında, Suriyelilerin gelmesiyle birlikte 2013 yılında işsizlik oranında ciddi düşüş yaşanırken, işgücüne katılım ve istihdam oranlarındaki yaşanan artış yeni iş imkanlarından ve yatırımlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak 2013 yılına kadar ekonomide sağlanan dengeler bu dönemden sonra bozulmaya başlamıştır. 2014 sonrası işgücü verilerine bakıldığında Gaziantep ekonomisi açısından kimi sıkıntıların açığa çıktığı anlaşılabilir. Bu durum Suriyeli göçmenlerin hala geçici koruma statüsünde olmaları, resmi işsizlik, kayıt dışılık ve nüfus gibi resmi istatistiklerde yer almamaları, kayıtdışı çalıştıklarından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Yoğun Suriyeli nüfusun kayıt dışı çalıştığı gerçeğinden yerel halkın işine talip olması işsizlik oranında artışa sebep olmaktadır. Hem kendi ve ülkenin işgücü piyasası dinamiklerinden hem de yoğun olarak Suriyeli sığınmacı barındıran bir kent olması Gaziantep'teki işsizlik oranında artışın yaşanmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Emek piyasasında Suriyelileri bir tehdit unsuru görmek yerine ekonomik entegrasyonu sağlayacak uzun vadeli adımlar atılmalıdır. Özellikle işgücü piyasasında karşılaştıkları dil problemi çözümlenmeli, niteliksiz ve ucuz işgücü olmaları münasebetlerini

fırsata dönüştürmek isteyen işyeri sahiplerine karşın meslek edindirme kursları ile nitelikleri arttırılmalıdır. Suriyelilerin istihdamının devlet tarafından özendirilmesi ve vergi indirimi gibi mekanizmalar geliştirilmelidir.

Gaziantep, Suriyelilerin “geçici” yerine, “kalıcı” olacakları düşüncesiyle hareket etmeli ve politikalarını bu yönde geliştirmelidir. İşgücünü kullanmayan ya da üretmeyen sığınmacıların varlığı Gaziantep ekonomisinde olumsuzlukların sürmesini devam ettirecektir. Bu bağlamda Suriyelilerin ekonomiye dahil olmasını sağlayacak stratejiler geliştirilmeli ve yerli halkın sosyal ve ekonomik çıkarları da göz önünde bulundurularak gerekli tedbir stratejileri uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acer, Y., Kaya, İ. ve Gümüş, M. (2010). *Küresel ve bölgesel perspektiften Türkiye'nin iltica stratejisi*. Ankara: Usak Yayınları.
- Ackerman, E., Anderson, K., Hughes, H., Northey, M., Qabbani, A., Seckman, D.,...Trevithick, M. (2013). *Gaziantep şehrinde yaşayan Suriyeli mültecilerin sosyo-ekonomik etkileri: Bir ilk değerlendirme*. Gaziantep: Suriye Araştırma ve Değerlendirme Raporu.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi* (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- AFAD. (2014). *Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri kardeş topraklarındaki misafirlik*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.
- AFAD. (2017). *Barınma Merkezlerinde Son Durum*. <https://www.afad.gov.tr/tr/2374/BarinmaMerkezlerinde-Son-Durum> (Erişim Tarihi:29.01.2018)
- Akal, M. (2008). Ortadoğu sınır ülkeleriyle dış ticaret yoğunlaşması ve yapısal değişim. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(2), 271-296.
- Akçay, Ü. (27 Mart 2017). Mültecilerin Türkiye ekonomisine etkileri: düzeltme ve ekler. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/03/27/multecilerin-turkiye-ekonomisine-etkileri-duzeltme-ve-ekler/>
- Akçiçek, A. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin toplumsal ve ekonomik uyumu. *Liberal Düşünce Dergisi*. 80, 51-61.
- Akdemir, N. ve Öngel, F.S. (2017). Gaziantep'te göç ve yerellik üzerinden birikim dinamikleri. *Emek Araştırma Dergisi*. 8(11), 55-74.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B. ve Bay, A. (2002). Zorunlu iç göç: ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 3, 97-103.

- Akkoyun, T. (1979). *Göç ve değişme* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akgül Y. G. (1998). Yer altı ekonomisinin doğurduğu vergi kaybının hesabı ile ilgili yaklaşımlar ve Türkiye’de yer altı ekonomisinin doğurduğu vergi kaybı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. XIV(1), 486.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 293-303.
- Alpaslan, İ. B. (2012). Suriye krizi Türkiye ekonomisini nasıl etkiler. *Türkiye Ekonomi Araştırmaları Vakfı*, değerlendirme notu: N201148.
- Arslan, İ., Bozkurt, C., Nakipoğlu, F. ve Gürsel, E. (2011). *Kayıt dışı istihdamın Gaziantep ekonomisi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi*. Gaziantep: Gaziantep Ticaret Odası Yayınları.
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y. ve Alancioğlu, E. (2017). Göçün ekonomik ve toplumsal yansımaları: Gaziantep’teki Suriyeli göçmenler örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 129-148.
- Atasoy, A. ve Demir, H. (2015). Suriyeli sığınmacıların Kırıkhan (Hatay)’a etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 457-470.
- Aybay, R. (2007). *Yabancılar hukuku* (3. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, İ. (2016). *Dış göçlerin Türk ekonomisine etkileri: Suriye kaynaklı dış göçün iktisadi açıdan incelenmesi ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hava Kurumu Üniversitesi. Ankara.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. *Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68-82.

- Ayhan, V., Basılın, M. ve Alın, Ü. (2012). *Türkiye ile Suriye arasındaki krizin Gaziantep ve Hatay bölgesi ekonomileri üzerindeki etkileri*. Ankara: Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 333-360.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenler* (1. Baskı). Ankara: Sonsöz Yayınları.
- Başbakanlık. (2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. *Resmî Gazete*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim Tarihi:16.03.2017).
- Başbakanlık. (2016). 6575 No.lu Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> (Erişim Tarihi: 05.07.2017).
- Bayata, C. A. (2015). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu kapsamındaki geri gönderme yasağının uygulama koşullarının AİHM kararları çerçevesinde incelenmesi. Hakemli Makale, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 73-90.
- Bezmi Âlem Üniversitesi. (2013). *İstanbul'da yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler*. İstanbul: İhtiyaç Analiz Raporu.
- BİAMER. (2014). *Suriyeli göçmenlerin sorunları çalıştay sonuç raporu*. Mersin: Mersin Üniversitesi Bölgesel İzleme Uygulama Araştırma Merkezi. (www.madde14.org/ingqes/b/b0/MersinUnivSuriyeCalistay.pdf)
- Biner, Ö. ve Soykan, C. (2016). *Suriyeli mültecilerin perspektifinden Türkiye'de yaşam*. Gaziantep: Mülteci-der, Sivil Düşünme AB Programı Yayınları.

- Bitkal, S. (2014). Ulus ötesi göçler ve mülteci sorunu: Suriye örneği. *Akademik Perspektif Dergisi*. <http://akademikperspektif.com/2014/09/12/ulusotesi-gocler-ve-multeci-sorunu-suriye-ornegi/>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2001). *Uluslararası mülteci hukuku rehberi parlamenterler için elkitabı*. Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1950). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*. http://www.multeci.org.tr/wp_content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf (05.05.2017)
- Birleşmiş Milletler (1950). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. <http://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2017).
- Bulut, E. (2013). Türkiye'nin Suriye ile dış ticaretindeki gelişmeler. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7, 144-156.
- Canpolat, H. (2012). *Küresel göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi*. Ankara: ORSAM Rapor No:123.
- Canyurt, D. (2015). Suriye gelişmeleri sonrası Suriyeli mülteciler: Türkiye'de riskler. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. 48, 127-146.
- Cengiz, S. (2010). Göç, kimlik ve edebiyat. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(3), 185-193.
- Çakmak, M. i. (2016). Suriye: Kanayan yara. *Çehre Dergisi*, 3(2), 3-7. DOI: https://issuu.com/cehredergisi/docs/cehresablon_layout_1_2
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep Journal of Social Sciences*, 15(4), 1001-1016, DOI:10.21547/jss.265320.

- Ceritoğlu, E., G¼rcihan, H. B., Torun, H. ve T¼men, S. (2017). *The impacts of Syrian refugees on natives labor market outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi experimental desing*. Ankara: T¼rkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları. Working Paper No: 17/05.
- Çavuşoğlu, H. (2007). “Yugoslavya- Makedonya” topraklarından T¼rkiye’ye g¼çler. *Bilig Dergisi*, 41, 123-154.
- Çiçekçi, B. (ed). (2009). *G¼ç terimleri s¼zluđ¼*, 1:83. Cenevre: Uluslararası G¼ç Örg¼t¼ Yayınları.
- Danıştay. (1961). *M¼ltecilerin Hukuki Durumuna Dair S¼zleşme*. http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 26.01.2017).
- Demirbaş, F. ve Kaya, Ö. (2016). T¼rkiye sosyo–ekonomisinde Suriyeliler. *Suriye krizi, Avrupa Birliği ve T¼rkiye* (ss. 61-63). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, Ç., Ekinci, Y. ve Hul¼r, B. (2016). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi*, (27), 17-40. https://www.academia.edu/32191400/Suriyeli_s%C4%B1%C4%9F%C4%Bmac%4%B1lar%C4%B1n_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1%C%9F%C4%BSosyal_D%C4%B1%C5%9Flanma_Mekanizmalar%C4%B1.pdf
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2017). *Suriye ¼lke b¼lteni*. Ankara: Dış Ekonomik İlişkiler Kurul Yayınları. (<http://www.deik.org.tr/uploads/suriye-ulke-bulteni-ekim2017-pdf>)
- Dinçer, O., Karaca, B. S. ve Yavuz, H. (2013). G¼ç¼n ikinci yılında Suriyeli savaş mağdurları. *Analist Dergisi*, (25), 20-27.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. ve Çarmıklı E. Ö. (2013). *Suriyeli m¼lteciler krizi ve T¼rkiye: Sonu gelmeyen misafirlik*. Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık.

- Doğan, A. ve Uzun, A. (2014). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 325-344.
- DTM. (2008). *Suriye Arap Cumhuriyeti ülke profili* (www.dtm.gov.tr) Erişim Tarihi: 09.07.2017
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 207-222.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22. *En fazla mülteci Şanlıurfa'da*. (12.04.2017). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/en-fazla-multeci-sanliurfada>
- Ercoşkun, B. (2015). *Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sosyokültürel ve sosyoekonomik etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi. İstanbul.
- Erder, S. (2016). *Refah toplumunda getto* (1. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2012). Avrupa Birliği'nin Suriye politikası. B. Akgün. (Ed.), *Suriye krizinde bölgesel ve küresel aktörler: perspektifler, sorunlar ve çözüm önerileri*. (ss. 16-22). Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz Yayını.
- Erdoğan, M. ve Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*. Ankara: Matsa Yayınevi.
- Erdoğan, M. (2017). *Kopuş'tan Uyum'a kent mültecileri, Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul örneği*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M., Erdoğan, A. ve Yavçan, B. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci akademisyen ve üniversite öğrencilerinin durumu, sorunları ve beklentileri araştırması. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Basın Bülteni. <http://www.igamder.org/haberler/elite-dialogue-turkiyedeki-suriyeli-multeci-akademisyen-ve-ogrencilerin-durumu-sorunlari-ve-beklentileri-arastirmasi-2017-basin-bulteni/>

Erdoğan: Suriyelilere 30 milyar dolar harcadık. (8 Temmuz 2017). Yeniçağ, s.5.
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-suriyelilere-30-milyar-dolar-harcadik167796h.htm>

Erdoğan., M., Kovukçuer Y. ve Çetinkaya, T. (2017). Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik medya algısı. *Liberal Perspektif Analiz*, 5, 1-27.

Ergüven, N. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 62(4), 1007-1061.

Ersoy, M. (1985). *Göç ve kentsel bütünleşme* (1. Baskı). Ankara: Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Fitzpatrick, J. (2000). Temporary protection of refugees: elements of a formalized regime. *The American Journal of International Law*, 94(2), s.279-306.

Ganiyeva, S. (2016). Türk ve Rusya Federasyonu hukukunda mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki ayrım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 45-82.

Gayriresmi çalışan Suriyeli Sayısı 650 bin. (16 Ağustos 2017). Sözcü, s.7.

Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası. (2017). *Gaziantep Tarihçesi*.
<http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=168> (Erişim Tarihi: 20.8.2017).

Gaziantep’te Suriyelilerin açtığı firma sayısı 666’ya ulaştı. (1 Mayıs 2016). *Akşam*.
<https://www.aksam.com.tr/ekonomi/gaziantep-te-multecilerin-actigi-firma-sayisi-666ya-ulasti/haber-512096> (Erişim Tarihi:05.05.2017).

Geniş, Ş. ve Adaş, E.B. (2011). Gaziantep kent nüfusunun demografik ve sosyo-ekonomik yapısı: Saha araştırmasından notlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(1), 293-321.

Genç, F. (20.09.2016). *Suriyeli Patronlar*. Milliyet, s.15. <http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-patronlar-ekonomi-2313478/>

Gezer, D. (4 Temmuz 2017). Suriyeli Sığınmacıların Yaş Ortalaması Açıklandı. *Yenişafak*. <http://www.yenisafak.com/hayat/suriyeli-siginmacilarin-yas-ortalamasi-aciklandi-2747180>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2005). *İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*. [http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(3\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(3).pdf) (Erişim Tarihi:15.03.2017).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2011). *Gaziantep'in Aldığı ve Verdiği Göç Nüfusu*. www.goc.gov.tr/Main/ (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2015). *2013 Türkiye Göç Raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. <http://www.madde14.org/images/f/f7/GIGMGocRapor2013.pdf>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). *Türkiye’de Geçici Koruma*. http://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiye%E2%80%99de-gecicikoruma_409_558_1097 (Erişim Tarihi: 27.03.2017).

Göçer, İ. ve Çınar, S. (2015). Arap Baharı'nın nedenleri, uluslararası ilişkiler boyutu ve Türkiye'nin dış ticaret ve turizm gelirlerine etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 6(10), 51-68.

Göç Nedir? Çeşitleri – Nedenleri- Sonuçları. (01.02.2017). <http://www.bilgihocam.com/goc-nedir-cesitleri-nedenleri-sonuclari/>

Göktürk, A. ve Kaygılak, S. (1999). Göç ve kentleşme sosyal hizmet sempozyumu. ss.111-147.

- Gaziantep Ticaret Odası. (2015). *İçimizdeki Suriye, Gaziantep Ortak Akıl Raporu-2*. Gaziantep: Ticaret Odası Yayınları. <http://gto.org.tr/upload/serbest/Icimizdeki-Suriye-Ortak-Akil-Raporu--2-113627.pdf>
- Gün, Z. (2016). *Çağdaş psikoloji akımları* (1. Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Gürsel, A. (2013). Millî mücadele döneminde Gaziantep savunması ve Şahinbey. *Asia Minor Studies – International Journal of Social Sciences*, 1(1), 53-62.
- Gürsoy, M. (2013). *Kentleşme sürecinde göç suçluluk ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi. Adıyaman.
- HKÜ'den kayıtdışı istihdam projesine destek. (29 Haziran 2017). Haber7. <http://www.haber7.com/gaziantep/2366566-hkuden-kayit-disi-istihdam-projesine-destek>. Erişim Tarihi: (09.08.2017).
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. O. Baydar. (Ed.), 75. yılda köyden kentlere. (ss.249-267). İstanbul Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, A. (2009). International migration and human development in Turkey. UNDP Developments Research Paper, 2009/52. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr/2009/papers/HDRP200952.pdf>8,19.02.2015)
- International Crisis Group. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu: Kalıcılığın siyaseti. Ankara/Brüksel: Avrupa Rapor N'241.
- İzmen, Ü., Özbay Daş, Z. ve Özbal, Y. (2015). *Bölgesel kalkınma dinamikleri: İhracat ve sanayi kenti Gaziantep, rekabet gücü analizi ve 2023 Senaryoları* (1. Baskı). İstanbul: Promice Dijital Baskıcılık.
- Kabaklarlı, E. (2016). Mülteci akımını belirleyen faktörlerin makro ekonomik panel veri analizi (Ortadoğu ve Türkiye). *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (8)2, 56-60.

- Kahraman, F. ve Nizam, Ö.K. (2016). Mültecilik hâllerini mekân üzerinden okumak: Gaziantep örneğinde Türkiyelilerin gözünden Suriyeli kent mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*. 9(9), 809.
- Karkamış gümrük kapısında sona gelindi. (22 Kasım 2017). *Adaletbiz*. http://www.adaletbiz.com/gundem/karkamis-gumruk-kapisi-nda-sona-gelindi_h185190.html (Erişim Tarihi 05.01.2018).
- Kaya, İ. ve Eren Yılmaz E. (2015). *Türkiye 'de Suriyelilerin hukuki durumu, arada kalanların hakları ve yükümlülükleri* (1. Baskı). İstanbul: SETA Yayınları.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri*. İstanbul: Dünyadan, Friedrich- Ebert- Stiftung (FES) Yayınları.
- Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve zor & Diyarbakır örneğinde göç ve zorunlu göç* (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Keskin, M. (2016). Mülteci ve misafir tartışması üzerine. *Suriye krizi, Avrupa Birliği ve Türkiye* (ss. 12-15). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, F., Keyder, Ç., Genç, F., Badur, K. A. ve Dilek, Y. P. (2017). *Türkiye 'nin kentlerinden, kentlerin Türkiye 'sine*. İstanbul: Sis Matbaacılık.
- Kılıç, E., Aktar, E., Erdoğan, Y., Ertosun, M., Akadır, K., Kaya, E. ve Hasar, H. (2012). Arap dünyasında entropi: Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'de halk ayaklanmaları. *Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Yakın Doğu Araştırmalar Merkezi Raporu*, (1), 1-48.
- Kılınc, E. (2016). Küreselleşme sürecinde yerel ekonomik kalkınma: Gaziantep örneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-18.

Kınalıtopuk, T. Ö. (2014). *Türkiye-Suriye ilişkileri 2002-2014 dönemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Kırmızıtaş, H. ve Burun, H. (2014). Suriyeliler, sınır illerinde kira ve emlak fiyatlarını uçurdu. <http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-sinir-illerindekira/gundem/detay/184010/default.htm> (Erişim Tarihi:25.09.2017)

Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008). Türkiye’de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisi: Bir nedensellik analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(12), 351-360.

Korkmaz, A. Ç. (2014). Sığınmacıların sağlık ve hemşirelik hizmetlerine yarattığı sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(1), 37-42.

Koşar, O. (2017). *Suriye iç savaşında Türkiye’nin kazanımları ve kaybedimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). *Tarihçe*. <http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR,52292/tarihce.html> (Erişim Tarihi:20.08.2017).

Mamudu, F. (2016). *Milan’daki Ganalı mültecilerin topluma entegrasyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Marangoz, M., Önce, G. ve Çelikkan, H. (2010). Girişimci şehir Gaziantep ve sınır ticareti. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi (4-6 Kasım 2010) Bildiriler Kitabı, ss.157-167.

Mülteci nedir? Kimdir? (03.02.2017). *Bianet: Bağımsız İletişim Ağı* <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mülteci> (Erişim Tarihi: 03.02.2017).

Mülteci-der. (2015). *Türkiye’de mültecilerin kabul koşulları, hak ve hizmetlere erişim, uydu kentler izleme ve raporlama projesi*. İzmir: Egeus Matbaacılık.

Mülteciler Derneği (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Sayısı*. <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 29.12.2017).

Nakıpoğlu, F. (2011). *Türkiye-Suriye ekonomik ilişkilerinde Gaziantep'in yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Naz, Y. (2015). *Türkiye'nin uluslararası göç politikası ve uluslararası göçün Türkiye'deki sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Nuredin, A. (2016). Uluslararası hukukta non-refoulement ilkesi ve Ortadoğu örneği. *Hikmet Dergisi*, Orijinal Bilimsel Makale, (28), 22-29.

Odman, M. (1995). *Mülteciler hukuku* (1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler*. Ankara: Orsam Yayınları.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (2015). *Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme*. Ankara: Orsam Yayınları

Oytun, O. ve Gündoğar, S.S. (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri raporu. Ankara: ORSAM- TESEV Rapor No:195.

Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği sığınma hukuku-ortak bir sığınma hukukunun ortaya çıkışı* (2. Baskı). Ankara: USAK Yayınları.

Öngel, F.Ş. (2017). Resmi istatistiklerde Suriyeli göçmenlerin yeri: Geçici korumanın ardına saklanan veriler. *Katkı E-Dergi*. 5, 21-32.

Özdeğer, H. (1988). *On altıncı asırda Ayıntab livası C.1* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ve İçtimaiyat Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayınları.

- Özekşi Suriye konusunu yorumladı. (12 Eylül 2012). Gaziantep27. <http://www.gaziantep27.net/ozeksi-suriye-konusunu-yorumladi-haberi-452244h.htm>
Erişim Tarihi: 2 Ocak 2018.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme* (1. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Özkalp, E. (1990). *Sosyolojiye giriş* (25. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özpınar, E., Çilingir, S. Y. ve Düşündere, T. A. (2016). *Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve sosyal uyum*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları.
- Öztürk, S., Örgen N. ve Çelebi, Ö. C. (2011). *Gaziantep ilinin iç göç konusunda mevcut durum analizinin (tanı çalışmasının) yapılması ve strateji belgesinin hazırlanma projesi*. Gaziantep: Gazikent Üniversitesi – İpek Kalkınma Ajansı Yayınları.
- Öztürk, S. (2015). Suriye'den göçün etkileri. İstanbul: GSA 2015 Global Yaşamak Uluslararası Konferansı Bildirisi.
- Öztürkler, H. (2014). Arap Baharı'nın ekonomik analizi. *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 8(2), 116. (www.akademiortadoğu.com/belge/ortadoğu/bmakale/harun-ozturkler.pdf)
- Paksoy, S. (2016). Suriyeli sığınmacılara yapılan ekonomik ve sosyal yardımlar: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi örneği. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergisi*, 9(4), 133-148.
- Pamuk, B. (2014). Marka Şehir Gaziantep. *Değişim Rüzgârı Dergisi*, 3(8), 1-3.
- Pandya, J. (2016). 8. gün belgeseli: Görmezden gelinen hayatlar: Mülteciler. Röportaj: Uluslararası Göçmen Teşkilat Sözcüsü. <http://www.fikriyat.net/2016/08/19/8gunbelgeseli-gormezen-gelinen-hayatlar-multeciler/>

- Peker, B. ve Sancar, M. (1986). *Mülteciler ve iltica hakkı: Yaşamın kısıyındakilere hoş geldin diyebilmek* (1. Baskı). Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Pınar, Ş. ve Mazman, İ. (2016). Ortadoğu'da Göç Hareketleri ve Türkiye'ye Etkisi. Ortadoğu Sempozyumu. http://ods2016.org/index.php/doc-dr-ibrahim-mazman_sahsenem-pinar-ortadoguda-goc-hareketleri-ve-turkiyeye-etkisi/
- Pusch, B. ve Wilkoszewski, T. (2010). *Türkiye'ye uluslararası göç, toplumsal koşullar bireysel yaşamlar* (Mutlu Çomak Özbatur, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sağırılı, M. (2006). *Eğitim ve insan kaynağı yönünden Türk beyin göçü: Geri dönen Türk akademisyenler üzerine alan araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Salık, N. (2011). Beşar Esad dönemi Suriye dış politikasında pragmatizm ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin geleceği. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 3(35), 21-33.
- Salur, S. ve Erdoğan, M. M. (2017). Türkiye'deki Suriye sığınmacıların ekonomi üzerinde etkileri. *Current Debates in Economics & Econometrics*, (ss.305- 332). London: ijopec publication.
- Sandal, E. K., Hançerkıran, M. ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve Gaziantep ilindeki yansımaları. *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483.
- Sandalcılar, A. R. (2011). Türkiye-Suriye dış ticaretinin sektörel analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 213-229.
- Sandıklı, A. ve Semin, A. (2012). Bütün boyutları ile Suriye krizi ve Türkiye. Ankara: *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları*. Rapor No:5.
- Sayın, Y., Uslanmaz, A. ve Aslangir, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.

Simon, G. (1995). *Geo dynamique des migrations internationales dans le Monde Paris*. Presses Universitaires De France.

Sugözü, İ. H. ve Atay, M. (2010). Sınır kapılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ekonomisi üzerine etkileri kapsamında Habur sınır kapısı. *Kilis 7 Aralık üniversitesi, 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi Bildiriler Kitabı (4-6 Kasım-2010)*, ss.59 67.

Sugözü, İ.H. (2010). Kayıt dışı ekonomiyi önlemede vergi politikaları (1980-2004 Türkiye örneği). *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(19), 171-193.

Suriyeliler için ne yapmalı. (22.09.2015). <http://politikaakademisi.org/2015/09/22/chp-suriyeliler-icin-ne-yapmalı/&r=&t=0>

Suriyelilerin 2 milyar liraya yakın parası Türkiye’de. (16 Haziran 2016). *Hürriyet*, s.12.

Suriyeli Çocuklar Milli Eğitim Sistemine Dâhil Ediliyor. (18 Ocak 2017). *Milliyet*, s.10.

Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerinden etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 5767.<http://www.gefad.gazi.edu.tr/>

Tan, M. ve Altundal, F. (2008). *Türkiye’ de sınır ticaretinin gelişimi ve mevcut durumu*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Taneri, G. (2012). *Uluslararası hukukta mülteci ve sığınmacıların geri gönderilememesi ilkesi (non- refoulement)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Tanrısever, M. (02 Şubat 2018). *Gaziantep’te Nüfus Yoğunluğu Arttı*. Oluşum. <http://www.gaziantepolusum.com/default.asp?page=haberdetay&haber=48870>

Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2015). Türkiye’de bulunan Suriyeli göçmenlerin barınma ve istihdam sorunları. *Adıyaman Üniversitesi, 1. Uluslararası Gerçek ve Umut Arasında Suriyeli Mülteciler Sempozyumu*. Adıyaman.

Taşçı, M. (8 Mart 2016). *Gaziantep Sanayisi Özel Sektör Eliyle Büyümüştür*. Memohaber. <http://www.memohaber.com/yazarlar/kahve-molasi/konukoglundan-carpici-aciklamalar/74/> (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2012). *Ülkemize sığınan Suriye vatandaşlarının barındırdıkları çadırkentler hakkında inceleme raporu*. Ankara: TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Yayınları.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2008). *Giriş-Çıkış Yapan Yabancı ve Vatandaşlar*. Ekim (10)

Tekel, i. ve Erder, L. (1978). *Yerleşme yapısının uyum süreci olarak iç göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tekin, S. (2016). Evrensel İnsan Hakları Bağlamında Türkiye'nin İltica Hakkı Uygulaması. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı II*, ss.25-42. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

TMMOB Şehir Plancıları Odası. (2017). *Kent mülteciliği ve planlama açısından yerel sorumluluklar değerlendirme raporu: Suriyeli yeni komşularımız, İstanbul örneği*. İstanbul: Kurumsal Baskı.

Topal, A.H. (2014). Uluslararası hukuk açısından diplomatik sığınma ve Assange olayı. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 49-74.

Toprak, E. (2015). *Suriye ve Irak krizi: Ödediği fatura*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi Yayını.

Tuncel, G. (2016). Türkiye'de yaşam maliyeti ile devlet toplum gerilimi ilişkisi. *Birey ve Toplum Dergisi*, 6(12), 129-152.

Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psiko-sosyal boyutu. *Dergipark*, 6(1), 56-66. DOI: <http://dx.doi.org/10.5455/cap.20130719123555>

Türkcan, B. (2017). Suriye krizi sonrası göçün Türkiye’de bölge ekonomilerine etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(26), 769-795.

Türkiye’nin en büyük içinde 58 Gaziantep’li. (19 Temmuz 2017). *Hürriyet*, s.11.

Türkiye’de Enflasyon 14 yılın rekorunu kırdı. (4 Aralık 2017). *Gündem*.
<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-enflasyon-14-y%C4%B1l%C4%B1n-rekorunu-k%C4%B1rd%C4%B1/a-41639605> (Erişim tarihi: 07.12.2017)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2004). *Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri*.
<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirket-tistatistikleri.php>. (Erişim Tarihi: 02.09.2017)

Türkiye İstatistik Kurumu. (2017). *Dış Ticaret Endeksleri*. <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do>
(Erişim Tarihi: 10.11.2017).

Türk Kızılayı. (2017). *Suriye Krizi ve İnsani Yardım Operasyonu*.
https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/20414198_haziran-2017-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu.pdf Erişim Tarihi: 04.04.2017).

Uğurtaş, H. (2012). Sonbaharda ekonomi. *İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Dergisi*, 83, 20-30.

Ulusoy, R., Turan, N. (2016). Gaziantep ekonomisinin Ortadoğu açısından önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 9(18), 141-165.

UNHRC. (2008). *BMMYK Görev Beyanı*. <http://www.unhcr.org/tr/bmmyk-gorev-beyani>
(Erişim Tarihi: 03.03.2017).

UNHRC. (2011). *Mülteci Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi*.
<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid3b66c2a10&query=1951%20refugee%20convention%20tevt> (Erişim Tarihi: 03.03.2017).

- Urk, M. (2012). *Göç olgusu bağlamında mülteciler, sığınmacılar, insan hakları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 105-120.
- Üstün, N. (2016). Suriyelilerin Türk işgücü piyasasına entegrasyonu: Sorunlar-öneriler. Ankara: Konya Ticaret Odası Araştırma Rapor Yayını.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi* (1. Baskı). Ankara: Anı Yayınları.
- Yaman, F. (2017). Uyum ve ötekileşme ayırımında Suriyeli sığınmacılar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 91-109.
- Yenişehirlioğlu, E., Yamaç, Z. ve Zengin, B. (2014). Politik krizlerin turizm talebi üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma: Gezi parkı eylemleri örneği. *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 8-18.
- Yıldız, T. (2017). Suriyelilerin Türkiye ekonomisinde kayıt dışı istihdama etkileri ve bunun yansımaları olarak Türkiye'ye maliyetleri üzerinden bir inceleme. *Dergipark İktisadi ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 30-46.
- Yılmaz, H. (2013). Türkiye'de Suriyeli mülteciler: İstanbul örneği, tespitler, ihtiyaçlar ve öneriler. Mazlum-der Raporu. (<http://istanbul.mazlumder.org/Webimage>)